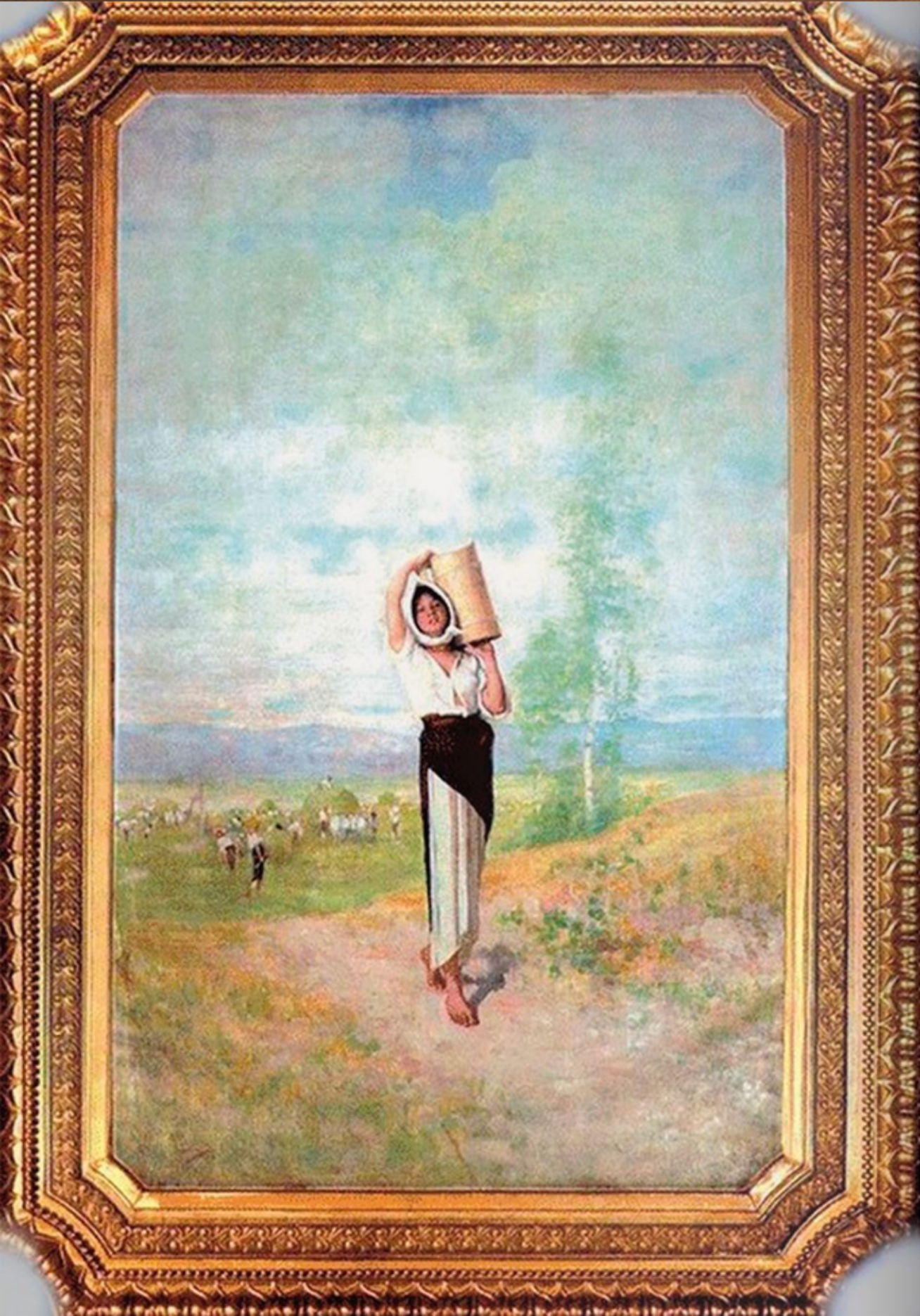

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

DECEMBRIE 2025

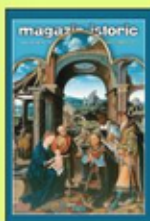
magazin istoric

Anul LIX – serie nouă – nr. 12 (705)
decembrie 2025

www.magazinistoric.ro

e-mail: mistoric@gmail.com; mistoric1967@yahoo.com

Revista figurează în baza de date EBSCO, din S.U.A.

1 În preajma Crăciunului, cei trei regi magi, Gașpar, Melchior și Baltazar, au pornit călăuziți de o stea să caute locul unde se născuse Iisus. Îi aduceau în dar aur, smirnă și tămâie. Regele Sigismund I al Poloniei (1506 – 1548) i-a comandat pictorului flamand Joos van Cleve (între 1485 și 1490 – 1540 sau 1541) un triptic, pe al cărui panou central este reprezentată scena adorării de către cei trei regi magi a pruncului Iisus. Personajul din dreapta, cu pălărie, este chiar regele polonez

2 În ședința Consiliului de administrație al B.N.R. din 11 iunie 1890 se autoriza „a comanda lucrările de pictură decorativă în sala Consiliului edificiului cel nou al Băncii, d-lor Grigorescu, Mirea și Voinescu”. Pictura „Rodica”, sau „La secerat” sau „Munca câmpului” a fost realizată de Nicolae Grigorescu în 1894

3 „Criza Levantului”, revolta pașei de Egipt Mehmed Ali contra sultanului otoman, din 1831, sprijinită până la un punct de Franța, a avut conexiuni cu mișcarea de emancipare națională a Principatelor Române. Tablou al pașei realizat de pictorul francez Louis-Charles-Auguste Couder (1789 – 1873)

4 După Jaful Romei din 1527 (pictură din secolul al XVI-lea, școala flamandă, sus), Veneția a atras mulți oameni de literă și de artă. Victorioasă în războiul cu Liga de la Cambrai („Triumful Veneției”, pictură alegorică din 1737 de Pompeo Batoni, ce ilustrează victoria, jos), Veneția avea să cunoască o perioadă de glorie câtă vreme s-a aflat în fruntea ei dogele Andrea Gritti

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932 – 1999)

Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA

Consiliul științific:
academician
IOAN-AUREL POP,
academician
VICTOR SPINEL,

IOAN BOLOVAN
membru corespondent
al Academiei Române

Redactor-șef
Dorin Matei

Consilier editorial
Florentina Dolghin

Redactori:
Andrei Oprea,
Alexandru Pițigoi,
Theo Stănescu-Stănciu

Corectura
Mădălina Geambașu

Machetare
Monica Șerban

Difuzare
Gheorghiță Puui Anghel

Consilieri:
Ioana Ursu,
Radu Ion Popescu,
Haralambie Voicilaș

București, Calea 13 Septembrie, nr. 13, mezanin,
camerele M364 și M366, cutia poștală 45, cod
050711, sector 5, Telefon: 021 312 68 77,
0755 290 606

SUMAR

decembrie

2025

4 Dați cărți copiilor!
C. PETRESCU

5 S.O.S.
Băile Herculane!
N. NOICA

8 S-a spulberat
misterul telegramei
de la Stockholm
V. BUGA

AVANPREMIERĂ EDITORIALĂ

11 Întâlnire de taină
cu regele Mihai
D. DĂMĂCEANU,
M. BURCEA,
T. VIȘAN-MIU

15 Gheorghe
Brătianu
nu a mers voluntar
în Al Doilea
Război Mondial
A. OTU

20 Extravaganțele
unui diplomat travestit
Cavalerul D'Éon
I. BISTREANU

25 Curtea
unei locuințe,
turnesol pentru
civilizația urbană
M. NICOLAU

A FOST ODATĂ CA NICIODATĂ

30 Găina
G. ROȘU

33 Recurs la istorie,
într-o lume
în metamorfozare
*Școli de gândire
în politica externă
a României*
M.E. IONESCU

AHO, AHO, COPII ȘI FRAȚI! ...

38 La Curtea
regelui Henry VIII
D. MIHALCEA

42 Metamorfoza
domnului Scrooge
F. DOLGHIN

45 Cei
care manipulează
opinia publică
au adevărata putere
*De la radioul
lui Goebbels la TikTok*
R.-M.
ALEXANDRESCU

EXCLUSIVITATE

49 Negustor, spion,
ambasador, doge

Andrea Gritti

M. O'CONNELL

54 Primul
defector OGPU

Afacerea Agabekov

A.-T. DUMITRACHE

INSTITUTUL
NAȚIONAL
AL PATRIMONIULUI

58 Uvertură
la Anul Brâncuși
în pas de dans

Z. CARAIANI

TRAISTA
CU POVEȘTI

63 Cum
ne-am procopsit
cu tatuajul

65 O istorie pe lună

66 Mărinimia
marelui frate
de la Răsărit

I. SCHIPOR

70 În oglinda aliatului
Șantaj petrol
contra arme

H. NEUBACHER,
C.M. FLORIAN

73 Nicolae
Grigorescu
la Banca Națională
a României

A. CONSTANTIN

POVEȘTILE
BUCUREȘTIULUI

76 Artefacte,
ghid prin viață
și moarte

V. OPRÎȘ

INVITAȚIE
LA BIBLIOTECA
ACADEMIEI

79 Odă regalistului
devenit republican

Victor Hugo

I. VOLCU

84 Doamna
Winchester,
între legendă și adevăr

A. DARIE

HOOVER
INSTITUTION

93 Corespondență
din exil

RUBRICI

64 Pentru biblioteca
dumneavoastră

89 În România,
acum 100 de ani

92 Telex

62; 94; 95
Blitz... Concurs;
Rebus; Dialog

CĂRȚI PENTRU COPII

CEZAR PETRESCU

S-au lungit nopțile. Se zbate fără sfârșit ploaia în ferestre. Încă puține zile și fulgii vor flutura albi, din norii scămoși pe culmi.

Ca în sfătosul abecedar al copilăriei, toate îndeletnicirile domestice se pregătesc pentru o îndelungată hibernare. Pălpâie cel dintâiu foc în gura sobei, cu jucăușe salamandre și cu nestatornice hore de elfi. Încă o dată, toropiți de dogoarea jarului, copiii cu ochii limpezi, pentru care viața e încă numai un basm, vor asculta picurând povestiri minunate și vor trăi pasionat, odată cu eroii, o vicăță mai tangibilă ca însăși realitatea. Vor călători în tropotul calului, odată cu Făt-Frumos fugărit de smei în pustii sterpe, peste a căror întindere o perie aruncată va face să crească, magic, pădurea de aramă; pieptenele va înălța un codru de aur și oglinda Sfintei Vineri va răsfira peste nisipuri un lac cu neclintite ape de argint. Se vor înveseli de ghidușiile îndrăznețe ale lui Statu-Palmă și în închipuirea lor aprinsă, vor frânge, odată cu uriașii cei buni, arborii centenari și vor răsturna, odată cu dâșii, stânci desghiocate de pe creștetul munților. Cu teamă, ochii vor ocoli dreptunghiul negru al geamului, dincolo de care, în întunericul misterios al nopții, un strigoi poate privește cu luare-aminte. Obiectele familiare se vor însufleți de o viață tainică, și în răstimpul dintre două povestiri, trosnetul scrinului de nuc, de sub oglindă, va părea o chemare de dincolo de necunoscut, o chemare plină de spaimă. Iar târziu și prin somn, basmele vor mai trăi încă o dată prelungite în vis. [...]

Dar această literatură de fantastice închipuiri, cu care și noi ne-am hrănit copilăria, e astăzi pe moarte. O înăbușă filmul cu extravagante peripeții polițieneste. O năruie nepăsarea editorilor. O alungă fascicola, pe a cărei copertă un detectiv cu pipa în dinți scrutează enigma răpirii din Detroit Avenue.

Avem o literatură de basme și de legende, de snoave și de balade neîntrecută. Suntem un popor

ce știm povești cu tâlc și știm încrucișa fantezia cea mai capricioasă cu un umor de o rară sprinteneală. Mai mult încă, cei mai de frunte scriitori, până la cea mai apropiată generație, și-au aplecat urechea să asculte susurul acestor izvoare de răcoroasă inspirație ale pământului românesc. De-ar fi să numărăm numai: Creangă, Ispirescu, Eminescu, Alecsandri, Delavrancea, Caragiale... Visam basmele adunate de acești fruntași între fruntașii scrisului românesc, tipărite în cărți cu o îngrijire într-adevăr artistică și împodobite cu imagini ce vor măcar pe departe să amintească de minunile lui Gustave Doré. [...]

Dați cărți copiilor. Le sădiți în sufletul fraged o floare albastră, care se va veșteji cel mai târziu. Când trandafiriul obrazilor se va topi devastat de vârstă și toate amăgirile închipuirilor vor fi alungate, suvenirul cărții celei mai dragi va fi, atunci încă, singura înduioșare odihnitoare, coborâtă din ținutul umbrelor.

(Gândirea, 5 noiembrie 1922)

SALVAȚI BĂILE HERCULANE!

Prof.ing. NICOLAE NOICA

(Director general al Bibliotecii Academiei Române,
Membru de onoare al Academiei Române)

Stațiunea Băile Herculane, unul dintre locurile emblematice din punct de vedere istoric, cultural, arhitectural și mai ales balnear ale României, reprezintă din păcate, în același timp, un adevărat studiu de caz și prilej de reflecție referitor la consecințele dezinteresului și corupției asupra patrimoniului și identității istorice ale statului român din ultimele decenii. Este unul dintre cele mai relevante cazuri ce permit o paralelă între un reper regional, devenit așa ca urmare a unei politici de dezvoltare zonală sistematică și articulată de-a lungul mai ales a celei de a doua jumătăți a secolului al XIX-lea, și un sit semi-abandonat astăzi, pe alocuri aflat într-o accentuată stare de degradare. Impactul acestei stări de lucruri este major atât din punctul de vedere al administrării moștenirii trecutului și a punerii sale în valoare, cât și din cel balnear și turistic. Cu atât mai necesară este conștientizarea situației în contextul reșezărilor de astăzi.

Stațiunea văzută de pe unul din dealurile care o înconjoară

Asupra trecutului milenar, de epocă romană, care conferă valoare istorică și patrimonială reală, abia dacă e cazul să mai insistăm. Întemeiată în vremea lui Traian, după cucerirea Daciei, localitatea a fost un important centru balnear roman până la finalul provinciei Dacia, urmele romane fiind spectaculoase. Ne-au rămas de atunci vestigiile apeductului roman, inscripții, monede, instalații termale, altare votive (cel dedicat lui Hercules de guvernatorul Simoniul Iulianus aflându-se și astăzi pe locul pe care a fost ridicat în epoca romană).

Tot de la Herculane provin unele tezaure monetare din timpul provinciei Dacia romană. Primul dintre acestea (numit Băile Herculane I), descoperit în anul 1864, pe locul pe care atunci a fost ridicată noua clădire a grajdurilor imperiale, era alcătuit din circa 2.000 monede de argint, dintre care 645 de

monede au ajuns la Viena, celelalte fiind pierdute. Piese rămasse se încheie la Severus Alexander. Cel de al doilea tezaur monetar (Băile Herculane II), descoperit în anul 1866, se încheie cu monede de la Trebonianus Gallus sau Gallienus după alte surse, probabil în jurul anului 267. El număra 900 monede, cele mai multe fiind risipite, o parte ajungând la Viena, dar și în colecții private, unele faimoase, precum colecția lui Zsigmund Ormosz.

Oprindu-ne asupra perioadei moderne, a celei de a doua jumătăți a secolului al XIX-lea, când localitatea capătă identitatea urbană istorică moștenită azi, amintim edificarea celor mai importante ansambluri istorice ale așezării: Sanatoriul militar, ulterior Hotelul Apollo (1821 – 1824); Hotelul Ferdinand (1811); Băile Elisabeta, azi Băile Diana (1810); Direcțiunea Băilor, azi clădire administrativă (1811); Baia Carolina, ulterior Baia Hebe (1826);

Gara

Hotel Francisc, azi Hotel Severin (1824); Cazinoul (1864); clădirea nouă a grajdurilor imperiale (1864); Hotelul Franz Joseph, apoi Decebal (1865); Hotelul Băile Imperiale Austriece (1883 – 1886); Statuia lui Hercules (1847); Gara și clădirea anexă (1886 – 1887). Pentru majoritatea dintre acestea, după construcția lor, au urmat faze de refacere, în același secol al XIX-lea, vădind o preocupare permanentă de întreținere și dezvoltare.

Se constituia astfel un ansamblu arhitectural de mare relevanță nu doar în epocă, ci și pentru spațiul cultural al României contemporane. Valoarea artistică a acestor edificii este relevantă pentru întregul spațiu al României și nu numai, multe dintre ele fiind realizate de arhitecți prestigioși ai vremii. Între aceștia se aflau Wilhelm von Doderer (1825 – 1900) și Alpar Ignac (1855 – 1928). Primului dintre aceștia îi datorăm clădirile Cazinoului, Hotelului Rudolf și Hotelului Franz Joseph. La acesta apelase inițial și regele Carol I al României pentru proiectarea Castelului Peleş.

Unul dintre momentele istorice semnificative derulate în localitate este legat de întâlnirea care a avut loc la Orșova și apoi la Băile Herculane – stațiune considerată de împăratul Franz Joseph drept „cea mai frumoasă de pe continent” – în anul 1896, între Franz Joseph, împăratul Imperiului Habsburgic, respectiv regii Carol I al României și Alexandru I al Serbiei, care a fost immortalizată prin baterea unei medalii. Întâlnirea tripartită a marcat un moment diplomatic important, fiind legată de inaugurarea canalului navigabil de la Porțile de Fier, o realizare inginerescă majoră a epocii, de mare importanță comercială, ce a permis transportul fluvial al mărfurilor și persoanelor fără descărcarea lor la Cazanele Dunării și reîmbarcarea în aval. Remarcăm importanța acordată de imperiali

stațiunii balneare, devenită una de nivel european și o emblemă a zonei, dar și infrastructurii regionale. Franz Joseph nota în jurnalul intim că stațiunea este „o prezență distinctă și încântătoare”. Putem spune, fără riscul de a greși, că strategia de dezvoltare sistematică urmată în acea perioadă reprezintă un model de creștere și dezvoltare regională.

Ulterior vizitei celor trei capete încoronate la Herculane, împăratul Franz Joseph s-a deplasat la București pentru a participa la aniversarea celor 30 de ani de domnie ai regelui Carol I (1896), evenimentul fiind immortalizat prin baterea unor medalii superbe semnate de Carniol fiul.

În perioada interbelică stațiunea a continuat să se dezvolte în jurul nucleului ei istoric, ca de altfel întreaga regiune, și sub impactul benefic al activității la Reșița și la Ferdinand (azi Oțelul Roșu) a inginerului, marelui industriaș, colecționar și mecenat Constantin Orghidan, al cărui loc de veci s-a aflat între 1944 și 2023 în cimitirul din ultima localitate amintită.

Chiar și în timpul regimului comunist stațiunea s-a dezvoltat, fiind un pol al turismului balnear și nu numai.

Cu atât mai dureroasă este actuala stare a stațiunii, cu un centru istoric semi-abandonat, în stare de degradare, nu în puține locuri accentuată. Situația dramatică de astăzi a stațiunii este generată de „evoluțiile” de după anul 2000 și de lipsa de interes, soluții și viziune a decidenților politici. Astfel, în vremea ministeriatului lui Dan Matei Agaton la Ministerul Turismului a fost vândut, prin negociere directă, pachetul de acțiuni de 40,9% deținut de „S.C. Hercules S.A. Băile Herculane” către „S.C. Argirom Internațional S.A.” din București (contract nr. 7/28 august 2001), firmă fără nicio

Medalia care immortalizează întâlnirea de la Băile Herculane, din 1896, dintre Franz Joseph, împăratul Imperiului Austro-Ungar, regele Carol I al României și Alexandru I al Serbiei

*Clădiri din stațiune
aflate azi în ruină*

legătură cu turismul balnear, deținută de Iosif Armaș și Doru Ioan Tărăcilă, provocând statului un prejudiciu de circa 60 miliarde lei. Vânzarea în favoarea firmei „S.C. Argirom Internațional S.A.” s-a făcut contra sumei de 45,5 miliarde lei (1,5 milioane euro) pentru cele 50 imobile deținute (hoteluri, restaurante, ștranduri termale, plus licența de exploatare a apelor termale). Pentru achitarea acestei sume au fost folosiți tot banii statului, firma Argirom negociind în 2001 cu Administrația Națională a Rezervelor de Stat o formă de împrumut prin acordarea către firmă a circa 5.500 t de zahăr, cu drept de vânzare și cu obligația refacerii stocului, care nu a mai fost refăcut, iar împrumutul nu a mai fost restituit.

Acesta este punctul de plecare care a generat starea de accentuată degradare actuală, cei ce s-au aflat în spatele acestor mașinațiuni nefăcând niciun efort să restaureze „colecția” de monumente istorice de care ajunseseră să dispună. Începând cu 2008, când compania lor era deja afundată în datorii, imobilele au fost înstrăinate rând pe rând, trecând succesiv, din mână în mână, la diverse persoane fizice și juridice.

Această înstrăinare în masă a hotelurilor, clădirilor de băi, pavilioanelor administrative a fost anchetată începând cu anul 2010 de procurorii Direcției de Investigare a Infrațiunilor de Criminalitate Organizată și Terorism (D.I.I.C.O.T.). Concluzia acestora este că procedurile folosite pentru împrăștierea diferitelor bunuri în toate țările au reprezentat de fapt o operațiune concertată de delapidare, o modalitate de a păcăli creditorii, sărăcind compania de activele care ar fi putut servi drept garanții pentru stingerea datoriilor.

În 2022, după o cercetare penală care s-a încheiat în 2016, procurorii i-au trimis în judecată pe cei pe care-i consideră autori ai acestui jaf întreprins printr-o schemă de operare sofisticată. În condițiile în care soluționarea în instanță trenează, procesul nefiind finalizat nici astăzi, după ce decizia a fost amânată de trei ori, considerăm că singura opțiune

viabilă de redresare este preluarea de stat prin expropriere în folosul comunității, de către Guvern, a edificiilor fostei „S.C. Hercules S.A. Băile Herculane”, în vederea refacerii lor și a recuperării prejudiciului adus statului și patrimoniului istoric și cultural al României.

Tocmai de aceea, pentru a aduce situația în atenția publicului larg și a da un semnal în vederea rezolvării situației, Academia Română și Biblioteca Academiei Române au organizat o conferință publică sub numele „Salvați Băile Herculane!”. Conferința s-a desfășurat în ziua de 1 octombrie, anul acesta, în Amfiteatrul „Ion Heliade Rădulescu” al Bibliotecii Academiei Române, încercând și reușind să adune la un loc atât reprezentanți ai forului academic, cât și reprezentanți ai autorităților centrale, locale și ai mediului de afaceri, abilitați în a se implica în găsirea soluției potrivite pentru revigorarea stațiunii și salvarea patrimoniului istoric local. A fost subliniată în acest context necesitatea reconstituirii fondului hotelier și balnear inițial, prin exproprierea pentru cauză de utilitate publică a clădirilor aflate în stare de paragină în diverse forme de proprietate, ca și obligația urgentă a restaurării ansamblurilor istorice și a revigorării lor.

Au luat cuvântul acad. Ioan Aurel Pop, președintele Academiei Române, prof.ing. Nicolae Noica, director general al Bibliotecii Academiei Române și membru de onoare al Academiei Române, Bogdan Stetco, secretar de Stat la Ministerul Economiei, Dezvoltării, Antreprenoriatului și Turismului, Koppány Bulcsú Ötvös, secretar de Stat la Ministerul Culturii, Silviu Hurduzeu, președintele Consiliului Județean Caraș-Severin, Gheorghe Orza, primarul orașului Băile Herculane. Vorbitorii au subliniat determinarea instituțiilor pe care le reprezentau în a conlucra sistematic în vederea găsirii unei soluții optime pentru salvarea a ceea ce reprezenta cândva o perlă a turismului balnear european și o marcă identitară a moștenirii istorice, culturale și arhitecturale a României. ■

*Principele Barbu Știrbey,
cel care purta tratative la Cairo*

DESCIFRAREA ENIGMEI TELEGRAMEI DE LA STOCKHOLM

VASILE BUGA

În ultimele decenii, în istoriografia română s-au purtat discuții aprinse în jurul conținutului telegramei primite în ziua de 23 august 1944 la Ministerul Afacerilor Străine din partea Ambasadei române din capitala Suediei. Problema a fost tratată în contextul împrejurărilor interne și internaționale create după înfrângerea trupelor germane și române în bătălia de la Stalingrad (17 iulie 1942 – 2 februarie 1943) și îndeosebi după pătrunderea în primăvara anului 1944 a trupelor Armatei Roșii pe teritoriul României și declanșarea operațiunii Iași – Chișinău la 20 august 1944.

Situația creată a determinat Guvernul român să gândească soluții în vederea ieșirii țării din război în condiții cât mai avantajoase. Negocierile emisarilor români purtate la Cairo în jurul propunerilor preliminare de armistițiu înmânate la 12 aprilie 1944 de reprezentanții celor trei Puteri aliate (U.R.S.S., Marea Britanie și S.U.A.) principelui Barbu Știrbey vizau: 1) capitularea trupelor române de pe Frontul de Est și întoarcerea armelor împotriva trupelor Wehrmachtului; 2) lupta alături de Națiunile Unite pentru restaurarea independenței și suveranității României; 3) restabilirea frontierei sovieto-române de la 28 iunie 1940; 4) achitarea despăgubirilor de război; 5) repatrierea tuturor prizonierilor de război; 6) eliberarea internaților din lagăre

și închisori. Condițiile fuseseră formulate de partea sovietică și acceptate de cele două state aliate.

Ulterior, în urma unor obiecții atât din partea Guvernului român, cât și a opoziției, prin Ambasada U.R.S.S. la Stockholm au fost avansate

o serie de condiții preliminare, care admiteau acțiuni comune sovieto-române în vederea recuperării integrale sau a celei mai mari părți a Transilvaniei răpite în urma Dictatului de la Viena și discutarea cuantumului despăgubirilor de război. De asemenea, în cazul în care partea română dorea, partea sovietică era de acord să aibă contacte cu un general român, însoțit de un reprezentant civil, pentru discuții concrete în

George Duca, tânăr diplomat

Vladimir Semionov, consilier al Ambasadei sovietice din Stockholm (fotografie din 1949)

vederea modalității ieșirii României din război. Guvernul sovietic nu avea obiecții nici împotriva acordării unui termen de 15 zile pentru părăsirea de bunăvoie de către trupele germane a teritoriului României și asigurarea unui sector distinct pentru administrația românească, respingând însă interdicția pătrunderii în acest sector a trupelor străine. Partea sovietică aștepta, de asemenea, informații despre locul de trecere peste linia frontului a delegației române împuternicite să poarte tratativele.

La începutul lunii iunie 1944, George Duca, consilier la Ambasada României din Stockholm, care asigura printr-un canal separat contactul opoziției de la București cu Ambasada U.R.S.S. din capitala Suediei, l-a informat pe Vladimir Semionov, consilierul Ambasadei sovietice, că, până la 20 iunie 1944, aceasta va transmite la Cairo un Plan de acțiune în vederea ieșirii României din război, având ca scop principal coordonarea acțiunii opoziției cu o ofensivă a Armatei Roșii pe frontul românesc (*Magazin istoric*, nr. 8 – 10/1991).

Debarcarea trupelor anglo-americane în Normandia (operațiunea Overlord) declanșată la 6 iunie 1944 a dus la întreruperea contactelor româno-sovietice, care au fost reluate după ce partea sovietică abandonase canalul oficial cu ministrul României la Stockholm, Frederic Nanu, reprezentantul Guvernului român. La 7 iulie 1944, George Duca i-a expus ambasadoarei U.R.S.S., Aleksandra Kollontai, planul opoziției vizând răsturnarea Guvernului Antonescu și dorința semnării la Cairo a armistițiului cu Națiunile Unite. La 15 iulie 1944, Guvernul sovietic a comunicat, prin intermediul ambasadoarei Kollontai, mulțumiri pentru transmiterea planului, pe care l-a apreciat, fără a oferi însă un răspuns concret la

propunerile opoziției române. La 9 august 1944, George Duca a transmis ambasadoarei Aleksandra Kollontai informația primită din partea lui Grigore Niculescu-Buzești, directorul Serviciului Cifru din Ministerul Afacerilor Străine, un apropiat al lui Iuliu Maniu, că opoziția era gata să trimită peste linia frontului pe generalul în rezervă Aurel Aldea investit cu puterile necesare pentru a trata și a semna armistițiul (*Magazin istoric*, nr. 8/1992; 11/2001).

Absența unui răspuns oficial din partea sovietică până la 23 august 1944, când s-a produs lovitura de stat ce a dus la răsturnarea regimului Antonescu, a alimentat tot felul de supoziții, îndeosebi după ce documentele de arhivă românești au scos la iveală o declarație a lui Grigore Niculescu-Buzești, numit după arestarea marelui Ion Antonescu și a Cabinetului său în funcția de ministru al Afacerilor Străine în Guvernul nou instalat condus de generalul Constantin Sănătescu. Acesta a afirmat că era în posesia unei telegrame de la Ambasada României la Stockholm, fără a-i dezvălui însă conținutul. Au existat speculații – fără nicio dovadă documentară – că respectiva telegramă oferea marelui Ion Antonescu condiții mai favorabile din partea Moscovei. Telegrama ar fi fost ascunsă de Niculescu-Buzești ca să nu ajungă la Antonescu și astfel România ar fi fost privată de condițiile de armistițiu mai favorabile pe care le-ar fi avut Antonescu față de cele obținute în urma întoarcerii armelor la 23 august 1944.

Ne îngăduim să afirmăm că scenariile care au fost construite în jurul acestei telegrame au fost demolate de informațiile obținute în urma publicării de fostul diplomat rus Vladimir Lapšin a articolului *Aleksandra Kollontai i sovetko-rumînskoe peremirie* (Aleksandra Kollontai și armistițiul

Ambasadoarea Aleksandra Kollontai

Grigore Niculescu-Buzești (în centrul imaginii)

sovieto-român) în revista *Mejdunarodnaia Jizn* (Viața internațională), nr. 2/2025, organul de presă al M.A.E. al Federației Ruse. (O recenzie a acestui articol a fost publicată în revista *Arhivele Totalitarismului*, nr. 1-2/2025, p. 261 – 268).

În urma cercetărilor efectuate în Arhiva Ministerului Afacerilor Externe al Federației Ruse, Vladimir Lapșin precizează că a identificat un document (AVP RF, Fond 059, Inv. 12,

Generalul Aurel Aldea și mandatul pe care nu a mai avut ocazia să îl folosească

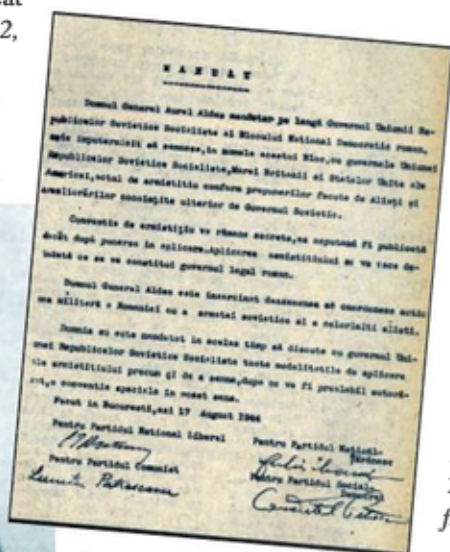
Mapa 27, Dosar 155, f. 46) din care rezultă că în dimineața zilei de 23 august 1944, ambasadoarea Aleksandra Kollontai a primit o indicație urgentă de la Centrala din Moscova. Pe telegrama trimisă era ștampila de expediere: „Ora 03.55 minute, 23 august 1944“, purtând parafa „Special“ și „În afara rândului“, cuprinzând două propoziții: „Comunicați-i lui Duca că Guvernul sovietic nu are obiecții împotriva venirii în U.R.S.S. a generalului Aldea. Este necesar să se comunice din timp mijlocul, locul și ora trecerii liniei frontului de către generalul Aldea [subl.n.]“.

Din explicațiile solicitate autorului pe marginea acestui moment, a rezultat că într-o telegramă expediată în aceeași zi la Moscova (ajunsă la destinație în dimineața zilei de 24 august 1944) ambasadoarea A. Kollontai informa că la 23 august 1944, George Duca solicitase el însuși o întâlnire urgentă și că a decis ca mai întâi să afle ce dorea să transmită acesta și apoi să-i comunice conținutul instrucțiunilor primite de la Moscova. Cu acel prilej, diplomatul român a declarat că avea indicația ca „în cazul în care nu există încă un răspuns

la solicitarea românească, să trimită încă o dată din partea regelui și a opoziției democratice rugămintea insistență cu privire la răspunsul referitor la deplasarea generalului Aldea“ (AVP RF, Fond 059, Inv. 12, Mapa 28, Dosar 172, f. 262 – 263).

Vladimir Lapșin a precizat că informația

comunicată diplomatului român în dimineața zilei de 23 august 1944 a fost răspunsul părții sovietice la comunicarea transmisă de acesta în ziua de 9 august 1944. În noile împrejurări create în România în după-amiaza zilei de 23 august 1944, informația primită de Grigore Niculescu-Buzești de la Ambasada română din capitala Suediei nu mai era de actualitate. ■

TENTATIVE DE ARESTARE A MAREȘALULUI ANTONESCU

DUMITRU DĂMĂCEANU

Memoriile generalului Dumitru Dămăceanu (1896 – 1978) nu au avut parte până acum de o ediție integrală, deși fragmente din ele au mai văzut lumina tiparului inclusiv în paginile revistei Magazin istoric (nr. 6/1969, 7/1984).

Autorul, din poziția de șef de stat-major al Comandamentului Militar al Capitalei (1942 – 1944), a participat la pregătirea actului de la 23 august 1944. A fost apoi subsecretar de Stat în Guvernul Sănătescu. Avansat general de brigadă, a fost delegat militar la semnarea armistițiului la Moscova, la 12/13 septembrie 1944. După „desolidarizarea” de Guvernul

*Frații Dumitru (stânga)
și Vasile Dămăceanu,
ca elevi ai Liceului Internat din Iași*

Nicolae Rădescu în februarie 1945, a devenit subsecretar de Stat pentru Armata de Uscat în Guvernul Petru Groza, reprezentând România la Conferința de Pace de la Paris (1946 – 1947). Cariera sa militară s-a încheiat în 1949.

A fost arestat în 1953. Eliberat la intervenția lui Emil Bodnăraș, a fost reabilitat, ocupând o serie de funcții guvernamentale, un loc în Marea Adunare Națională. În anii '60, a început redactarea memoriilor, axate pe actul de la 23 august 1944. A semnat și un contract cu Editura Militară, suspendat. Refuzurile repetate pe care le-a primit l-au motivat să le rescrie, fără a schimba aspecte fundamentale privind faptele relatate, ci accentele puse. Ultimele versiuni, redactate în anii '70, au fost consultate în arhiva familiei și au permis completarea formei

DUMITRU DĂMĂCEANU

DIN ZILELE LUI
AUGUST 1944

*Amintiri
Fapte
Considerații*

CORINT
ISTORIE
AUTORI ROMÂNI

aflate la Arhivele Naționale, în vederea realizării unei ediții critice, care apare la Editura Corint, cu titlul Din zilele lui August 1944: amintiri, fapte, considerații. Dincolo de evidente interpretări în spiritul epocii când au fost scrise, mărturiile lui Dumitru Dămăceanu oferă detalii prețioase despre pregătirea și punerea în aplicare a actului de la 23 august 1944. Prezentăm în continuare fragmente din volum.

**Mihai BURCEA,
Tudor VIȘAN-MIU**

La 5 ianuarie 1944, fără ca în prealabil să se fi luat măsurile elementare pentru reușita unei asemenea acțiuni, regele și anturajul său plănuiseră arestarea lui Antonescu la Sinaia, în momentul când acesta urma să vină în audiența solicitată suveranului.

In acele zile, Antonescu locuia la Predeal, în vila sa de pe dealul Cioplea. În acest scop fuseseră luate măsurile necesare pentru arestare: a fost pregătită și amplasată, într-un loc potrivit – gata să intervină – echipa care urma să-l aresteze pe mareșal, formată din maiorul Anton Dumitrescu și plutonierul Dumitru Bălă [care a făcut parte din echipa care i-a arestat pe mareșalul Ion Antonescu și pe Mihai Antonescu la 23 august 1944 – *n.ed.*]; cele trei companii din Batalionul de Gardă al Palatului fuseseră puse și ele în situația de a putea intra, urgent, în acțiune. [...]

Din motive pe care nu le cunosc – probabil că și-au dat și ei seama de absurditatea acestei încercări –, regele și cei din preajma sa au renunțat, în ultima clipă, la această soluție, deși Antonescu se afla în audiență la Palat. Mircea Ionnițiu l-a anunțat pe maiorul Anton Dumitrescu – care, în acel moment, aștepta, într-o cameră alăturată, să intre în acțiune – că arestarea lui Antonescu s-a amânat. Imediat după plecarea mareșalului, regele a chemat pe numitul ofițer, spunându-i că „nu s-a renunțat la arestare, dar că el și sfetnicii săi așteaptă o ambianță mai potrivită acestui act“.

Personal, nu am cunoscut, la timpul său, intențiile de mai sus ale Palatului; ele mi-au fost comunicate mai târziu de maiorul Anton Dumitrescu [faptele corespund cu relatarea lui Anton Dumitrescu din februarie 1968. *Arhivele Naționale Istorice Centrale, Institutul de Studii Istorice și Social-Politice – XIII, dosar nr. 10-89, ff. 36-37 – n.ed.*].

Sub influența acestor sfătuitori, la începutul lui 1944 – în timpul operațiilor Armatei Roșii la Uman, care provocaseră trupelor hitleriste noi înfrângeri catastrofale –, regele era gata să avizeze o lovitură de stat cu sprijinul unei părți din armată. Despre acest lucru am aflat într-o ședință a grupului nostru, convocată urgent de către generalul Nicolescu la locuința sa din strada Edgar Quinet, la mijlocul lui martie 1944, când acesta ne-a relatat următoarele:

În ajun, un curier de la Palat i-a comunicat strict confidențial că seara, la orele 22.00, era invitat la rege. A rămas puțin intrigat de acest fapt, deoarece știa că legătura grupului nostru cu Mihai, așa cum hotărâserăm toți cei patru, se făcea pe acea vreme numai prin mine. La ora respectivă, generalul Nicolescu s-a prezentat la Palat, fiind întâmpinat de Mircea Ionnițiu. A fost condus

*Locotenent-colonelul adjutant
Dumitru Dămăceanu la biroul său de lucru*

Generalul Constantin D. Nicolescu

imediat în salonul de la „Casa nouă”, din spatele clădirii principale a Palatului. Aici se aflau regele, regina Elena și Stârcea; a rămas [la întrunire – *n.ed.*] și Ionnițu.

În cadrul acelei întrevăderi a luat mai întâi cuvântul Stârcea. Acesta a spus că regele a hotărât să-și reia integral prerogativele constituționale, răsturnând pe Antonescu. Acțiunea urma să se desfășureze printr-o lovitură de stat, condusă de Maniu și executată de Corpul 5 Teritorial, comandat de generalul Nicolescu.

După Stârcea, a luat cuvântul generalul Nicolescu. Pregătit și documentat îndelung, în cadrul grupului nostru, asupra situației din țară și de pe front, el a arătat că o asemenea încercare – sprijinită numai de Maniu și de un corp de armată, lipsită de orice pregătire – nu poate să reușească. Ea nu putea avea decât consecințe nefaste atât pentru țară, în general, cât și pentru rege, personal. El a conchis că nu poate adera la un asemenea plan. După cum era de așteptat, răspunsul dat de generalul Nicolescu nu a fost de natură să-i mulțumească pe cei de față și în special pe Stârcea, inspiratorul „puciului” militar. [...]

Prin generalul Sănătescu am adus imediat la cunoștința regelui că toți cei din grupul nostru suntem cu totul

de acord cu atitudinea generalului Nicolescu. Cu această ocazie, dându-ne și mai mult seama de acțiunile cu totul nerealiste, aventuriste și dăunătoare țării pe care le-ar putea întreprinde cei de la Palat, am adresat regelui, în numele celor patru, rugămintea de a-l vedea numai în prezența generalului Sănătescu, dar nu la Palat, ci undeva în afara Palatului.

Regele Mihai a acceptat. Întrevederea urma să aibă loc la locuința mea, în seara zilei de 4 aprilie 1944. Întâlnirea nu a mai avut loc. În aceea zi, Capitala a suferit primele bombardamente masive și distrugătoare ale aviației americane. [...]

Agravarea situației generale din țară, înaintarea trupelor sovietice în nordul Moldovei, ca și intenția celor de la Palat, în frunte cu Stârcea, de a pregăti o lovitură de stat aventuristă ne-au determinat pe cei trei – Sănătescu, eu și [colonelul Radu – *n.ed.*] Rusescu – să cerem neapărat o întrevădere regelui. [...]

Regele se afla la Sinaia. Își stabilise aici reședința imediat după 4 aprilie 1944, în urma bombardamentelor executate de aviația americană asupra Capitalei. Întrevederea a avut loc la Foișor, în noaptea de 6 spre 7 mai 1944. Ea a durat aproximativ cinci ore (de la orele 22.00 noaptea la orele 03.00 dimineața) și s-a desfășurat, așa cum cerusem, numai în prezența lui Mihai și a noastră, a celor trei. [...]

După căderea nopții, Rusescu și cu mine am fost introduși în Palat de maiorul Anton Dumitrescu, strecurându-ne prin pădurea din spatele reședinței regale. [...]

Discuțiile îndelungate care au urmat, făcute

*O parte din Guvernul Sănătescu;
Dămăceanu, subsecretar de Stat, este al patrulea de la stânga*

*Generalul Dumitru Dămăceanu iscăbind,
din partea delegației României,
Tratatul de Pace de la Paris, în februarie 1947*

aproape în șoaptă, au fost axate pe trei probleme principale: înfățișarea situației din țară și de pe front și expunerea unor concluzii care rezultau din această situație; combaterea ideii greșite a „puciului” militar conceput de Stărcu, precum și a oricărei acțiuni similare; scoaterea regelui de sub influența directă a unor persoane de la Palat. Prezentarea problemelor de mai sus am făcut-o eu și Rusescu. Generalul Sănătescu a intervenit din când în când, accentuând asupra temeiniciei unor idei expuse de noi.

Regele ne-a ascultat tot timpul, cu toată atenția. Numai din când în când ne puneă câte o întrebare sau cerea o anumită explicație. Am insistat foarte mult asupra ideii că această situație

*Delegația României pe aeroportul din București
la 14 septembrie 1944, cu ocazia revenirii
de la Moscova, de la semnarea Convenției de armistițiu;
Dămăceanu se află în centru,
încadrat de Constantin Vișoianu
și Lucrețiu Pătrășcanu*

este destul de complicată, că nu poate fi rezolvată printr-o soluție negândită adânc și că ar fi cazul, în același timp, să „privim” mai atenți și spre Uniunea Sovietică. I-am spus lui Mihai că, după părerea noastră, soluția înlăturării regimului lui Antonescu printr-o lovitură militară, precum cea prevăzută de cei de la Palat, nu putea să aibă sorti de izbândă. Partea delicată în care ne-am găsit atunci, în această problemă, a fost că nimeni din noi trei nu am putut să indicăm regelui [...] vreo soluție mai bună; nici nu cunoșteam vreo asemenea soluție. [...]

După modul cum ne-a ascultat, după mica sa, părea că în mintea regelui se producea o anumită frământare, o nouă judecată, o oarecare confruntare de idei. Singura parte din expunerea noastră care nu i-a convenit a fost cea referitoare la influența dăunătoare pe care o exercită asupra sa entourage-ul de la Palat. Îmi amintesc că atunci când i-am ridicat acest aspect, regele și-a strâns buzele în acel semn atât de caracteristic pe care-l făcea ori de câte ori nu-i convenea ceva, semn pe care ajunsesem să-l cunosc îndeaproape încă de pe timpul când mă aflam la Palat. [...]

Revenind la întrevederea cu regele din acea noapte, ea a fost, după părerea noastră, folositoare și binevenită. De această dată, într-un cadru mai deosebit decât cel folosit până acum, cu o nuanță de oarecare oficialitate – imprimată de prezența generalului Sănătescu, care ocupa o funcție de mare răspundere la Palat –, Mihai a fost informat pe larg asupra realităților din țară și de pe front. Cu această împrejurare, el a făcut chiar un pas înainte în anumite privințe. De exemplu, la propunerea noastră de a se lua contact cu autoritățile de stat și militare sovietice, prin trimiterea unui delegat special, Mihai a răspuns afirmativ. Sarcina urma să fie îndeplinită de generalul Victor Dombrowschi [În 1956, Dombrowschi a confirmat că, „în mai 1944, am fost înștiințat de generalul Sănătescu, Dămăceanu și Rusescu că voi fi trimis în Uniunea Sovietică cu o misiune specială de informare, însă mai târziu s-a revenit asupra acestei hotărâri”. *ANIC, Colecția 60, vol. I, dosar nr. 112, f. 111*. În august 1944, pentru această misiune a fost desemnat generalul Aurel Aldea – *n.ed.*]. [...]

Am plecat de la Palat cu aceleași precauții ca la venire, nesimțiți de nimeni, însoțiți tot de mr. Anton Dumitrescu. Pe timpul audienței, el stătuse într-o cameră alăturată și avusese grijă să vegheze ca nu cumva cineva din entourage-ul regelui să ne simtă prezența și să asculte pe la uși. ■

GHEORGHE I. BRĂTIANU DIN NOU PE FRONT

ANCA OTU

Gheorghe I. Brătianu (1898 – 1953), singurul fiu al liderului politic liberal Ion I.C. Brătianu, s-a manifestat ca o personalitate de primă mărime a națiunii române din prima jumătate a secolului al XX-lea. A fost istoric, om politic, fondator al unei formațiuni cu o anumită notorietate în deceniul al patrulea al veacului trecut, profesor la Universitățile din Iași și București, director al Institutului de Istorie Universală din București, urmându-i lui Nicolae Iorga, membru al Academiei Române.

Gheorghe I. Brătianu a avut și calitatea de ofițer de rezervă, participând la operațiunile purtate de armata română în cele două războaie mondiale.

*Gheorghe I. Brătianu (în picioare),
la Institutul de științe morale și politice*

La declanșarea Războiului de Întregire, abia ieșit din adolescență, s-a oferit voluntar, fiind repartizat la Regimentul 2 Artilerie. A urmat, începând cu 1 octombrie 1916, Școala de Artilerie și Geniu, fiind avansat plutonier la 25 martie 1917 și sublocotenent la 1 iulie 1917.

La 8 iulie același an a fost repartizat la Regimentul 4 Artilerie, cu garnizoana de pace la Roman. A luat parte la luptele din Valea Oituzului și din Bucovina, din vara și toamna anului 1917, fiind rănit în ambele confruntări.

Mătușa istoricului, Sabina Cantacuzino, consemna în *Amin-tiri* primirea din partea surorii sale Maria a unei fotografii a nepotului, caracterizându-l astfel: „Foarte frumos băiat, în uniformă, cu cascul de tranșee în mână și gradul desinat de dânsul pe mânecă; dedesupt, Cireșoia, era prima mențiune ce aveam de acea luptă“.

Experiența acelor „vremuri de luptă și jertfă“ va fi evocată de Gheorghe I. Brătianu mai întâi în paginile ziarului *Neamul Românesc*, condus de N. Iorga, și apoi în lucrarea *File rupte din cartea războiului*, un „păcat al tinereții“ și o „mărturie sinceră la judecata viitorului“, după cum nota savantul.

După încheierea războiului, Gheorghe I. Brătianu și-a continuat activitatea științifică și didactică, a intrat în viața politică, provocând un mare scandal în familie, dar și în rândul liberalilor, a căror unitate a spart-o, prin înființarea unui nou partid, ce îi purta numele.

În toți acești ani, relația cu armata nu a fost foarte strânsă, dar Gheorghe I. Brătianu s-a pronunțat pe diferite căi, în primul rând de la tribuna Parlamentului, pentru întărirea capacității de apărare a țării. Savantul a rămas în cadrele de rezervă ale armatei române,

Cu mama, Maria Moruzi

fiind încadrat la începutul anilor '20 în Regimentul 2 Obuziere Munte, ce făcea parte din structura Corpului de Munte, iar la 1 aprilie 1921 a primit gradul de locotenent.

Așa cum rezultă din memoriul original aflat în păstrarea Arhivelor Militare, în anii dintre cele două războaie mondiale locotenentul Gheorghe I. Brătianu nu a mai fost concentrat. Scriptic, a figurat, pe rând, în Regimentul 2 Obuziere, aflat la Gherla (1921 – 1927), Regimentul 4 Artilerie Roman (1927 – 1934), Regimentul 1 Artilerie Gardă din București (1934 – 1939). A fost avansat căpitan la 10 mai 1934 prin Înaltul Decret nr. 1.346.

Creșterea tensiunii în relațiile internaționale începând cu mijlocul deceniului al patrulea al veacului trecut a determinat ca România să ia ample măsuri pentru întărirea capacității de apărare.

În aceste condiții, căpitanul Gheorghe I. Brătianu a fost concentrat

la 10 august 1939. Mai întâi, până la 5 septembrie același an, la Regimentul 1 Artilerie Gardă, apoi, din 11 septembrie până la 28 octombrie 1939, la comandamentul Diviziei 7 Infanterie, cu sediul în orașul Roman. Prin ordinul de zi nr. 92 din 28 octombrie 1939 a fost desconcentrat.

Aprecierile șefilor săi sunt laudative. Comandantul Regimentul 1 Artilerie nota: „Este rezistent și sănătos, putând face o campanie în bune condițiuni. Energic, cu multă prevedere, spirit de observație și putere de muncă. În timpul concentrării și-a îmborsărit și însușit în bune condițiuni toate cunoștințele necesare unui ofițer de artilerie. La o aplicațiune în teren s-a comportat foarte bine. Disciplinat, bun camarad. A urmărit cu multă perseverență a pătrunde toate chestiunile tehnice de conducerea focului unei baterii [...]. Bun ofițer de rezervă, care secondat de un bun cdt [comandant] de bat[erie] va putea conduce cu succes tragerile unei baterii”.

Mutat în comandamentul Diviziei 7 Infanterie, căpitanul Gheorghe I. Brătianu a fost încadrat ca ajutor al șefului Biroului 2 informații-

contrainformații, condus de căpitanul Dumitru Chirilă. „În această calitate, aprecia șeful de stat major al mării unități, a dovedit multă înțelegere și conștiință în îndeplinirea serviciului. Disciplinat, foarte bun camarad, totdeauna animat de cele mai curate sentimente de devotament și considerație pentru oștire”.

Comandantul Diviziei, generalul Constantin Constantinescu, menținea aprecierile șefului direct, consemnând că în timpul concentrării Gheorghe I. Brătianu s-a pus la curent cu lucrările biroului și a „primit diferite însărcinări atât în birou, cât și în afară, întocmind lucrări judicioase”.

În cursul anului 1940, informațiile privind obligațiile militare ale lui Gheorghe I. Brătianu sunt contradictorii. Potrivit consemnărilor din fondul familia Brătianu de la Arhivele Naționale, istoricul a fost concentrat în două rânduri, la 23 mai și 29 august, pentru perioade de circa o lună. Dar memoriul său original reține că Gheorghe I. Brătianu a fost concentrat între 23 – 25 mai 1940, la Corpul 10 Armată, fără a oferi și alte detalii.

El nu a luat parte la Consiliile de Coroană de la sfârșitul lunii iunie 1940, în urma cărora

România a acceptat ultimatumul Moscovei, Basarabia și Nordul Bucovinei fiind cedate Uniunii Sovietice. A făcut-o în Consiliul de Coroană din 30/31 august 1940, prin care s-a acceptat Dictatul de la Viena, impus de Germania și Italia, Nord-Estul Transilvaniei fiind transferat Ungariei. Gheorghe

La o întrunire politică, în 1935

I. Brătianu a vorbit „în calitate pe care mi-o dictează conștiința și la urma urmei haina de soldat pe care o port“. S-a pronunțat pentru soluția rezistenței, care deși aducea înfrângerea militară, era preferabilă cedării, de la care se aștepta „prăbușirea, prăbușirea prin demoralizare, nepuțință și anarhie“.

În vara dramatică a anului 1940, numele lui Gheorghe I. Brătianu a fost vehiculat ca posibil ministru de Externe în momentul în care regimul lui Carol al II-lea, instituit la 10 februarie 1938, s-a orientat către Germania, în încercarea de a salva granițele țării.

După abdicarea lui Carol al II-lea și venirea la putere a generalului Ion Antonescu, istoricul a primit oferta de a fi numit vicepreședinte al Consiliului de Miniștri. A refuzat toate aceste demnități, optând pentru cariera științifică și didactică.

În toamna anului 1940, Gheorghe I. Brătianu s-a transferat de la Universitatea din Iași la cea din București, devenind, către sfârșitul anului 1941, decan al Facultății de Filosofie și Litere. La 1 martie 1941 a fost numit director al Institutului de Istorie Universală, pe care l-a condus vreme de peste șase ani.

Concomitent cu intensă activitate științifică și didactică, Gheorghe I. Brătianu și-a îndeplinit obligațiile militare în calitate de ofițer de rezervă. Odată cu declanșarea ostilităților, la 22 iunie 1941, el a fost concentrat la Divizia 7 Infanterie, comandată de generalul Olimpiu Stavrat, fiind repartizat la Biroul 2. Divizia 7 Infanterie se afla în sub-

*Ion Inculeț (primul din stânga),
Gheorghe I. Brătianu (al treilea)
și Gheorghe Tătărescu (al patrulea)*

ordinea Armatei 3 și era dispusă în nordul Bucovinei, ocupând aliniamentul Burla – Românești, Călinești – Cuparencu.

În zilele de 22 – 25 iunie, marea unitate a dus lupte grele în zonele Mușenița, Baineț și Fântâna Albă. A înaintat spre Cernăuți, dar a fost redirecționată spre sud, în subordinea Armatei 4, contribuind la trecerea Nistrului.

În nota calificativă pentru perioada 22 iunie – 18 iulie 1941, aprecierile la adresa activității căpitanului (r) Gheorghe I. Brătianu erau elogioase. Șeful Biroului 2, care l-a avut subordonat direct, scria: „A luat parte cu Divizia la luptele din Bucovina (Fântâna Albă, Baineț, Bahrinești, Volcineț și Cerepăuți). [...] În puținul timp cât a stat la Biroul 2 a fost întrebuințat la interogarea prizonierilor, la studiile contrainformative de propagandă contra bolșevicilor, compunând manifeste pentru a convinge pe ucraineni și pe soldații bolșevici să nu mai lupte. A făcut studii serioase de documentare din materialul sovietic capturat, din care s-au putut desprinde informațiuni prețioase de ordin general. Cu ocazia luptelor de la Fântâna Albă –

Baineț a fost întrebuințat la Centrul înaintat de informațiuni de la nord Vicșani (Dealul Luza), de unde mi-a trimis informațiuni prețioase asupra inamicului, suportând cu curaj focul artileriei sovietice. Căpitanul de rezervă Brătianu este un exemplu de modestie, disciplină și muncă din convingere depusă în folosul oștirei, pentru care are un cult deosebit.“

Șeful de stat major, care a supervizat notarea întocmită de șeful Biroului 2, scria, la rândul său, că Gheorghe I. Brătianu este „un ofițer de rezervă cu prea bune aptitudini fizice, morale și militare. Conștiincios și cu mult suflet în îndeplinirea serviciului. S-a acomodat cu multă ușurință mediului militar, oferindu-se în mod voluntar a lua parte la acest război [s.n.] Ofițer de războiu cu distinse calități și cu sentimente frumoase pentru oștire. Merită a înainta“.

Șeful de stat major al marii unități menționează teza voluntariatului lui Gheorghe I. Brătianu și în al Doilea Război Mondial, care a făcut carieră în istoriografia română. Cercetările din ultimele două decenii au arătat că istoricul nu a fost voluntar în a doua conflagrație mondială, el fiind concentrat în baza statutului său de ofițer în rezervă.

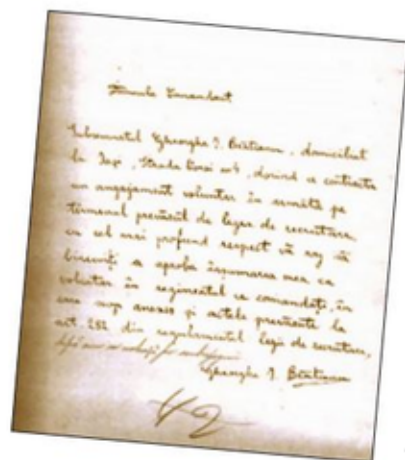
Și investigațiile noastre în fondurile Arhivelor Militare nu au identificat până acum o cerere de înscriere ca voluntar a lui Gheorghe I. Brătianu. Dimpotrivă, documentele arată concentrarea lui în calitate pe care o avea de căpitan în rezervă. Este

adevărat că în perioada 1941 – 1944, în spațiul public, s-a acreditat această teză, inclusiv prin intermediul unor articole de presă, pe care savantul nu a infirmat-o în vreun fel.

Abia în anul 1945, când în baza calității de voluntar risca să piardă moșia Rătești, Gheorghe I. Brătianu a întreprins pe lângă autoritățile militare și civile demersuri stăruitoare pentru a dovedi faptul că nu a fost voluntar în război. Deși a reușit să facă dovada calității sale de ofițer de rezervă chemat în serviciul ordonat, el nu a salvat moșia de la expropriere, deși era organizată ca „fermă model“.

Aprecierea generalului Mihail Racoviță, comandantul Corpului de Cavalerie, pentru perioada 12 iulie – 31 octombrie 1941, când Gheorghe I. Brătianu s-a aflat sub comanda sa directă, lămurește în parte cum au stat lucrurile în realitate. Datorită vârstei și statutului său, istoricul avea posibilitatea să solicite mobilizarea pe loc, dar el a cerut cu insistență să fie mobilizat la armata de operație. Dorinței savantului i s-a dat curs, potrivit

Cererea pentru a pleca voluntar în Primul Război Mondial

Cu familia

reglementărilor epocii, el fiind concentrat la marea unitate în evidența căreia figura încă din timp de pace, respectiv Divizia 7 Infanterie. De aceea, Gheorghe I. Brătianu nu apare în listele celor care au solicitat să lupte voluntar pe front începând cu 22 iunie 1941 și nici nu există, cel puțin după cercetările de până acum, o cerere de a lupta ca voluntar, așa cum este cazul cu prima conflagrație mondială.

Între timp, Corpul de Cavalerie, cu rapoartele nr. 1.029 din 29 iunie și nr. 5.883 din 3 iulie, adresate Armatei 3, a solicitat mutarea lui Gheorghe I. Brătianu în cadrul acestui comandament. În document se specifica: „Ofițerul dorește această mutare, iar comandantul Corpului de Cavalerie are absolută nevoie de un translator perfect de limba germană, dat fiind multiplele nevoi de strânsă și permanentă legătură cu unitățile germane cu care cooperăm.“

În acel moment, Corpul de Cavalerie se găsea la Trușești, pregătindu-se să treacă Prutul. Armata 3 a înaintat un raport în acest sens Marelui Cartier General, Eșalonul 1, care a aprobat mutarea lui Gheorghe I. Brătianu de la Divizia 7 Infanterie la Corpul de Cavalerie, unde a rămas până în noiembrie 1941.

În cadrul acestui ultim comandament istoricul nu a luat parte la lupte, ci a fost încadrat în Biroul 2 (informații-contrainformații), ca translator de limba germană.

Aprecierea de serviciu pentru prima perioadă cât savantul s-a aflat pe front în compunerea Corpului de Cavalerie este, ca și celelalte de până atunci, foarte laudativă. Se remarcă faptul că nu de puține ori, datorită știrilor aduse de la comandamentele germane și de la trupele aflate în contact, Corpul de Cavalerie a fost în măsură să ia decizii optime pe câmpul de luptă. Mai mult, deși a fost solicitat să-și reocupe catedra la Universitate, a refuzat să părăsească unitatea până când bătălia de la Marea de Azov nu s-a încheiat favorabil trupelor germane și române. Șeful de stat major menționa: „Nu am decât cuvinte de admirație pentru felul cum d-sa și-a făcut datoria către țară.“ Având în vedere comportarea sa deosebită pe front, șeful de stat major făcea propunerea de a fi înaintat la gradul de maior, fără a mai susține alte probe, prevăzute de legislația în vigoare.

Generalul Mihail Racoviță, comandantul Corpului de Cavalerie, preciza că Gheorghe Brătianu a luat parte la toate confruntările marii unități: „Urmărirea între Nistru și Bug,

înaintarea până la Nipru, bătălia de pe Nipru, bătălia defensivă de la Marea de Azov și bătălia de încercuire de la Marea de Azov, care s-a terminat cu înfrângerea trupelor inamice.”

Pentru comportarea deosebită la trecerea Bugului, prin realizarea unei legături eficiente cu Divizia 76 Infanterie germană, comandantul Brigăzii 8 Roșiori, colonelul Ioan Dănescu, a propus decorarea căpitanului Gheorghe Brătianu cu Ordinul „Mihai Viteazul”, clasa a III-a, propunere susținută de generalul Mihail Racoviță, comandantul Corpului de Cavalerie.

Nu a primit acest ordin, cea mai înaltă decorație militară de război a României, înființată de regele Ferdinand în toamna anului 1916. În schimb, la 25 iulie 1941, prin Ordinul de zi nr. 276, a fost decorat cu Ordinul „Steaua României în gradul de cavaler cu spade și panglică de Virtute Militară”. În documentul ce însoțea propunerea se menționa că decorația era acordată pentru „devotamentul, spiritul de sacrificiu și munca cu care a înțeles să

Gheorghe I. Brătianu
în 1949

contribuie la opera de reîntregire a neamului. [...] În timpul operațiunilor de forțare a Nistrului – se menționa în document – a cerut voluntar să însoțească pe comandantul Corpului de Cavalerie la P.C. înaintat și la observator, unde timp de mai multe ore a stat sub un foc viu de artilerie, reușind totuși să-și îndeplinească serviciul cu care fusese însărcinat”. Savantul a mai primit, la 1 septembrie 1941, Ordinul „Coroana României, clasa a IV-a cu spade și panglică de Virtute Militară” și „Crucea de Fier” germană, clasa I și a II-a. Gheorghe I. Brătianu a fost desconcentrat la 30 noiembrie. Pe baza propunerilor șefilor săi din campania anului 1941, Gheorghe I. Brătianu a fost avansat la gradul de maior la 8 mai 1942, prin Înaltul Decret nr. 1.385.

Savantul a fost concen-

trat din nou, tot la Corpul de Ca-

valerie, în perioada 16 iulie – 24 septembrie 1942, luând parte la acțiunile acestei mari unități în Crimeea și în Caucaz. La data de 24 septembrie 1942, prin ordinul nr. 1.718, a fost desconcentrat.

Timp de aproape doi ani, Gheorghe I. Brătianu nu a mai fost solicitat să-și îndeplinească obligațiile militare. Nu a întrerupt raporturile cu armata, el fiind profesor la Școala Superioară de Război între anii 1942 – 1945.

După 23 august 1944, eveniment în care a avut o anumită implicare, lui Gheorghe I. Brătianu i s-a schimbat destinația în caz de mobilizare. La 29 august 1944, a fost repartizat la Ministerul Apărării Naționale – Cabinet. Acest lucru s-a datorat generalului Mihail Racoviță, vechiul său protector, investit la 24 august 1944 ministru, funcție pe care a deținut-o până la 5 noiembrie același an.

Nu a fost concentrat în perioada următoare, savantul intrând în vizorul comuniștilor, care l-au și avertizat printr-un articol în ziarul *Scântea* că este în vizorul noului regim pe cale de a se institui, sub oblăduirea forțelor sovietice de ocupație.

În memoriul său original găsim o ultimă și succintă caracterizare pentru perioada 1 noiembrie 1945 – 31 octombrie 1946. În document se consemna că este un „foarte bun ofițer superior de rezervă” și că merită a înainta la gradul de locotenent-colonel la „alegere”. Propunerea nu și-a mai găsit materializare, Gheorghe I. Brătianu fiind plasat în domiciliu forțat și apoi închis. A decedat în închisoarea de la Sighet, la 27 aprilie 1953. ■

Acordul tatălui,
Ion I.C. Brătianu,
ca fiul să plece voluntar

ENIGMATICUL CAVALER D'ÉON

ION BISTREANU

Avocat, diplomat, căpitan de dragoni, agent secret, Charles D'Éon a fost considerat un maestru de neegalat al intrigilor, un spadasin și țintaș de temut, un scriitor talentat și cel mai faimos travestit al Franței (Magazin istoric, nr. 11/1969, 4, 5/1997, 4/2018). Născut în timpul domniei lui Ludovic al XV-lea, mort în timpul domniei lui Napoleon I, fiind foarte apropiat de Curțile Franței, Rusiei și Angliei, a trăit 82 de ani, dintre care 48 a fost considerat bărbat, iar 34 – femeie, contemporanii socotindu-l unul dintre cei mai enigmatice aventurieri ai secolului al XVIII-lea.

Există mai multe reprezentări ale misteriosului cavaler, semnate, ca aceasta, de Thomas Stewart,...

Charles D'Éon s-a născut în anul 1728 la Tonnerre (Burgundia), într-o mică familie aristocratică. A fost botezat cu trei prenume feminine și tot atâtea masculine: Charles-Geneviève-Louis-Auguste-Andrée-Thimothée. O atare cascadă de nume era

obișnuită în țările catolice, iar un nume feminin printre cele masculine era, de asemenea, ceva firesc. Elev silitor, dotat cu o memorie de invidiat, a urmat strălucite studii de Drept și a obținut, la 21 de ani, diploma de doctor în drept civil și canonic.

LA SUGESTIA CONTESEI DE ROCHEFORT

Încă din copilărie, D'Éon a dat dovadă de talent literar, iar mai târziu a scris mai multe volume de note, eseuri istorice, precum și schițe autobiografice. Pasionat de scrimă, a devenit unul dintre cei mai iscusiți spadasi ai Franței, mânuind cu același talent și pana, și sabia. După publicarea unui eseu pe probleme politice și economice curente ale Franței, este numit cenzor regal pentru istorie și literatură.

La 20 de ani, tânărul Charles-Geneviève atrăgea toate privirile, semănând izbitor cu o fată

... dar și nesemnate, ca aceasta, care îl prezintă tânăr, cu armură

*Contesa de Rochefort,
cea care a avut
inițiativa enigmaticului travesti*

drăguță, cu bogate bucle blonde, cu lunguroși ochi albaștri, un ten delicat și o talie subțire. Manierele și vocea melodioasă se potriveau perfect acestei imagini.

Inteligent, sociabil, fermecător, a fost acceptat în cele mai înalte cercuri ale societății pariziene. A atras imediat atenția nu numai femeilor iubitoare de efeb, ci și bărbaților cu gusturi similare. Deși i s-au atribuit mai multe aventuri amoroase la Paris, la Londra sau în Rusia, peste ani va mărturisi că a preferat întotdeauna lecturile, nu femeile.

Nu o dată, D'Éon a trebuit să răspundă bârfelor și glumelor răutăcioase privind masculinitatea sa, fie cu sabia, fie cu pistolul, pe care le mănua cu aceeași îndemânare.

Într-o zi, una dintre amantele sale (după unele surse, fermecătoarea și spirituala contesă de Rochefort) i-a sugerat să se deghizeze în femeie și să meargă la un bal mascat organizat de ducele de Nivernais, nepot al regelui Ludovic al XV-lea, la care

urma să participe și suveranul.

La bal s-a întâmplat ceva neașteptat: regele observă tânăra blondă și, plictisit de frumusețile Curții care roiau în jurul lui, o invită pe încântătoarea domnișoară într-una dintre camerele palatului gazdei. Speriat, în momentul în care suveranul l-a împins spre o canapea, Charles i-a mărturisit acestuia că prietenii săi l-au convins să se deghizeze. Regele s-ar fi amuzat și i-ar fi spus tânăruului: „Asta să fie un secret al nostru. Voi avea curând nevoie de tine.“

Regele nu l-a uitat; peste câteva zile l-a chemat la palat și i-a propus să intre în propria structură de spionaj – „Secret du Roi“ (Secretul regelui) – condusă de vărul său, prințul de Conti, de care nu știa nimeni, nici măcar favorita, Marchiza de Pompadour. A fost considerat primul serviciu secret francez, organizat și durabil, ai cărui agenți – în cazurile în care diplomația obișnuită nu funcționa

sau erau stabilite sarcini prea delicate – aveau libertate deplină de acțiune, inclusiv prin mijloace ilegale.

D'Éon acceptă. Este începutul carierei unuia dintre cei mai ciudați și enigmatici spioni din secolul al XVIII-lea.

MISIUNE ÎN RUSIA

Rusia era una dintre principalele ținte ale „Secretului regelui“. „Singurul scop al politicii mele față de Rusia – scria monarhul – este să o îndepărtiez cât mai mult posibil de afacerile europene. Orice lucru care o poate arunca în haos este în avantajul meu.“

Dar, în acea frământată perioadă din Europa, zguduită de conflicte în curs sau latente (și în care erau angrenate, în diverse alianțe, Austria, Franța, Anglia, Olanda, Prusia), regele era preocupat de iminența unui război cu eterna rivală Anglia –, care avea planuri de cucerire a coloniilor franceze, Canada și Antilele – și avea nevoie disperată de aliați. Rusia ar fi putut deveni un astfel de aliat.

Există însă un obstacol: de câțiva ani, relațiile dintre cele două state fuseseră întrerupte, ca urmare a unei gafe diplomatice, imponderabile, a ambasadorului francez în Rusia, marchizul de La Chétardie, care, într-o scrisoare privată, dezvăluise unele informații privind un complot împotriva cancelarului Rusiei, ignorând că multe scrisori ale diplomaților străini erau interceptate, copiate și prezentate țarinei. Deși diplomatul francez fusese – în timpul primului

*Regele Ludovic XV nu a scăpat ocazia
de a-l folosi pe cavaler
ca diplomat în interesul țării...*

... la sugestia vărului său,
prințul de Conti

său mandat de ambasador – unul dintre principalii artizani ai aducerii pe tron (1741) a Elisabetei Petrovna și decorat cu înalte ordine de aceasta, împărăteasa a ordonat expulzarea lui (1743); în replică, va fi expulzat și ambasadorul rus la Paris. În anii ce au urmat, regele a trimis mai multe mesaje împărătesei Elisabeta I, însă toate fuseseră interceptate de vigilentul cancelar Bestujev-Riumin, adversar al Franței și deschis filoautriac.

Conti i-a propus regelui să-l trimită în Rusia, deghizat în femeie, pe Charles D'Éon, a cărui tinerețe, siluetă grațioasă și trăsături fine ale feței îl făceau candidatul ideal pentru acest rol: „Ceea ce nu poate face un bărbat trebuie să fie încredințat unei femei.”

Lui D'Éon regele îi dă o misiune delicată: deghizat în femeie, să ajungă în anturajul împărătesei Elisabeta I, să o convingă să reia relațiile diplomatice cu Franța și să încheie o alianță împotriva Marii Britanii.

Și astfel, în primăvara anului 1755, o fermecătoare

domnișoară, Lia de Beaumont (în realitate Charles D'Éon de Beaumont), cu o bogată garderobă de toalete luxoase pentru femei, sosește la Sankt Peterburg cu „unchiul” ei, un anume domn Douglas-Mackenzie, scoțian (aflat în slujba francezilor), prezentat ca om de știință, pasionat de geologie și științe naturale, și cumpărător de blănuri scumpe, cele din Rusia aflate la mare căutare.

ÎMPĂRĂTEASA ESTE FERMECATĂ

„Lia” a luat cu ea volumul *Despre spiritul legilor* de Montesquieu, având ascunsă în copertă o scrisoare secretă de la Ludovic al XV-lea către împărăteasa rusă. În corset era cusută o împuternicire pentru negocieri. Conti le-a dat celor doi coduri secrete, pentru corespondență, având cuvinte-cheie... regnul animal: „zibelină” însemna cancelarul Bestujev-Riumin, „hermină”

– partea prusacă, „piei de verighetă” – trupele mercenare ale Angliei etc. Prima scrisoare spre Versailles informa că „zibelină este la mare preț” (adică poziția lui Bestujev este încă puternică) și că „râsul este în mișcare” (împărăteasa austriacă Maria Tereza era interesată de o alianță strânsă cu Rusia).

„Lia” își folosește cu succes farmecele și, prin intermediul unei domnișoare de onoare a

„Singurul scop al politicii mele față de Rusia – scria Ludovic al XV-lea – este să o îndepărtez cât mai mult posibil de afacerile europene. Orice lucru care o poate arunca în haos este în avantajul meu.”

împărătesei, ajunge la vicecancelar, contele Voronțov, filo-francez, care, la rândul său, o introduce în anturajul împărătesei. Cu șarmul ei inegalabil, „Lia” este remarcată de împărăteasă, care o numește domnișoară de onoare și lectoră la ceas de seară din literatura franceză. Va locui în aceeași cameră cu tânăra contesă Ekaterina Voronțova (celebra prințesă Dașkova, prin căsătoria din 1759 cu prințul Mihail I. Dașkov, prima femeie din lume președintă a unei Academii naționale de Științe). Într-o seară, profitând de buna dispoziție a împărătesei, „Lia” îi destăinuie cine este și ce misiune are. Împărăteasa se amuză copios: apreciază deghizarea tânărului francez, dar, mai mult, este receptivă la mesajul regelui și îi scrie personal o scrisoare prin care îi propune trimiterea unei

Un alt portret al cavalierului,
semnat de Thomas Hudson (cca 1770)

Cancelarul rus Bestujev-Riumin,
nume de cod „Zibelina”

misiuni diplomatice în Rusia și schițează principalele puncte ale unui viitor tratat de alianță. Charles D'Éon pornește în goană spre Paris, ajungând la Curtea regală cu două zile înaintea curierului rus al împărătesei. La Versailles a fost primit și mai călduros decât prima dată. Regele i-a oferit lui D'Éon de Beaumont o tabacheră încrustată cu pietre prețioase și, ca recompensă specială, o pensie de 2.000 livre și promovarea în gradul de căpitan de dragoni.

NEGOCIATOR AL PĂCII

În aprilie 1756, relațiile diplomatice dintre Franța și Rusia odată reluate, noul ambasador francez vine însoțit de un tânăr diplomat – Charles de Beaumont; celor intrigați de frapanta asemănare cu „Lia”, le explică degajat că este fratele geamăn al acesteia. Va rămâne patru ani în Rusia. La plecare, împărăteasa îi dăruiește 300 de monete de aur și o miniatură cu propriul portret.

Între timp, a început Războiul de Șapte Ani (1756 – 1763); în aprilie 1757, D'Éon de Beaumont

i-a adus lui Ludovic al XV-lea tratatul semnat de Elisabeta Petrovna, care a promis Franței „prietenie sinceră și constantă”, neutralitate în cazul unui război între Franța și Anglia și asistență reciprocă în alte conflicte: misiunea lui D'Éon a fost îndeplinită cu succes, Rusia rămânând aliata Franței până la moartea împărătesei (1762).

După câteva decenii, a început să circule legenda conform căreia la întoarcerea din Rusia, D'Éon de Beaumont i-ar fi înmănat regelui un mic dosar din piele roșie, care conținea o copie a testamentului secret al lui Petru cel Mare, furat din arhiva secretă de la Peterhof a țarinei Rusiei. Însă Charles de Beaumont însuși nu a evocat această istorioară, deși îi plăcea să se laude cu realizările sale.

Dornic de aventură, va participa la Războiul de Șapte Ani, remarcându-se în câteva mari bătălii. În 1762 este rechemat de pe front și trimis ca diplomat la Londra, unde va colabora cu ambasadorul, ducele de Nivernais, la negocierea Tratatului de pace (1763), care va pune

Prințesa Ekaterina Daškova,
prima care i-a aflat secretul

Țarina Elisabeta Petrovna,
încântată de ideea alianței
cu Franța

capăt Războiului de Șapte Ani. D'Éon a contribuit substanțial: în timpul unei cine, bogat stropită cu fine vinuri franțuzești, a reușit să sustragă pentru scurt timp de la negociatorul englez John Russell, duce de Bedford, un document care conținea lista concesiilor maxime pe care Londra era dispusă să le facă. Un document infinit de prețios, care face ca Franța să obțină un tratat mai puțin dureros: dintre coloniile sale râvnite de britanici va pierde doar Canada.

În același timp, ca agent al „Secret du Roi”, D'Éon a participat la operațiunile celebrului inginer și tactician (și, bineînțeles, ofițer de informații militare) marchizul de la Rosière, vizând studierea coastei britanice a Canalului Mânecii în căutarea celor mai bune locuri pentru o viitoare debarcare a armatei franceze – un proiect nebunesc al regelui!

D'Éon a fost decorat cu una dintre cele mai mari distincții ale vremii, Ordinul Regal și Militar Saint-Louis (care îi conferea totodată și titlul de Cavaler), precum și acordarea unei rente viagere substanțiale.

*La Londra, D'Éon
va avea un dușman
în persoana ambasadorului
Claude-Louis de Guerchy*

ÎN CONFLICT CU CONTELE DE GUERCHY

Ambasadorul se îmbolnăvește și este nevoit să revină în țară. D'Éon preia conducerea interimară a misiunii diplomatice. Atmosfera s-a schimbat imediat. Cavalerul a început să organizeze recepții somptuoase, la care era invitată crema societății londoneze, inclusiv regele George al III-lea.

Dar la Paris, stilul său de viață este considerat de ministrul de Externe Choiseul prea extravagant: 22 de servitori și în fiecare zi o recepție, ceea ce a făcut ca bugetul anual al misiunii să fie epuizat în patru luni. Este urgentată trimiterea la Londra a unui nou ambasador, contele de Guerchy. Cei doi se cunoșteau din timpul recentului război, între ei existând o antipatie reciprocă. Guerchy l-a umilit, retrogradându-l la modestul post de secretar al ambasadei. Între timp, regele Ludovic al XV-lea a renunțat la planul său de a invada Anglia și a dispus rechemarea

imediată în țară a Cavalerului D'Éon. Acesta a ignorat ordinul, ceea ce a determinat Parisul să ceară extrădarea lui, cerere respinsă de Guvernul britanic, care a declarat că D'Éon poate rămâne în Anglia ca persoană privată. Parisul îi anulează salariul, precum și pensia de 2.000 de livre, pe care Cavalerul D'Éon o primise în 1760.

Cavalerul D'Éon decide să facă publică o parte a corespondenței sale diplomatice cu Parisul, sub titlul *Lettres, mémoires et négociations particulières du chevalier D'Éon*, în care, printre altele, îl atacă și pe Guerchy, numindu-l incapabil pentru funcția de ambasador. Are însă grijă să evite orice referire la vechiul proiect al regelui francez privind o eventuală invazie, conștient că o atare dezvăluire ar fi pus în pericol fragilul echilibru politic și militar dintre cele două cele mai puternice țări din Europa. În același timp, în plan personal, aceste documente secrete constituiau o solidă poliță de asigurare!

*Una dintre cele mai cunoscute
reprezentări
în vestimentație feminină
ale eficientului diplomat*

*O descriere a cavalerului,
din 1762,
păstrată în arhivele franceze*

Disputele sale cu ambasadorul Guerchy au devenit publice și din ce în ce mai scandaloase. În corespondența cu superiorii din „Secret du Roi“, D'Éon îl numea pe ambasador „berbec“ și „novice“. Guerchy a comandat publicarea unor pamflete în care Cavalerul era acuzat de nebulie, cauzată de faptul că... nu era nici bărbat, nici femeie!

D'Éon l-a dat în judecată, susținând că ambasadorul încercase să îl asasineze. A reușit să aducă în instanță pe unul dintre asasinii angajați de ambasador și pe barmanul ambasadei, care a recunoscut că i-a strecurat somnifere în băuturi la ordinul lui Guerchy. Ambasadorul ripostează, deschizând un proces de calomnie.

În 1765, D'Éon a câștigat procesele, asigurându-și simpatia londonezilor. Guerchy a fost găsit vinovat de tentativă de asasinat: gloata l-a batjocorit în public și a aruncat cu pietre în reședința sa. Bătrân, bolnav, resemnat, a fost nevoit să părăsească Londra, la 20 iulie 1767.

(Va urma)

MEMORIA UNEI CURȚI VANDALIZATE

MĂDĂLINA NICOLAU

Ca orice oraș respectabil, urbea noastră are legende ce o însoțesc încă de la întemeiere. În orașul lui „am auzit că...”, „se spune că...”, în orice cartier au avut loc evenimente încărcate de simboluri și mistere. Se vorbea despre apariții și dispariții misterioase, despre case bânuite etc. Denumirea străzii Cuțitul de Argint face trimitere la o întâmplare petrecută pe vremea fanarioților la o crăsmă, celebră în zona Filaret, unde s-au încăierat (ce noutate!!!) doi bărbați amețiți de băutură, unul dintre ei având ca armă de luptă intratul în legendă cuțit de argint.

Biserica Cuțitul de Argint, construită la aniversarea a patru de decenii de domnie a regelui Carol I (Expoziția Națională din 1906)

Pe colina Filaret, biserica numită pe vremuri Biserica „dintre vii”, astăzi renovată și cu hramul schimbat, se află, ca și predecesoarele ei, pe strada Cuțitul de Argint. Într-o zonă de belvedere se înalță Arenele „romane”, ce și-au câștigat un bun renume prin concertele, festivalurile de muzică, spectacolele de teatru organizate în timp. La poalele colinei a fost amenajat Parcul Carol I, cu locuri destinate târgurilor și expozițiilor, iar în perimetrul parcului este găzduit și Muzeul tehnic Dimitrie Leonida. Între biserică și Gara Filaret, pe stradela, azi strada, Sergent major Ilie Ancuța 3–9, Direcțiu-

nea vămilor a dispus, în 1927, construirea a șase pavilioane cu apartamente.

O MARE FAMILIE

În 1929 clădirile au fost date în folosință. Acest ansamblu este primul realizat în stil național neoromânesc. Arhitectul Statie Ciortan, președinte al Societății Arhitecților Români, a proiectat șase clădiri așezate în triunghi într-o curte mare, cu mai multe intrări, și o grădină care a beneficiat de bunul gust, dar și de cunoștințele de specialitate ale unui salariat al Ministerului de Finanțe. Grădina a fost

înconjurată cu un gard viu, dublat de un altul, din fier forjat. Intra-re se făcea prin două porțițe opuse. În vârful unghiurilor care delimitau curtea de acest spațiu verde au fost plantați pomi.

Ani la șir domnul Iorgu, respectat de toți locatarii, om liniștit și conștiincios, care avea în dotare tot ce trebuia pentru întreținere – unelte, roabă, furtun mare montat pe un cărucior special, cu care vara uda toată curtea și grădina – s-a îngrijit de acest spațiu. În grădină erau plantate tot felul de flori, în centru era un bazin mare, care se umplea vara, și flori specifice fiecărui anotimp înfrumusețau

spațiul de primăvara până toamna târziu. De la porțițe spre bazin erau tufe de bujori și de crini albi. În jurul bazinului, stânjenei mov și albi. Spre gardul viu – regi-na nopții, care îmbălsăma toată curtea. În rest, suprafața grădinii era ocupată de trandafiri de toate culorile, cu parfum puternic. În curte erau bănci ca în parcuri. De obicei, seara stăteau pe bănci câte trei-patru femei care se grupau după amicitie sau vecinătăți.

O dovadă a felului în care au fost gândite planurile curții o reprezintă curtea din spate, separată de cea din față printr-un gard de fier forjat. Treptat, după 1948, gardul a dispărut, rămânând doar porțile. Curtea din spate era destinată creșterii păsărilor. Pentru ele au fost construite, din beton, cotețe pe două niveluri, cu poarta de metal cu grilaj. Erau zeci de cotețe în grija locatarilor. Astfel familiile cu copii aveau ouă proaspete și carne la dispoziție.

Starea actuală a întregului ansamblu și a curții este deplorabilă. Cercetând modul în care au fost concepute clădirile, descoperim grija, nu declarativă, ci adevărată, pentru ca oamenii să se simtă confortabil în asemenea blocuri și catastrofica nepăsare, dusă până la cinism, a vremurilor noi.

Totul era în grija Ministerului de Finanțe, care se ocupa și de angajarea oamenilor competenți pentru fiecare post ce privea buna gospodărire a locuințelor: administrator, mecanic de întreținere a instalațiilor, grădinar, om de serviciu pentru curățenia spațiilor comune și a

Între flori, o tânăra locatară din acei ani – doamna Arșaluis Ceamurian, cunoscut om de televiziune, realizatoare de filme documentare despre domnitorii români

curților. Fiind competenți, buni familiști, interesați de ordine și de dreptate, fără cumetrii, acești angajați ai ministerului erau respectați de toți locatarii. Nu au existat certuri grave sau apelări la justiție zeci de ani. Cei apropiați își ziceau pe nume și vorbeau cu tu în această comunitate. Ceilalți erau domnul X, doamna Y, dumneavoastră.

Cum a fost gândit acest ansamblu?

Pavilioanele concepute în 1929 de arhitectul Statie Ciortan (1876 – 1940)

COPII BINE EDUCAȚI DE PĂRINȚI

Corpul E era numit și „La Burlaci“, pentru că la etajul 1 și 2 erau camere de o persoană pentru funcționarii ministerului care veneau în București cu probleme de serviciu și erau cazați aici. După 1948 aceste camere nu mai erau folosite de cei care veneau în delegație, ele fiind repartizate de către ICRA ca locuințe. Corpul C, cel mai mic, avea pod, dar nu era de uz comun, fiindcă era o singură intrare spre pod pentru apartamentul de la etajul 1. Corpurile A, B, F

aveau scară de intrare și scară de serviciu. Corpurile D și E aveau o singură intrare, iar unele apartamente nu aveau baie. La toate subsolurile clădirilor erau pivnițe.

Pentru ca toți locatarii să aibă aceleași înlesniri, au fost proiectate spații comune. La parterul corpului D erau trei băi cu intrare separată. Cazanele cu apă funcționau cu lemne, asigurate la început de administrație, apoi de fiecare locatar

*Nepoata familiei Ceamurian
și unul dintre „beneficiarii”
festinului cu cartofi fierți*

care folosea baia. În anii '60 au început modificări care nu erau în beneficiul locatarilor. Băile au fost desființate pentru a amenaja un apartament pentru o familie nou-mutată în curte, prin repartitie de la ICRA. În locul băilor s-au făcut două cabine de duș la spălătorie.

Tot la parterul corpului D se aflau și o călătorie și o spălătorie. Spălătorie era foarte spațioasă. Pe doi pereți erau montate albiile din ciment-mozaic pentru spălat rufe. În total erau cinci albiile. Fiecare avea alimentare cu apă rece. În centrul spălătoriei erau trei cazane mari pentru fieritul rufelor. Apa se încălzea folosind lemne în spațiul de ardere aflat sub cazane. Deasupra lor era un fel de hotă foarte mare pentru evacuarea fumului și a vaporilor care se formau când fierbeau rufe. Pe al treilea perete erau trei sau patru albiile pentru spălatul preșurilor și covoarelor. Pe al patrulea perete erau caloriferul și ușa de intrare. Spălătorie era foarte luminoasă,

pentru că avea ferestre mari. În curtea din spate, destul de mare, erau întinse patru – cinci sârme pentru uscarea rufelor. La început, numai acolo se uscau, treptat au fost puse sârme în mai multe locuri din curte. Iarna rufe puteau fi uscate în podul pavilionului B, amenajat cu sârme.

Și acum câte ceva despre oamenii care beneficiau de aceste clădiri și curți. Erau foarte mulți locatari, unii salariați ai Ministerului de Finanțe sau ai unităților subordonate. Apoi, după cedarea Basarabiei, funcționarii ministerului evacuați din provincia cedată au primit posturi în România în diferite orașe, mulți mutându-se în București și, după câteva schimbări de locuințe, un grup a venit pe strada Sergent major Ilie Ancuța, în anul 1948. Dintre ei făcea parte și familia Ruben și Araxi Ceamurian, cu cele trei fete de respectiv nouă, opt și șapte ani, născute în Cetatea Albă, și a patra născută la Șercaia, în 1944. Alături de ei au venit în Filaret și alte familii de prieteni și cunoștințe.

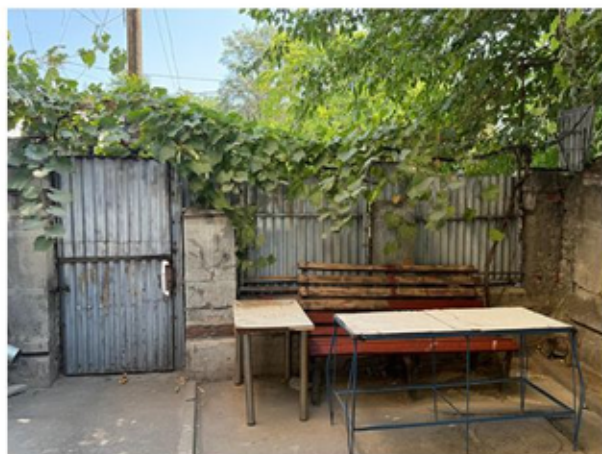

*Magazia și curtea din spate,
în paragină*

E VINA NOASTRĂ, A TUTUROR

Familia Ceamurian sau ne-născută Cea și tanti Cea, cum îi strigau copiii mai mici din curte, au fost un puternic liant al comunității. Doamna Ceamurian, fire solară, sociabilă, energică, iubitoare de copii, îi avea invitați (nu pe toți, că în unele perioade erau peste 100 de copii în acest ansamblu de locuințe) la câte o oală de cartofi fierți și la multe sfaturi și povești. Știa

*Aici a fost o intrare,
înainte să apară poarta ferecată*

tot felul de remedii populare vechi pentru diverse afecțiuni și gătea minunat, oferind prietenilor gospodine rețete și sugestii de meniuri. Era îndrăgită de toți: ce avea de spus, spunea cu zâmbetul pe buze, nu se certa, nu țipa la nimeni. Era admirată și pentru cum își creștea copiii. Fetele aveau prieteni și tovarăși de joacă între copiii curții care erau bine educați de părinți, urmăriti să învețe temeinic, să nu vorbească urât, să nu se bată, să nu încalce regulile stabilite de administrație pentru o bună viațuire în comunitate.

Urmarea acestor mulți ani de acasă, sub supravegherea în special a mamelor (casnice, în cele mai multe cazuri), a fost că majoritatea lor au urmat facultăți, devenind economiști, ingineri, profesori, filologi etc. Unii au rămas în apartamentele părintești, alții s-au mutat în propriile locuințe sau au plecat în străinătate. Dar, când au venit în vizită, au vrut să meargă să vadă locul în care crescuseră, care devenise și mai minunat în amintirea lor. Crâncenă le-a fost dezamăgirea văzând decăderea locului și a oamenilor.

Dar să ne întoarcem, deocamdată, la vremurile bune, când vecinii constituiau o comunitate unită, civilizată. Se respectau unii pe alții și nu se făcea nicio diferență între cei cu studii medii sau superioare și cei mai puțini școliți. Pentru că toți beneficiaseră de o educație solidă în familie și, cum spune, cu nostalgie, o locatară din 1948 și până în prezent a acestui complex: „aveau mult bun

simț, erau discreți, oameni la locul lor“. Nu conta că unii erau profesori, economiști cu studii superioare, avocați sau doar măcelari, țesătoare, casnice. Cu toții se înțelegeau bine, știau să aplaneze inerentele conflicte banale, ca să nu degenereze în izbucniri verbale violente sau, Doamne-fereste!, fizice. Era o altă lume.

Când blocurile din Sergent major Ilie Ancuța au trecut de sub oblăduirea ministerului în cea a ICRAL-ului, a început debandada. Vechilor locatari (decedați sau mutați) le-au luat locul familii întregi din împrejurimile Bucureștiului, mai cu seamă din Sintești. Astfel, un etaj întreg a fost repartizat unei femei cu trei copii; ea și-a adus treptat și alte cunoștințe, persoane autoritare care, mai ales după beții prelungite, îi terorizau pe vechii locatari. Țipete se auzeau zi noapte fără

nicio rușine, înjurăturile și muzicile cu iz oriental erau date la maximum. Apoi a început distrugerea spațiilor comune: au fost luate, fără a avea aprobarea cuiva, cazanele de la spălătorie, spălătoria însăși, după ce a fost depozitată de toate dotările, a fost vândută persoanei ce o vandalizase și aceasta a revândut-o altcuiva. Noul proprietar a transformat spațiul respectiv într-o bucătărie, unde se prepara pizza distribuită apoi în oraș. Până azi spațiul respectiv a fost închiriat tot altor și altor persoane. Același personaj întreprinzător ce lăsase ansamblul de locuințe fără spălătorie s-a repezit să distrugă și curtea din spate. Proprietar al unei părți din ea – sau cel puțin așa declara el sus și tare –, a luat ușile de la cotețe, și-a încropit o coșmelie, chipurile o magazie, unde tronau regește peste tot gunoaie din care ieșeau nestingherite fel de fel de bălării.

Dar nimeni, niciodată, nu a putut lua măsuri punitive la adresa acestor specimene. Astfel de comportamente s-au înmulțit, nimeni nu mai era respectat, iar ICRAL-ul semna repartiții peste repartiții pentru tot felul de indivizi certați cu bunul-simț și ignorând orice regulă, opunându-se visceral la tot ce reglementează viața în comun. Aproape nu-ți venea să crezi că în această curte au fost flori și oamenii își vedeau în tihnă de sărbători. Paștele, Crăciunul, Mucenicii, Moșii de vară erau tot atâtea prilejuri de apropiere între vecini, de a petrece împreună, de a împărtăși bunătățile pe care

Așa arată astăzi clădirea, cândva o bijuterie, prea mult neglijată

Ansamblul de locuințe, cu intrarea în stil neoromânesc

le preparau și de a face schimb de rețete, de a povesti despre cum se petrecea la ei în sat sau în oraș în astfel de împrejurări.

Familia Ceamurian aparținea de Biserica Apostolică Armeană de rit gregorian, iar doamna Ceamurian ținea cu strictete toate sărbătorile armenesti, dar și le însușise, onorându-le cu toată atenția și atașamentul, și pe cele românești. Îi plăcea să învețe și să țină ritualurile și obiceiurile, iar pentru Moșii de vară avea o adevărată devoțiune. A preluat (de la vecinele ei) obiceiul de a împărți vase, de a pregăti anumite mâncăruri, de a oferi buchete de flori. În timp, pe pomelnicele de familie erau trecuți și vecinii, și cunoștințele apropiate. La aceste mari sărbători mesele tuturor erau pline de clasicele pomeni, pentru că vecinii cei mai apropiați nu concepeau să nu împartă între ei mâncarea pregătită după propriile tradiții. Așa au trăit ani de zile sărbătorile, cu bucurie și lumină, vecinii din Ilie Ancuța. Când a venit urgia, ei nu erau pregătiți prin nimic din experiența anterioară să îi

facă față. Și ei și locuințele lor au fost prăzi ușoare în calea nețrebnicii.

Am spus că această curte se află în apropierea Autogării Filaret. Deși dezafectată în mare parte, tot mai funcționa și după 1948. Aceeași locatară, citată mai sus, își amintește: „Veneau și plecau marfare cu carne, legume, pepeni etc., care se descărcau în camioane și căruțe. Paralel cu corpurile D, E, F era o cale ferată care ajungea la abatorul de pe strada Văcărești. Veneau din țară trenuri foarte lungi cu vite care urma să fie sacrificate la abator. Însoțitorii mulgeau vacile și vindeau laptele cu preț foarte mic. Noi le dădeam apă pentru vite. Singurii care nu voiau bani, ci doar apă, erau cei din Ardeal.

În curte veneau cu marfă țărani și negustori. Florica vindea lapte, smântână și brânză de vaci. La fel și nea Marin. Toți erau din satele de lângă București. Din când în când apăreau olteni cu cobilă, vânzând iaurt. Mai veneau cu căruțe cu pepeni galbeni și verzi. Vânzătorii de măhuri, spoitorii

de tingiri și cazane aveau un fel amuzant de a-și anunța sosirea, strigând și lungind silabele: «moturi moturii, spoitingiri, cazane». De obicei sâmbăta, foarte dimineață, venea și nea Ion cu flori.”

Noi, cu toții, suntem vino-vați că am lăsat ca oamenii normali, liniștea și bucuria de a trăi după vechile obiceiuri să fie înlocuite cu zbierători, bețivi, clovni, improvizații de servicii, diplome false și nechemați ce știu să facă de toate și de fapt nimic. Neținând seama de regulile vieții în comun, considerând curățenia, liniștea, grija pentru spațiile comune principii depășite, pentru care nu merită să îți faci griji, unii dintre noii locatari au dispus după bunul plac de respectivele locații. Ei au ținut să își lege numele de inițiative deloc laudabile. Au cumpărat spații la parterul corpurilor, schimbându-le destinația, vânzându-le apoi unor persoane străine de curte. O tânără „doamnă“, care nu se putea concentra, în Germania, unde stătea ca sezonieră, asupra muncii sale cu căpșunile, de grija zgomotelor și noxelor pe care le îndurau colocatarii săi din România, din cauza circulației pe poarta aflată lângă blocul unde își avea respectiva domiciliul, când revenea în mini-vacanțe, a hotărât, cu de la sine putere, să blocheze poarta și deci să interzică circulația prin respectiva intrare în curte. A reușit!!! Cine, ce să facă? Partida era pierdută de la început: „doamnă“, ca tot românul crescut după tiparul omului nou, avea „cuscri“ și „cumetri“ sau consăteni la toate ușile unde trebuia să bați pentru a-ți câștiga dreptatea și demnitatea. ■

GĂINA. ÎN TRE COTIDIAN ȘI SIMBOLISTICĂ

Dr. GEORGETA ROȘU

Pasărea din curte pe care o recunoaștem atât de ușor, găina, are o simbolistică complexă în imaginarul popular. Ea reprezintă viața, constituie o sursă de hrană pentru noi, este prezentă în riturile de fertilitate, de trecere și religioase. E ipostaza mamei universale ocrotitoare atunci când e cloșcă cu pui și, pentru că produce ouă, este o sursă a vieții, a hranei, în multe culturi devenind și un izvor de prosperitate.

Găina și cocoșul au avut un rol foarte important în cultură, artă, religie (în riturile de trecere) și gastronomia popoarelor. Simbol al grijii materne și al fertilității feminine, găina oferea egiptenilor ouăle pe care le foloseau ca hrană, dar și pentru a le dăruia în templele din sate, cu credința că vor menține fluxul bogat al apelor.

Romanii credeau că găinile au puteri prevestitoare. În scrierile sale, Cicero se referă la războiul din anul 249 î.H., când, în ajunul bătăliei, păsările au refuzat hrana. Pentru că aceasta a fost interpretată de comandanți ca prevestirea unei înfrângeri, păsările au fost aruncate de pe corabie. În același an a avut loc bătălia navală de la Phinti, aproape de insula Sicilia, unde armatele comandate de Lucius Junius Pullus au fost înfrânte de cartaginezii conduși de Chertalo.

Scrierile cuneiforme mesopotamiene, care datează din 2000 î.H., vorbesc despre „o pasăre regală” din Meluhha – Valea Indusului –, despre care se crede că ar fi găină (pui). Sigur este că

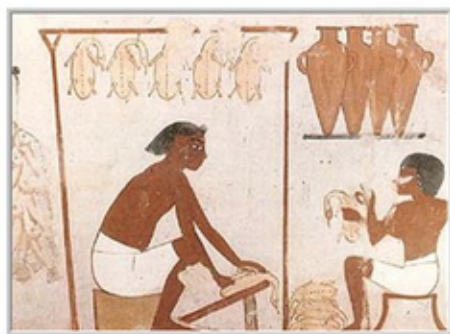
Ceramică în formă de găină, Oboga

1.000 de ani mai târziu, egiptenii aveau deja sisteme evoluate de clocire a ouălor, camere mari, bine aerisite, în care temperatura era constantă datorită unor culoare și guri de aerisire.

În scrierile religioase, în *Evangelia* după Matei, 23:37, există o referire la iubirea lui Iisus Hristos pentru poporul lui Israel „ca grija unei cloști pentru puii ei”. Se pare că a fost printre primele animale domesticate de om și e prezentă în ritualurile de purificare și de vindecare a unor boli.

La români este prezentă în riturile de trecere, la nuntă, la botez și la înmormântare. La nuntă este prezentă în ceremonialul aducerii darului pentru nași. Atunci are loc „dansul găinii”, ritual menit să aducă fertilitate tinerei familii, prunci frumoși și sănătoși, prosperitate și bogăție în hambare. Așezată pe o tavă, pe doi colaci, jucată de socăciță

Găini jumulte, pictură murală dintr-un mormânt din Egiptul Antic

*Creșterea păsărilor,
miniatură dintr-un manuscris
de secol XV
al Tacuinum Sanitatis,
denumirea latină a unui tratat
de medicină arab
scris de Ibn Butlan, în secolul XI*

sau de o femeie pricepută la joc și la rostirea strigăturilor de nuntă, găina este oferită nașului, la sfârșitul mesei, ca semn al rodului casei. „Așa să meargă bine toate, vitele, holdele, și mireasa să facă copii frumoși” (S.F. Marian, *Trilogia vieții*, II). Cei care nu ar fi dat găina la nuntă puteau să moară sau nu ar fi avut noroc și liniște în casă. Este împodobită cu flori, șiraguri de mărgelă din aluat sau floricele din porumb, cu betea și hârtii colorate și cu o țigară în cioc.

Găina este jucată în fața nașului, ceilalți invitați se ridică și ei la joc, iar nașul trebuie să plătească pentru a primi găina. Dansul găinii are conotații augurale, de a aduce tinerei familii prosperitate și fertilitate. În imaginarul colectiv, găina și perechea sa, cocoșul, sunt animale psihopompe (conduceau sufletele morților). Se credea că găina ajută sufletul să treacă în lumea de dincolo și de aceea se dădea la înmormântare o găină peste groapă. Oamenii o făceau cu credința că ea „avea să scurme prin cioburi, prin spini, cotcodăcind și bătând din aripi, pentru a-i deschide drumul sufletului”.

Pentru asemenea fapte bune găina era protejată, pedepse sacrale putând să se abată asupra celui care fura găini. Ori „îl aștepta o moarte chinuitoare, ori chinul etern în lumea ailaltă” (M. Coman, *Mitologie populară românească*, vol. II).

Considerată simbol al abundenței, al fertilității și al protecției, găina este prezentă în legende populare fie ca făcând ouă uriașe sau din aur ori diamant, are pui de aur și poate descoperi comorile. În satele bucovinene, la botezul unui copil, se duceau în dar preotului o găină, o sticlă de rachiu și un drob de sare pentru ca pruncul să-i meargă bine, să crească sănătos. Se credea că dacă în săptămâna nunții o găină cânta coșește, în spatele casei unuia dintre

miri, era semn că nunta se amâna. Fiind o pasăre benefică, era evocată pentru a aduce „din lumile în care avea acces” somnul liniștit al copiilor care nu dormeau și să-i vindece pe cei bolnavi de junghi. De asemenea, se credea că putea întoarce ursita cuiva.

În Banat, la plecarea alaiului mortuar spre cimitir, o femeie trebuia să ia o găină și un băț de alun, în al cărui vârf era prinsă o monedă. Acestea erau împărțite groparului pentru ajutor sufletului.

Bățul de alun îl ajuta să se apere „de negrii tâlhari care năvăleau la pomana lui”, banul era pentru plata luntrașului care-l trecea apa, iar găina îi arăta calea cea bună spre lumea de dincolo. În satele din Prahova se credea că găina mergea înaintea sufletului și-i arăta calea spre Rai. În Bucovina se credea că dacă găinile se trezeau de dimineață și se culcau seara târziu avea să urmeze secetă mare și va băntui foametea (S.F. Marian, *Trilogia vieții*, II). În satele din Suceava se credea că găina albă era o sfântă, iar în cele din Galați se spunea că de câte ori găina deschide ciocul să bea apă mulțumește lui Dumnezeu în numele nostru. Doljenii nu priveau o găină care se oua, pentru că se zicea că pot orbi, iar moldovenii se fereau să dăruiască miresei găini pentru că aceasta ar fi uitat repede de familia sa și de casa părintească.

Vâlcenii credeau că își vindecă pruncii bolnavi de leșin dacă îi așezau pe locul unde s-a împerecheat o găină. În satele din Suceava, Vâlcea și Muntenia se credea că dacă găina cânta co-

șește, prevestea moarte, ceartă sau despărțire în familie. În Argeș aceasta trebuia sacrificată. Se măsura cu corpul ei lungimea spațiului dintre fereastră și tocul ușii, partea care cădea în dreptul pragului tăindu-se. Nu se mânca din carnea ei, pentru ca prevestirea să nu se adevărească (I. Chivu, *Folclor din Burdea*). Locuitorii satelor ialomițene credeau că cei care furau găini în lumea de apoi vor număra tot timpul fulgii acestora și nu vor sfârși niciodată treaba, pentru că vântul îi va încurca mereu. Gălățenii credeau că dacă murea cloșca pe ouă, era prevestită moartea femeii

Scoarță din Oltenia

Pregătire pentru „dansul găinii“

din casă, la naștere. În Suceava, când găinile umblau prin ploaie, era semn că aceasta se va opri, lăsându-i pe gospodari să își facă treburile. Dacă un tânăr visa o găină, se credea că va avea o soție bună și blândă. Cine visa găini slabe era posibil să dea de o rușine sau să nu-i ouă găinile (Bucovina). Găina este frecvent prezentă în apelativele din textele folclorice românești ca puică, puicuță, puiculiță, semnificând persoana iubită (I. Evseev, *Simboluri folclorice*).

Găina este implicată în economia gospodăriei, ea simbolizând prosperitatea, creșterea avuției și protecția. Gospodinele practicau „magie prin analogie“, când puneau ouăle sub cloșcă, așezându-se și ele jos, ca găinile să stea pe ouă. Țineau ochii închiși, ca ochii uliului să fie închiși și să nu vadă pușorii ca să-i

Ulcioare de Oboga

răpească. Cât timp cloceau cloștile, gospodinele nu pregăteau ouă fierte „pentru că ar fi nădușit puii în găoace și ar fi murit“, și nici ouă prăjite „pentru că ar fi murit puii“.

În universul casnic tradițional găina este frecvent reprezentată pe ștergarele destinate decorării pereților, pe scoarțele care acopereau pereții protejându-i de frig, dar și înfrumusețându-i în aceeași măsură, sau pe blidele din ceramică, fiind dispusă în centrul piesei.

Înțelepciunea populară păstrează numeroase proverbe despre această pasăre atât de răspândită și folositoare omului prin carnea și ouăle gustoase pe care ni le dăruiește.

Găina bătrână face ciorba bună. Întotdeauna găina vecinului pare curcă. Ce a fost întâi: găina sau oul. Decât o vară găină, mai bine o zi cocoș. Găina dacă face ouă de găscă crapă. Dacă numai cocoșul cântă în casă, găina se duce la vecini. Găina care cântă seara, dimineața nu are ou. Nu te da cocoș, dacă ai orbul găinilor.

O categorie aparte o reprezintă ulcioarele de nuntă din centrul Oboga, modelate sub forma unei găini sau a unei cloști cu pui, folosite la nuntă pentru a menține fertilitate și bogăție noii familii. ■

DECLIN ECONOMIC (Triverb: 6, 5, 9)

Gheorghe BRAȘOVEANU

Soluția rebusului ÎMPĂRATUL DIOCLETIAN (284 – 305), din nr. 11/2025

MEDIOLANUM – AUR – PERSIA – REGE – ANTIM – CTESIFON – E – OH – SLAB – AR – MIE – I – ILOT – AUGURIUM – I – NSI – IUS – MN – I – PM – T – LEU – PTOLEMAIS

Soluția jocului **SOTIE DE DOMNITOR**, din nr. 11/2025

MARIA CANTACUZINO
(MARI-A/CA-N-T/A-CU-Z-IN-O)

ALBUM ISTORIC

În colecțiile Bibliotecii Academiei Române se păstrează și un album cu fotografii, intitulat *Bains d'Hercules*, ce poartă pe prima copertă data 27 septembrie 1896, în franceză, iar pe coperta patru textul: „Kossak Joseph, photograph de la Cour Imp[ériale] et Roy[ale] Autriche-Hongrie, Temesvár és Herkulesfürdő“ (Kossak Joseph, fotograf al Curții Imperiale și Regale, Austro-Ungaria, Timișoara și Băile Herculane).

Vă oferim câteva imagini din acest album.

Băile Imperiale Austriece în 1893, ...

*... interior
din clădire...*

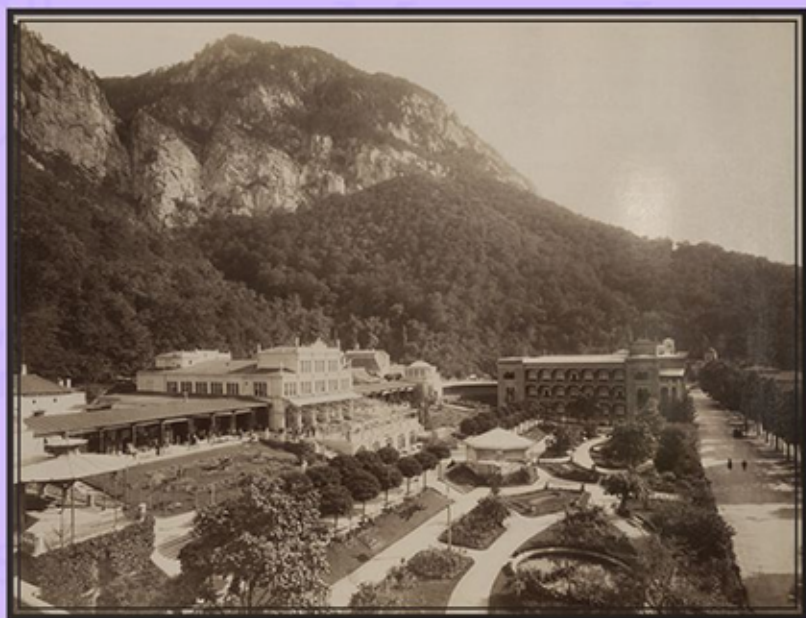
... și vestibulul cu fântână

Piața lui Hercule

Hotelul Franz Joseph în fundal...

... și văzut dinspre acesta Hotelul Rudolf

Hotelul Franz Joseph

Biserica ortodoxă și Școala de înot

La sfârșitul primei jumătăți a secolului XIX, interesele politicii externe ale Franței se întâlneau cu aspirațiile naționale ale românilor. Cum a reușit elita românească să profite de acest moment? (Magazin istoric, nr. 4 – 12/2023; 1 – 12/2024; 1 – 11/2025).

SCOLI DE GÂNDIRE ÎN POLITICA EXTERNĂ A ROMÂNIEI

Dr. MIHAIL E. IONESCU

„Renașterea românească” nu poate fi despărțită în evoluția ei accelerată de dinamica „crizei Levantului”, prin care se desemna dosarul competiției europene pentru moștenirea Imperiului Otoman, începută la 1699 și devenită, odată cu extensia colonială globală, prioritate europeană în secolul XIX.

Mehmed Ali îl primește pe Patrick Campbell, consul general englez în Egipt; litografie color după pictura scoțianului David Roberts (1796 – 1864)

„Insurecția” națională și „concertul de putere”. După Viena (1815) și înființarea „concertului de putere”, competiția între componenții acestuia a început numaidecât, Rusia, Austria, Anglia, victorioase, dar și Franța, învinsă, arătându-se drept jucătorii cei mai interesați în viitorul Orientului (Porții). O primă mișcare a făcut Rusia, care a încurajat Eteria să lanseze în 1821 eliberarea Greciei, dar a fost obligată la conferința „concertului” de la Laybach (Ljubljana) să dea

înapoi. Treptat, acțiunea imperială în Levant a evidențiat, prin succesiunea de crize și chiar războaie (precum cel ruso-otoman din 1828 – 1829), că dominarea acestei regiuni a Asiei de Vest și Africii de Nord mărginind Mediterana este esențială pentru cucerirea hegemoniei Europei. Astfel se asigurau nu doar rutele comerciale maritime către Indo-Pacific – încă din 1804 Napoleon plănuise Canalul de Suez pe traiectul unuia antic –, dar și o nouă fază de expansiune colo-

niale către India și China și în adâncimea Africii. Din rațiuni ale geografiei politice, alte puncte strategice ale stăpânirii acestei regiuni erau și Strâmtoarele Bosfor și Dardanele pentru legătura cu Marea Neagră, iar prin extensie inclusiv controlul Dunării și Gurilor fluviului. Franța se considera geopolitic „prima putere în bazinul mediteranean” și voia să fie parte a oricărei evoluții aici, după cucerirea Algeriei (1830) și sprijinul acordat secesiunii pașei Egiptului Mehmed Ali

(1837 – 1840).

În problematica Strămtorilor, Anglia și Franța deopotrivă erau interesate de situația din Marea Neagră, mai ales că era sub dominația ruso-otomană, potrivit înțelegerii dintre aceste imperii (tratatul din 1833, de la Unkiar Iskelesi), flotele occidentale având accesul interzis de cei doi semnatari.

În 1840, în desfășurarea crizei Levantului, dosarul fierbinte era secesiunea Egiptului. Din rațiuni proprii, limpezi „concertului de putere”, Franța era decisă să smulgă Egiptul Imperiului Otoman, dar ceilalți actori, inclusiv Poarta, s-au împotrivit. Franța însă nu putea fi constrânsă/învingă decât de „concert”, iar Imperiul Otoman nu era membru al lui, așadar o astfel de acțiune genera război european și destrămarea ordinii vienez. În iulie 1840, la Londra, competitorii Franței au semnat un tratat care afirma integritatea Imperiului Otoman. Războiul general european bătea la ușă, Franța, prizoniera și a unui elan războinic prilejuit de aducerea la Paris a osemintelor lui Napoleon Bonaparte din insula Sf. Elena, fiind gata să-l accepte. Tratatul de la Londra semnat de ceilalți membri ai „concertului”, mai puțin Franța, și contrasemnat de reprezentantul Porții, prevedea autonomia Egiptului și

Rămășițele lui Napoleon sunt conduse la Panteon; tablou de Jacques Guiaud (1810 – 1876)

dinastia lui Mehmed Ali, în caz contrar fiind folosită forța, și revenirea la un mai vechi statut al Strămtorilor, flotele neriverane având acces cu acordul sultanului.

Expansionismul Franței întâlnește riposta Europei prin intermediul „concertului”. Regele francez Louis Philippe a arătat că e gata de război în corespondența cu monarhii de la Viena și Berlin, menționând ceva neașteptat, dar afirmat a fi fiind în panoplia de instrumente geopolitice a Parisului: „Vreți război; îl veți avea dacă e necesar și voi utiliza tigrul revoluției. Mă știe și îl știu...”, dând glas celei mai mari temeri a monarhilor europeni. Presa franceză a început să scrie

despre o viitoare criză la Rin și despre îndreptățirea Franței de a recurge la război. Înfrângerea flotei franceze în portul Acra (3 noiembrie 1840), unde se adăpostea pașa rebel al Egiptului, asediat de o flotă combinată anglo-austro-oto-

mană, condusă de un amiral britanic, a făcut Parisul să cedeze. Era însă evident că împotriva planului geopolitic al Franței de a domina Mediterana – control în Egipt, Tunisia, Algeria, Siria și Liban – era întreg „concertul de putere” european. Ordinea vieneză a fost la un pas de prăbușire. Planul egiptean al Parisului a eșuat, fără a fi însă părăsit (va urma episodul inițiativei construcției Canalului de Suez, după cel comun al „concertului” din Războiul Crimeii).

Exemplul Greciei, criza Egiptului și acțiunea românească. La nici două decenii de la Tudor, Principatele se aflau deja în pregătirea unei noi mișcări de ruptură sistemică de Poartă, după cea a Greciei în 1830, devenită un exemplu în regiune. Noile posesiuni coloniale în Africa de Nord smulse controlului Porții (Algeria, Tunisia) singularizau Franța ca „superputere mediteraneeană”, determinând opoziția altor mari puteri, mai ales a Rusiei și Angliei, dar Poarta intrase pe panta destrămării, iar pentru „concertul de putere” evitarea ascendentului uncia

Flota britanică bombardează Acra, tablou de Thomas Baines (1820 – 1875)

Ioan Cămpineanu...

dintre puterile componente în colonizarea posesiunilor otomane a devenit o urgență. Dar unde se arătau semnele unei asemenea noi rupturi (secesiuni) de Poartă?

În atenția „concertului de putere” în această privință se detașa Estul continentului, iar aici „dosarul” Principatelor Române s-a impus prin temerea cea mai mare a Europei că Rusia le va anexa, deteriorând

... și Alexandru Dimitrie Ghica, domnitorul care l-a trimis la Mănăstirea Mărgineni

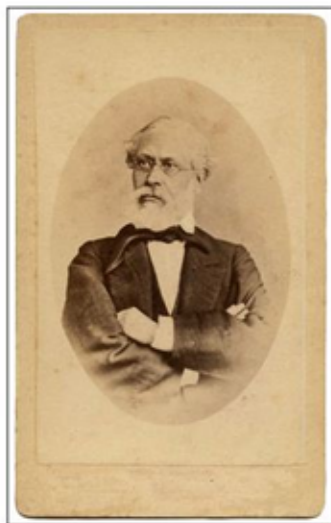

grav ordinea internațională existentă. Rusia le ocupase militar vreme de cinci ani, după războiul cu Imperiul Otoman din 1828 – 1829; mai mult, politica generalului Kiseleff le dotase cu Regulamente Organice, veritabile Constituții, iar dezbaterea elaborării lor în Moldova și Muntenia arătase voința lor de unire și existență de sine stătătoare. Anexarea (cum procedase în 1812 cu Basarabia) lor de Rusia părea iminentă, cu primul prilej favorabil.

Răspunsul la această evoluție a venit, întâi de toate, din partea românilor, care au dezvoltat o puternică mișcare de împotrivire, ce a atins un vârf în anii crizei europene din 1840. Formele rezistenței au fost multiple, de la organizarea de societăți patriotice secrete la acțiuni diplomatice pe lângă puterile „concertului” european și campanii de influență în opinia publică occidentală (lucrări științifice, de popularizare, articole de presă etc.).

Un exemplu în acest sens este acțiunea din 1838 – 1839 a munteanului Ioan Cămpineanu, veritabil lider al mișcării de eliberare națională, pe lângă guvernele „concertului” de la Londra, Paris, Viena, pentru a le sonda atitudinea în cazul unei acțiuni de neatâr-nare politică a Principatelor. Apropiat de consulul britanic Robert Gilmour Colquhoun, dar și de istoricul francez Felix Colson), tratat cu ostilitate de cel rus și cu suspiciune de cel austriac, Ioan Cămpineanu a fost foarte activ în

1838 – 1839, în vremea noii faze a crizei Orientului (cea „egipteană”). Chiar domnul Munteniei, Alexandru Ghica, avea – potrivit unor mărturii – știință de acțiunile lui, dar bănuia că erau protejate de consulatul francez. În februarie 1839, el face o călătorie (însoțit de Colson, care înainte vizitase Iași) la Istanbul, consulul austriac informând la Viena că în

Cezar Bolliac

legătură cu cei doi a văzut un manifest al unei organizații secrete, a cărui redactare „este inspirată de vocabularul presei revoluționare franceze”. Nu puțini memorialiști consideră că „prin pana lui Colson” Cămpineanu promova „drepturile patriei sale, încercând a lumina puterile asupra interesului ce aveau de a nu lăsa Rusiei singure toată influența în Principate.” Rezultatele călătoriei celor doi la Istanbul sunt consemnate într-o broșură publicată de Colson în 1839, în care arăta că acolo au constatat „indiferența, reaua voință, lipsa

de respect sau chiar ignoranța Cabinetelor față de Principate“ și au apreciat că nu trebuie „precipitată independența lor absolută“. Potrivit realității, nu era posibilă „decât combaterea influenței rusești atât în principate, cât și în Turcia.“

De la Istanbul cei doi, Câmpineanu și Colson, pleacă la Paris, unde se întâlnesc cu nume sonore ale „renașterii naționale“. Între ei erau și organizatorii unei societăți „pentru îndrumarea poporului“, cu contacte la oficialități. De aici, Câmpineanu și însoțitorul lui merg la Londra, unde doleanțele comunicate „vor fi găsit ceva ecou pe lângă autoritățile engleze, din pricina politicii urmate atunci de Anglia în Orient“.

De la Londra, Câmpineanu pleca spre țară. La Viena nu a fost primit de Metternich, mai ales că Poarta emisese un firman de surghiunire a sa ca pedeapsă pentru acțiunile întreprinse. Domnitorul Alexandru Ghica a scris autorităților austriece să faciliteze întoarcerea lui Câmpineanu în țară, urmând să fie surghiunit la o mănăstire (ceea ce s-a făcut, întâi la Mărgineni și apoi la Plumbuita). Concluzia pe care o va fi desprins-o Câmpineanu din această călătorie de sondare a sprijinului puterilor concertului occidental trebuie că va fi fost că doar acțiunea proprie poate da roadele așteptate. Adolphe Billecocq, noul consul francez, scria, în toamna lui 1839, că broșurile publicate în serie la Paris de Colson răspândesc lucruri „imprudente și neconvenabile“, iar Câmpineanu ar face bine să părăsească această „fraternitate

politică“, pentru că liderul român ar arăta „în acțiunile sale exact ceea ce domnul Colson arată în scrierile sale“. Adică revendicarea Unirii și „independenței absolute“ a Principatelor. Câmpineanu a văzut atunci și momentul prielnic (secesiunea Egiptului) și avea deja un precedent (Grecia), iar Franța l-a sprijinit.

Complotul din noiembrie 1840 din Valahia – instrumantat de Franța? Un fapt este verificat istoric, anume că în societatea românească, inclusiv în cea din Transilvania, așteptările pentru schimbări de anvergură în anul 1840 erau foarte mari. Așteptări exprimate poetic – Grigore Alexandrescu scrie poezia *Anul 1840*, în care afirma: „Dar pe tine, an tânăr, te văz cu mulțumire! [...] A lumii temelie se mișcă, se clătește./ Vechile-i instituții se șterg, s-au ruginit/ Un duh fierbe în lume și omul ce gândește/ Aleargă către tine, căci vremea a sosit!“ În populație circula, peste tot în

Grigore Alexandrescu

Muntenia, cântecul: „Haideți frați la Mărgineanu/ Să scăpăm pe Câmpineanu“. Iar istoricii nu au întârziat să consemneze și cauza acestor așteptări. Într-o sinteză a istoriei românești, publicată la Paris în 1844 de J.-A. Vaillant, profesor la București, scria următoarele: „Chestiunea orientală a devenit din ce în ce mai complicată, tratatul din 15 iulie [1840 – n.n.] declanșând în Franța chemări la război; ele au avut răsunet până la țărmurile Dunării și au adus bucurie și speranță. Românii, sârbii, bulgarii, în așteptarea unui conflict general, s-au gândit la modalități de a intra în horă. [...] Boierii valahi voiau un al doilea Vladimirescu sau unirea celor două principate sub suveranitatea lui Mihail Sturdza; moldo-valahii, bulgarii și sârbii trebuia să facă cauză comună pentru a rezista oricărei invazii a teritoriului lor și a profita de conflagrația Europei, unii să-și dea legi, alții să le reformeze pe cele pe care le aveau deja, toți să se elibereze de jugul străin în cazul în care se va pune în discuție integritatea Imperiului Otoman.“

Că exista și o pregătire de acțiune pentru împlinirea acestor așteptări o vedește complotul descoperit de autorități, la 20 octombrie/3 noiembrie 1840, adică exact când în portul Acra flota combinată anglo-austro-otomană a pus capăt secesiunii Egiptului, în absența angajamentului militar al Franței, războiul general european fiind evitat. Desigur că itele complotului din Muntenia – dar cu ramificații și în Moldova și Transilvania – au fost descoperite mai devreme de autorități, poziția lor de

intervenție fiind decisă de faptul că, practic, Franța a renunțat la războiul european ce ar fi izbucnit dacă ar fi sprijinit în continuare secesiunea Egiptului. Cercetările judiciare făcute – peste 100 de arestări –, apoi procesul au evidențiat amestecul francez în această „urzeală”, cum au numit-o documentele anchetei. Pe urmele actelor oficiale ale anchetei, memorialiștilor

„Haideți frați la Mărgineanu/
Să scăpăm pe Câmpineanu”;
Mănăstirea Mărgineni (sursa Imago Romaniae)

și mărturiilor judiciare conexe, istoricii au stabilit în amănunt organizarea și intențiile organizatorilor (membri ai „partidei naționale”), menționând nume prestigioase, mulți viitori lideri ai Revoluției de la 1848, între care N. Bălcescu, Constantin Telegescu, Eftimie Murgu etc. Cercetarea judecătorească a stabilit obiectivele urzelii – să se „orânduiască ocărmuitori prin județe, cari fără zăbavă să formeze oștiri, să trimită protesturi la toate Puterile [...] să protectuiască toți această țară, nelăsând pă niciuna din Puteri a intra aici, și să ocărmuiască vremelnicește ministeru până să se întocmească statornica oblăduire” – așadar, schimbarea ordinii existente în stat prin insurrecție și un nou statut internațional al țării. Între cei circa 100 de arestați găsim și nume celebre ale literaturii române din epocă – Grigore Alexandrescu, Cezar Bolliac sau băănățeanul Eftimie Murgu –, iar instrucția judiciară a certificat legăturile cu Moldova și Transilvania, precum și ecoul puternic în opinia publică europeană. A fost cu adevărat o „turburare revoluționară”, care

a prevestit evenimentele de la 1848 – 1849 și desfășurarea cu succes a mării strategii de construcție națională independentă din cele trei decenii următoare.

Din perspectiva problematicii prezentate nu pot lipsi câteva concluzii. Istoricii au consemnat că autoritățile au socotit complotul o uneltire pusă la cale sub influență străină, menționând în context și acțiunile consulilor francez și britanic la București față de călătoria lui Ioan Câmpineanu în capitalele Europei, în 1839. În situația internațională a vremii blocarea imperialismului rusesc în dauna Porții era o cauză comună, în pofida competiției sistemice dintre Anglia și Franța (relațiile lor reciproce au cunoscut urcușuri și coborâșuri, între iulie și noiembrie 1840, nefiind exclus războiul). Cel mai temeinic istoric al evenimentului de la 1840 – Ioan C. Filitti – a prezentat Academiei Române, în 1911, o densă reconstituire a lui, publicând și extrase din dosarul de anchetă al „turburării revoluționare”. El a singularizat ro-

lul important, dacă nu decisiv, al francezului J.-A. Vaillant în evenimente, consemnând și atitudinea consulului Franței, care, aflând de bănuiala autorităților despre pregătirea complotului, i-a facilitat conaționalului plecarea rapidă în Moldova, pentru a evita arestarea. Că rolul lui „Valian”, cum îl consemnează actele anchetei, a fost major e demonstrat nu doar de acest

fapt sau că în anii următori i s-a interzis intrarea în Muntenia, dar și pentru că documentele oficiale îl pomenesc cel mai des în pregătirea secretă a evenimentului, utilizând pentru mobilizare articole din presa franceză și insistând pe cucerirea militară a puterii în stat prin organizarea corespunzătoare și obiectivele urmărite.

In contextul internațional al epocii, în care Franța pleda deschis pentru dreptul la insurrecție al popoarelor creștine din Imperiul Otoman, iar în iulie 1840 practic Parisul fusese exclus din „concertul de putere” prin acordul încheiat de celelalte trei mari puteri și se pregătea de război european, o instrumentare franceză a acțiunii din Muntenia poate intra – de ce nu? – în domeniul posibilului. Provoacă greutăți interne viitorilor inamici (Imperiul Otoman, Rusia, Austria) prin inițierea unei noi secesiuni în Imperiul Otoman, după cea egipteană, Parisul ar fi furnizat un exemplu de urmat pentru popoarele balcanice, deja în efervescența luptei de eliberare națională.

(Va urma)

12 ZILE DE SĂRBĂTOARE A CRĂCIUNULUI LA CURTEA LUI HENRY VIII

DORINA MIHALCEA

În timpul perioadei Dinastiei Tudor (1485 – 1603), cele patru săptămâni dinaintea Crăciunului erau cunoscute sub numele de Advent. Pentru Henry VIII, în special, Adventul a fost un timp de post, explică Richard Fitch, un specialist în istorie culinară regală. În acea perioadă, monarhul și curtenii evitau carnea și produsele lactate, mesele lor bazându-se, în special, pe pește și legume. Ziua de Crăciun era mai degrabă rezervată cuvioșeniei religioase și mai puțin un punct culminant culinar. Însă, totodată, reprezenta începutul binevenit a 12 zile de frivolitate, mâncare și sărbătoare, care culminau cu Boboteaza sau Noaptea a douăsprezecea. Există credința conform căreia magii au călătorit 12 zile pentru a-l vedea pe pruncul Iisus. În toată acea perioadă, oamenii trebuia să petreacă, cu bucurie.

În ziua de 24 decembrie, Henry participa la liturghia de la miezul nopții, ca, în dimineața de Crăciun, coriștii Capelei Regale să îl salute, întinând *Gloria in Excelsis Deo* (Slavă lui Dumnezeu). Apoi, în ținută de ceremonie, cel mai adesea confecționată din catifea purpurie, monarhul primea

Henry VIII, portret de Hans Holbein

împărtașania. În următoarele patru zile, în ciuda petrecerilor laice, Henry VIII avea obiceiul să celebreze și sărbătorile religioase de rit anglican, respectiv cele ale Sfântului Ștefan (26 decembrie), Sfântului Ioan Evanghelistul (27 decembrie), a Sfinților Inocenți (28 decembrie, în memoria copiilor nevinovați omorâți în Betleem) și a Sfântului Thomas din Canterbury (29 decembrie).

Dar, totodată, monarhul trebuia să arate și ospitalitate și dărnicie. Conform însemnărilor unui demnitar italian, spune istoricul și biograful britanic Alison Weir, oaspeții petreceau chiar și șapte ore la mese și, nu de puține ori, ei depășeau cifra de 1.000 de oameni!

Cel mai mult, se pare că lui Henry VIII îi plăcea să organizeze serbările de Crăciun la Palatul Greenwich, locul său de naștere. Din 1529, Hampton Court, palatul ridicat, începând cu 1514, pe malul Tamisei, primit în dar de rege de la căzutul în dizgrație cardinal Thomas Wolsey (1473 – 1530) tocmai pentru a-și salva viața, a devenit una dintre reședințele preferate.

NAPOLITANELE, INTERZISE CELOR DE RÂND

De Crăciun, palatul era bogat ornat, folosindu-se ramuri veșnic verzi, fructe uscate, mere, dar și unele exotice, precum portocalele și rodiile, venite tocmai din Spania.

În epocă, păstrarea în interior a decorațiunilor după miezul nopții celei de-a 12-a zile ar fi adus ghinion. Englezii credeau că, dacă ramurile verzi nu erau readuse în natură, spiritele copacilor s-ar răzbuna și ar lovi în anul care tocmai începea.

De Crăciun, curtea palatului era întotdeauna plină, mai ales pentru că îi era permis și publicului larg să urmărească festivitățile, să admire ținutele extravagante, dar și să deguste din bucatele ce îi erau oferite pe mese special aranjate în parc.

În sala mare, invitații erau primiți cu mare fast, în sunet de colinde; cea mai veche colecție tipărită de asemenea cântece tradiționale datează din 1521, ea fiind realizată de tipograful și editorul Wynkin de Worde.

În vatră, trosnea nelipsitul buștean de Crăciun

– ales cu grijă dinainte, de o mărime considerabilă pentru a putea să ardă pe toată durata petrecerii. Pentru prepararea bucatelor trudeau peste 200 de oameni, angajați direct în bucătăriile regelui. Numai la palatul din Hampton Court, bucătăria ocupa aproximativ un sfert din parter, peste 110 m în lungime.

La loc de cinste în meniu se afla capul de mistreț, „împodobit cu dafin și rozmarin“, cum aflăm din *Colindul cu capul de mistreț*, din colecția Wynkin de Worde. Sau păunul prezentat în penajul propriu. Pentru a găti exoticele preparate, angajații din cuhnii erau nevoiți să jupoaie atent pasărea, să o gătească și, apoi, cu mare grijă, să o reintroducă în pielea scoasă și să o prezinte cu fast pe platouri aurite.

Un alt fel popular a fost și plăcinta cu tocătură. Cea din vremea Tudorilor nu avea deloc forma rotundă, pe care o cunoaștem astăzi, ci era mai degrabă dreptunghiulară, evocând pătuțul pruncului Iisus. Ea conținea carne – de oaie sau de vită – alături de alte 12 ingrediente, totalul elementelor reprezentându-i pe Iisus și pe cei 12 apostoli. Conform uneia dintre primele cărți de bucate britanice, datând din 1545 (*A Proper Newe Booke of Cokerye*, O nouă carte adevărată de bucătărie), pentru a face umplutura unei asemenea plăcinte „bucățile de carne de oaie sau de vită trebuie tăiate mărunț și asezonate cu piper și sare și un vârf de șofran, pentru a le aduce puțină culoare; adăugați o cantitate bunicică de seu sau de măduvă, dar și câteva linguri de oțet; amestecați apoi cu prune uscate, boabe mari de struguri și curmale, tăiate“.

Apreciate au fost și dulciurile elaborate – vreo două duzini de jeleuri, în diferite forme (de castele sau de animale), unele roșii, cu arome de vin dulce, garnisite cu migdale pisate. Extrem de popular a fost și așa-numitul *frumenty* – un terci din grâu fiert în lapte, la care se adăugau fructe uscate sau proaspete, aseasonat cu șofran. Și, bineînțeles, crocantele napolitane – interzise rangurilor inferioare –, un gen de biscuit subțire, al cărui aluat aromat se punea între două fiare fierbinți, pentru a-i obține atât forma, cât și consistența.

REGELE ERA PASIONAT DE DEGHIZĂRI

Preparatele atât de sățioase – după calculele unor istorici, Henry VIII consuma, într-o zi obișnuită 5.000 calorii! – erau udate din belșug cu

Tipograful și editorul Wynkin de Worde

Marea sală de la Hampton Court...

bere și vestitul *hipocras* – un fel de vin de Chios, condimentat cu miere ori zahăr, sau mirodenii precum scorțișoară, ghimbir, nucșoară sau cuișoare, numele provenind de la procesul de filtrare în sine, în care licoarea rezultată se strecura printr-un sac de pânză conic, „manicum hippocraticum”.

Atât de generos a fost festinul organizat în acea iarnă de monarh, încât cronicarii au notat că, pe toată perioada celor 12 zile de banchete somptuoase, au fost aduse în fața mesenilor peste 250 de feluri de mâncare, condimentate din belșug cu mirodenii provenite din îndepărtatele China, India sau Africa.

În a 12-a zi de sărbătoare, de la banchetul somptuos organizat la Curtea lui Henry VIII nu putea lipsi o prăjitură uriașă, îndulcită cu miere și aromată cu fructe uscate și diverse mirodenii. În interiorul ei se ascundeau o boabă de fasole (sau o monetă) și una de mazăre. Era servită în felii, ca aperitiv, deschidere a mesei festive, fiecărui oaspete care sosea: bărbații trebuia să servească feliile din partea dreaptă, respectiv, femeile – din cea stângă. Norocoșii care găseau obiectele ascunse erau declarați regele și regina petrecerii, lor

... și reconstituiri ale bucătăriei palatului

revenindu-le onoarea de a conduce toate activitățile distractive din acea seară.

Pentru întreaga perioadă de 12 zile de sărbătoare, mai exista un... maestru de ceremonii – așa-numitul „Lord al lucrurilor altfel” sau „Maestrul sporturilor vesele”. Oricine îl putea recunoaște foarte ușor, căci purta un costum bogat ornamentat cu eșarfe, panglici, firețuri, bijuterii opulente și clopoței.

Pe lângă mâncare, Crăciunul era și o sărbătoare a distracțiilor: piese de teatru, spectacole muzicale, măști dintre cele mai caraghioase, jocuri de societate... „Maestrul

sporturilor vesele” le propunea și, apoi, le coordona.

Dintre toate, Henry VIII era pasionat mai ales de deghezări. Cronicarii pomenesc un episod petrecut în iarna anului 1510, când, în dimineața celei de-a 12-a zile de sărbătoare, la Westminster, tânărul monarh, împreună cu o mână de nobili, au năvălit în apartamentele reginei,

îmbrăcați cu tunici scurte, capetele acoperite și purtând arcuri și săgeți. Regina, Catherine de Aragon, și doamnele ce o însoțeau s-au arătat, inițial, speriate; dar, apoi s-au prins și ele în joc, iar mare parte a zilei s-au distrat de minune. Iar seara s-a încheiat cu un spectacol de teatru, foarte apreciat de participanți.

CADOURI CU TÂLC

Trei decenii mai târziu, folosindu-se tot de costumație, regele s-a furișat în recent achiziționatul palat de la Rochester (o fostă abație) în ziua de An Nou 1540, pentru a-și vedea viitoarea mireasă, Anne de Cleves, care se odihnea acolo în drum spre Greenwich pentru a-l întâlni. Anne nu l-a recunoscut pe rege și i-a respins avansurile, provocându-i multă jenă și contribuind, astfel, la anularea căsătoriei lor, doar șase luni mai târziu.

Anne de Cleves...

Spre deosebire de sărbătoarea modernă a Crăciunului, în vremea lui Henry VIII nu se ofereau cadouri decât cu prilejul Anului Nou. Atunci, toți cei ce aveau legătură cu casa regală – sublinia istoricul Anthony Musson – se așteptau să primească un cadou somptuos (cel mai adesea o ceașcă de ceai aurită, tipsii, tablouri, bucate sau punji cu bani); în timp ce servitorii fideli, fie ei menestreli, medici, hăitași, dascăli, bucătari, grădinari sau ceasornicari, erau răsplătiți cu ceva bănuți. La sărbătorile din primul său an de domnie, înscrierile din arhive atestă că monarhul ar fi cheltuit o sumă considerabilă (echivalentul astăzi a aproximativ 400.000 de lire sterline) pentru cadourile pe care le-a oferit!

La rândul său, și Henry VIII a primit daruri și de la servitorii sau de la oamenii de rând, care nu îl cunoșteau personal. Cronicarii consemnează că, aproape la toate sărbătorile de Crăciun, la porțile palatului se strâneau numeroși supuși, cu brațele pline de „claponi și găini dolofane, fructe sau

multe alte fleacuri“, aduse pentru Maiestatea Sa.

Pentru prezentarea darurilor la Curte exista un protocol strict. Fiecare cadou era prezentat de cel care îl oferea, într-o ceremonie plină de fast și strălucire și apoi era expus pe bufete sau mese special pregătite, pentru a putea fi admirat. Pe lângă valoarea obiectului în sine – de regulă plachete de aur sau argint, bijuterii sau chiar sume de bani – cântărea decisiv și semnificația sa politică. Dacă regele îl accepta, persoana respectivă rămânea favorit al Curții, dacă nu – situația se putea deteriora până la izgonire. În 1532, povestea într-o scrisoare ambasadorul savoiard Eustace Chapuys (1489? – 1556, ambasador imperial în Anglia între 1529 – 1545), prezent la Curte la 1 ianuarie, Henry VIII a acceptat de la Anne Boleyn un set de sulite pentru vânatul mistreților, realizat cu mare artă de manufacturieri din Pirinei, set considerat în epocă „exotic și bogat decorat“. În schimb, cu toate că încă era căsătorit legal cu Catherine de Aragon, i-a refuzat ceașca de aur pe care aceasta i-a oferit-o. După Chapuys, inițial, regele „nu numai că a refuzat să accepte cadoul, ci s-a arătat foarte supărat și pe cel care se angajase să îi aducă darul“. „După două-trei ore, a dorit să vadă din nou ceașca și i-a lăudat forma și măiestria celui care a creat-o.“ Dar nu i-a trimis niciun dar. În schimb, pentru Anne, a pregătit o cameră plină de rochii opulente ornate cu aur, argint și broderii fine; nu a uitat-o nici pe sora ei, Mary (de altfel, o altă amantă a regelui!, 1499 – 1543), care a primit o rochie cu guler înalt, de broderie neagră.

... și portretul tânărului Edward
(care l-a încântat pe tatăl său),
ambele de Hans Holbein

Pentru sărbătorile din anul 1540, pictorul Hans Holbein cel Tânăr (cca. 1497 – 1543) i-a dăruit regelui Henry un tablou reprezentându-l pe tânărul fiu Edward (1537 – 1553, viitorul Edward al VI-lea, 1547 – 1553). Henry a fost atât de încântat de cadou, încât a comandat o ceașcă de argint aurit pentru a-l răsplăti pe artist.

În ultima zi de sărbătoare, Boboteaza, după participarea la slujba religioasă, curtenii se delectau cu miel fript și o tartă specială, în formă de stea. Se încheiau astfel cele 12 zile; dar începeau, totodată, planurile pentru următorul Crăciun... ■

CRĂCIUN FERICIT!

FLORENTINA DOLGHIN

„Crăciun fericit! Rușine Crăciunului fericit! Ce înseamnă pentru tine Crăciunul altceva decât vremea când trebuie să plătești dărilor, fără a avea bani; vremea când ai mai îmbătrânit cu un an, dar nu ai nicio lețcaie-n plus; vremea când îți faci socotelile și răsucești fiecare lucrușor din registre pe toate părțile, doar pentru a-ți da seama că nu-ți aduce nimic în plus? Dacă ar fi după voia mea, toți zezecii care-i dau înainte cu «Crăciun fericit» ar trebui fierți în propria ciorbă și îngropați cu un țaruș de brad împodobit înfipț în inimă. Chiar așa!”

Regina Victoria împreună cu prințul Albert și copiii în jurul bradului (gravură din 1848, publicată în Illustrated London News)

Cine poate întoarce vorba atât de acru unei urări adresate, cu cea mai bună intenție, de un nepot respectuos unchiului său? Numai un unchi avar, insensibil la ideea de sărbătoare, cu inima seacă, înghețată, cum putem întâlni în romanele lui Charles Dickens. Lumii scriitorului britanic, adică Angliei victoriene, îi aparține și acest Ebenezer Scrooge, micul patron din *Poveste de Crăciun*, care în ajunul sărbătorii își ține slujbașul, pe copistul lui, Bob Cratchit, în frig, ca să nu consume cărbuni, refuză să doneze vreun bănuț pentru a se cumpăra săracilor „niscaiva came și băutură, precum și cele trebuincioase încălzirii” și care numai călcându-și pe suflet nu-l aduce la slujbă în ziua de Crăciun pe familistul Bob Cratchit. „O singură dată pe an e Crăciunul”, încearcă să bâiguie tânărul. „Halal scuză pentru a fura din buzunarul omului în fiecare an, de 25 decembrie! Nu crezi că eu sunt cel nedreptățit, când îți dau plata pe-o zi în care

nu muncești? Poimăine să vii cât mai devreme”, îi răspunde zgârcitul de Scrooge.

„DUPĂ BUGET“

În noaptea fermecată de Ajun, acest bătrân posomorât, hapsân, din povestea lui Dickens este vizitat de trei spirite – Spiritul Crăciunului-Trecut, Spiritul Crăciunului-De-Acum și Spiritul Crăciunului-Ce Va Să Vină –, ele trei înmuindu-i sufletul ursuzului, care parcă renaște, devine un moșulic vesel, generos și jovial, un om bun ca pâinea caldă, numai lapte și miere, un stăpân bun, care îi mărește salariul lui Bob și care gustă pe de-a-ntregul frumusețea sărbătorii de Crăciun. Într-o singură noapte, Spiritele, cu lecțiile lor date lui Scrooge, își fac treaba cu brio. „Crăciun fericit tuturor!”, „Un An Nou fericit întregii lumi!” – urează trecătorilor necunoscuți, plin de

Scriitorul Charles Dickens fotografiat de Ernest Edwards (cca 1866)

John Evelyn, cel arestat pentru că a mers la biserică de Crăciun în 1657

căldură sufletească, personajul lui Dickens, cândva taciturnul Scrooge, ce nu ridica privirea din pământ când se deplasa pe străzile orașului.

Publicată la 19 decembrie 1843, *Povestea de Crăciun* are un mare succes de librărie, într-o Anglie păstrând urme de puritanism din vremea lui Cromwell, de la jumătatea veacului XVII. Scriitorul John Evelyn (1620–1706) consemnează în *Jurnalul* său, ce vede lumina tiparului abia în 1818, că în 1657 a fost arestat în ziua de Crăciun, într-o capelă, pentru că a respectat „superstiția privind nașterea Domnului”. Explicabilă, așadar, uriașa sete de lectură pentru asemenea istorioare sentimentale precum cea din povestea lui Dickens. Există în publicul victorian o nostalgie a veseliei manifestate exuberant. Deși autorul apelează la ficțiune, la fantasmă pentru a-și transmite gândul, anume acela că 25 decembrie este o vreme a bucuriei, a armoniei în familie, a generozității față de aproapele tău. La 200 de ani după Cromwell Anglia încă nu laicizase Crăciunul.

În decembrie 1843 regina

Catherine Dickens (născută Hogarth), devotata soție a scriitorului, pictată de Daniel Maclise pe când avea 32 de ani...

Victoria este la începutul lungii sale domnii (1837–1901). Descoperirile științifice schimbă repede moravurile, ideile. Omul pare a deveni stăpânul naturii. Aburul înlocuiește forța brațelor. În 1821 Stephenson construiește prima locomotivă, iar în 1830 se inaugurează calea ferată Manchester – Liverpool. Începând din 1837 telegraful scurtează distanțele dintre orașe și continente. Peste tot banul își impune forța, condiția săracilor apărând cu atât mai jalnică. Tipul proletarului palid bănuie străzile marilor orașe. Romanul lui Dickens *Oliver Twist* este reprezentarea iadului acestei lumi nevoiaș. Publicat în foileton începând din 1837, apoi în volume, el revelează exact acest clivaj între bogați și săraci. Un copil chinat este acolo personajul, într-o lume egoistă, lipsită de sensibilitate și căldură umană.

Născut în februarie 1812, într-o casă închiriată, Dickens are o extremă sensibilitate față de viața chinată a copiilor, este un prieten al celor umiliți și ofențați, pentru că el însuși suferă traume în copilărie, crește printre săracii Londrei, într-o familie strâmtorată financiar, iar de la 12 ani lucrează într-o fabrică de cremă de ghețe. Vede închisoarea pentru datornici, unde i-a fost înțemnițat tatăl, știe multe despre muntele de pietate, mizeriile și umilințele alor săi. O călătorie la Manchester, unul dintre primele orașe industrializate ale lumii, îl pune adânc pe gânduri privind in justiția socială. Or, de Crăciun, această in justiție este mai revelatoare decât oricând. În fiecare casă sărbătoarea se desfășoară altfel, „după buget”.

Povestea de Crăciun vine parcă pentru a întregi această oglindă pusă pe o societate scindată. Următorul roman al scriitorului, *Martin Chuzzlewit*, este un eșec total de piață, ceea ce îl marchează pu-

ternic pe autor, îl frământă și deconectează. Nu se vinde cum se aștepta.

Iar viața lui Dickens este dintotdeauna o luptă, banii fiindu-i o preocupare permanentă.

... și actrița Ellen Ternan, care l-a impresionat pe Dickens cu jocul ei pe scenă, în 1857, apoi i-a devenit metresă

Actorul britanic Michael Caine
l-a interpretat în film pe Ebenezer Scrooge

SPAIMA UNEI FETIȚE

Este epoca în care soțul reginei Victoria, prințul Albert, de origine germană, vrea să transplanteze în țara lui de adopție unele ritualuri festive din Germania natală. Bradul împodobit, felicitările pe cartoane, cu urări, colindele de Crăciun. Sub influența lui, „scumpului ei Albert“, regina Victoria face din Crăciun o mare sărbătoare pentru familia ei. Saloanele palatului Windsor, apoi Buckingham strălucesc sub luminile brazilor împodobiți, care atârnă suspendați de plafon sau tronează pe mese ascunse privirii de mulțimea de bomboane și globuri colorate, pudrate de zăpada sticloasă de mare efect. Mai târziu la Curte Crăciunul își va intra cu adevărat în drepturi. Fiecare membru al personalului va petrece Crăciunul cu suverana, în același Palat Buckingham, de atunci reședința oficială a suveranilor britanici. După cum familia regală va expedia cărți poștale de felicitare conținând urări celor apropiați.

Oda asta a căminului, la căldura căruia se strâng toți membrii familiei în ziua de Crăciun, sună ușor fals din partea lui Dickens, pentru că familia nu este punctul lui forte. Are în grijă părinții, o grămadă de frați, iar soția îi reproșează și impută paternități. S-a căsătorit cu Catherine, o fată languroasă, cu ochi albaștri, care i-a dăruit zece copii, dar care în timp a devenit o femeie supraponderală, greoaie și obosită de atâtea nașteri. Nu-și înțelege soțul, de altfel prea volatil, este incapabil să comunice cu

el. „Sărmana Catherine și eu nu suntem făcuți unul pentru celălalt și nu-i nimic de făcut. Numai că ea mă face să mă simt stânjenit și nefericit, ceea ce și eu o fac pe ea, ba chiar mai mult.“ Charles Dickens va sfârși prin a o părăsi pe ea și pe cei zece copii ai lor, în 1858, mai ales că i s-a aprins inima după o femeie frumoasă, o actriță, Ellen Ternan, iar soția a aflat despre relația lor.

Nuvela *Poveste de Crăciun* schimbă literalmente statutul sărbătorii, de la una esențialmente religioasă, nașterea lui Iisus, la una accentuat laică, aproape eclipsându-l pe Sfântul Nicolae, din 6 decembrie, cu toată euforia oferită de cadourile lui, așteptate cu atâta nerăbdare de copii. Autorului britanic îi datorăm și urarea „Crăciun fericit!“, declinată apoi în toate limbile pământului. Nepotul lui Ebenezer Scrooge, care chiar crede în frumusețea ei, o transmite prietenilor fără să-i pese de reacția ursuză a unchiului.

Cartea este un succes de librărie, dar o ediție mult prea luxosă și niște plagiate vor coborî profitul autorului. El se consolează însă măsurându-i impactul social. „Nu există englez din epocă care să nu o fi citit, de la muncitorul cel mai modest până la regina Victoria.“ Așa spun biografi. Oamenii de bună credință parcă se trezesc din egoism, gesturile caritabile se înmulțesc, iar un patron american merge până a oferi o zi de concediu angajaților lui.

Poveste de Crăciun are consecințe și în măcelărie: găscă iese din uz, pentru că toată lumea vrea să guste carnea de curcan, ca Bob Cratchit și familia lui. În *Povestea* lui Dickens patronul Scrooge cumpără cel mai mare curcan dintr-un magazin și i-l trimite lui Bob, copiilor și soției acestuia.

Cât îi privește pe cei mici, ei îl ignoră încă pe Moș Crăciun. Prietenul lor este Moș Nicolae, iar ei văd în Dickens încarnarea însăși a acestei noi sărbători. La 9 iunie 1870, când se anunță decesul scriitorului, se povestește că o fetiță izbucnește în lacrimi, convinsă că, odată cu moartea lui, murea și orice perspectivă ca 25 decembrie să fie o sărbătoare „fericită“, veselă. ■

**Radio
România
București fm [98,3 FM]**

Partea a doua (Magazin istoric, nr. 11/2025) analizează manipularea cu ajutorul mijloacelor de comunicare în masă după apariția internetului.

DE LA RADIOUL LUI GOEBBELS LA TIKTOK

● „Libertatea informației” și reversul medaliei ● Lipsa filtrelor profesionale favorizează dezinformarea ● Rafinarea algoritmilor care decid ce vedem ● Postările care generează emoții negative au rată de răspândire mai mare decât cele echilibrate ● Datele a zeci de milioane de utilizatori Facebook folosite pentru a livra reclame politice țintite ● Adevărul are mai multe șanse să iasă la iveală

Dr. RADU-MICHAEL ALEXANDRESCU

Prăbușirea comunismului european și sfârșitul Războiului Rece (1989 – 1991) au generat un val de optimism privind viitorul informației. Apariția internetului civil (anii '90) a fost întâmpinată cu entuziasm: pentru prima dată, se părea că orice voce poate fi auzită global, că monopolurile informaționale pot fi spulberate de această rețea descentralizată. În anii '90 și 2000, forumurile de discuție, blogurile personale și site-urile independente au înflorit. În multe privințe, da, cenzura s-a diminuat. Oricine putea publica online, o știre se putea răspândi viral prin e-mail sau grupuri de discuție, fără acordul vreunui „minister al propagandei”. Această democratizare a publicării a dus la progrese notabile: jurnaliști civici, denunțarea rapidă a abuzurilor (de exemplu, imagini postate pe internet cu orori din zone de război), organizarea de proteste și mișcări democratice prin simple mesaje online.

Un moment definitoriu al puterii emancipatoare a noilor rețele a fost „Primăvara Arabă” din 2011, când platforme ca Facebook și Twitter au fost folosite de protestatari pentru a se mobiliza contra dictaturilor. Părea confirmată speranța că internetul va submina propagandistii tradiționali și va aduce o eră a adevărului accesibil.

Dar chiar în timp ce entuziaștii celebrau „libertatea informației”, alții observau deja un revers al medaliei. În lipsa filtrelor profesionale (editori, jurnaliști care să verifice informațiile), internetul a devenit rapid un teren propice pentru zvonuri și teorii ale conspirației. Dacă oricine poate spune orice, atunci și minciuna sau ura își găsesc refugiu.

Primii ani ai noului mileniu au adus, de exemplu, proliferarea site-urilor neonaziste sau extremiste care negau Holocaustul sau răspândeau propagandă jihadistă, departe de supravegherea autorităților. Organizații teroriste precum Al-Qaeda sau, mai târziu, ISIS au folosit internetul pentru propaganda propriilor cauze și recrutare, postând videoclipuri șocante, menite să intimideze și să atragă adepți.

Tot în anii 2000 apar și primele rețele sociale moderne: MySpace, apoi Facebook (2004), YouTube (2005), Twitter (2006). Inițial niște curiozități folosite pentru socializare între prieteni, aceste platforme au început treptat să joace un rol în spațiul civic. De exemplu, încă din 2009, Twitter a fost un canal de răspândire a informațiilor în timpul protestelor din Iran (Mișcarea Verde). Cu toate acestea, impactul politic al rețelelor sociale a explodat abia în deceniul următor, odată cu extinderea masivă a bazei de utilizatori și cu rafinarea unor algoritmi care decideau ce vede fiecare.

Astăzi, peste jumătate din omenire folosește platforme precum Facebook, YouTube, Instagram, TikTok sau altele similare. Aceste rețele sunt, la prima vedere, opusul propagandei centralizate de odinioară: nu mai avem un singur emițător și o masă pasivă de receptori, ci milioane de oameni care creează și distribuie conținut unii altora, într-un flux aparent haotic și

Detalii dintr-o caricatură a lui Frederick Burr Oppen, din 1894, ce ilustra goana după știri senzaționale, chiar dacă false, ale așa-numitului „jurnalism galben”

democratic. Oricine poate comenta, critica, produce un video care să devină viral. Însă, în spatele acestei aparente de libertate totală, se ascunde o nouă formă de control și influențare a opiniei publice, mult mai subtilă și descentralizată – ceea ce numim astăzi *propagandă algoritmică și participativă*.

Termenul de propagandă algoritmică se referă la faptul că, pe rețelele sociale, algoritmi sofisticăți decid ce conținut ajunge să fie văzut de un anumit utilizator. Cu alte cuvinte, fluxul de informații nu

„Trebuie să fie adevărat!
E pe internet.”

este nici pe departe neutru sau cronologic; platformele, prin codul lor, favorizează anumite postări – de regulă, pe cele care generează mai multă interacțiune (*like*, comentarii, *share*). Iar studiile au arătat că, în mod alarmant, *postările care stârnesc furie, indignare sau alte emoții negative intense tind să aibă rată de distribuție mai mare*

decât cele echilibrate. Astfel, un articol cu știri false, dar cu titlu scandalos, se va răspândi adesea mai repede decât o dezmințire sobră. Algoritmii giganților *tech* sunt setați să mențină oamenii cât mai mult online, livrându-le ceea ce îi ține captivi, și din păcate asta înseamnă deseori conținut senzațional sau polarizant. Criticul media Jason Hannan observă că am intrat într-un „parc de joacă politic”, în care „consecința acestui spațiu discursiv fragmentat este că, cu cât discursul tău e mai zgomotos, mai trăznit, mai copilăresc, cu atât are șanse mai mari să prevaleze. Vechiul sistem a fost răsturnat, iar acum personalități imature pot avea foarte mare succes”. Descrierea lui Hannan, inspirată de realitatea rețelelor sociale, subliniază cum limbajul extremist și comportamentul de *troll* – adică provocator și adesea agresiv – devin noile instrumente de reușită politică online. Practic, pentru a-ți impune ideile în acest mediu, nu mai ai nevoie de un aparat oficial de stat; e suficient să exploatezi mecanismele platformelor, unde vocile temperate riscă să fie înecate în vacarmul strident al

celor care țipă mai tare.

Pe de altă parte, propaganda pe rețele sociale este participativă: utilizatorii înșiși, voluntar sau involuntar, devin vehicule ale dezinformării. Un exemplu simplu: cineva vede o știre neadeverată pe Facebook – de pildă, un articol conspiraționist care susține că vaccinurile provoacă boli grave – și, convins emoțional de conținut, apasă butonul *share*, distribuind-o prietenilor. În acel moment, respectiva persoană a devenit parte a lanțului de propagare a unei propagande anti-vaccin, fără ca măcar să fie remunerată sau coordonată de vreo autoritate. Este ceea ce unii teoreticieni numesc „exploatarea producției participative”: companiile de *social media* beneficiază că utilizatorii generează conținut (de multe ori preluând gratuit și știri false), obțin trafic și profit din reclame, în timp ce societatea suportă costul dezinformării și al diviziunilor create. Sociologul Christian Fuchs, un critic al economiei politice din *social media*, compară modul în care Facebook sau alte platforme „exploatează” munca gratuită a utilizatorilor cu vechile raporturi de producție capitalistă – noi producem date și conținut, ei obțin profit din reclame direcționate. Dar dincolo de exploatarea economică, Fuchs avertizează și asupra instrumentalizării ideologice: lideri autoritari și mișcări extremiste folosesc rețelele ca noi unelte de propagandă, profitând de funcții precum rețeaua de contacte, posibilitatea de a comenta și aprecia (*like*) sau de a difuza

Jason Hannan

mesaje personalizate către grupe puri-țintă. Practic, propaganda s-a mutat pe Facebook, Twitter, YouTube, TikTok – unde se diseminează sub forme noi: meme-uri aparent inofensive dar cu subtext rasist, videoclipuri „virale” care ridiculizează adversarii politici, armate de boți (conturi automate) care inundă spațiul online cu rațiuni pro-regim (așa cum s-a întâmplat, de exemplu, cu propaganda rusă pe rețele în timpul conflictului din Ucraina sau al alegerilor occidentale).

Un caz celebru ce ilustrează amploarea propagandei online este scandalul *Cambridge Analytica* (2018), când s-a aflat că datele a zeci de milioane de utilizatori Facebook au fost folosite pentru a livra

reclame politice extrem de țintite în campania prezidențială americană din 2016. Practic, echipa lui Donald Trump (dar și susținătorii Brexit în Marea Britanie) a difuzat mesaje diferite fiecărui segment de public identificat pe Facebook – un proces de micro-propagandă posibil

doar datorită algoritmilor care cunosc preferințele și vulnerabilitățile fiecărui alegător. S-a vorbit atunci despre „propagandă 2.0”, un model nou, în care persuasiunea nu mai este în masă, ci personalizată, livrată unu-la-unu pe ecranul fiecărui individ, conform profilului său psihologic. Joseph Goebbels putea doar visa la așa ceva: el își transmitea mesajul uniform către milioane de ascultători necunoscuți; astăzi, propaganda digitală poate șopti fiecăruia exact ce vrea să audă, fără ca persoana respectivă să-și dea seama că face parte dintr-o campanie mai amplă.

De la radioul *Volksempfänger* la algoritmi TikTok, am parcurs un drum lung, presărat cu inovații tehnologice și

Mark Zuckerberg, chemat să dea explicații în fața unei comisii a Congresului S.U.A., după scandalul „Cambridge Analytica”

Copii...

ingeniozitate persuasivă. Propaganda politică a fost un cameleon adaptabil: și-a schimbat formele și canalele, dar scopul a rămas mereu același – să influențeze opiniile și comportamentul oamenilor în direcția dorită de emițător. Dacă în epoca lui Goebbels emițătorul era statul totalitar, iar oamenii erau receptori pasivi, astăzi emițătorul poate fi oricine (un guvern, un partid, un grup de interese, un influencer plătit sau voluntar) și receptorul este, paradoxal, și redistribuitor al mesajului. Propaganda modernă este în același timp de sus în jos (când un actor puternic manipulează fluxurile de informație) și orizontală (când masele se

autosugestionează reciproc în bule online).

Există și o latură pozitivă în această democratizare: adevărul are și el mai multe șanse să iasă la iveală prin martori direcți și jurnaliști de investigație online; dictaturile nu mai pot ascunde cu aceeași ușurință evenimentele, pentru că o filmare de pe telefonul unui protestatar poate face înconjurul lumii în câteva minute. Participarea populară în mediul online poate însemna nu doar propagandă, ci și implicare civică autentică. Însă pentru ca partea luminoasă a rețelelor să triumfe, e nevoie ca noi, cetățenii digitali, să dezvoltăm un simț critic sporit. Episodul pandemiei de COVID-19 a demonstrat

cât suntem de vulnerabili la dezinformare: teorii conspiraționiste absurde au prins rădăcini, propagându-se pe Facebook mai repede decât reușea știința să educe publicul. Asemenea derivate ne arată că alfabetizarea media și digitală a devenit la fel de esențială ca alfabetizarea clasică. Fără ea, riscăm să fim inundați de o nouă generație de *Volksempfänger* virtuale, adaptate perfect fiecăruia dintre noi, care să ne servească doar ceea ce ne confirmă prejudecățile – și astfel să ne transforme, treptat, în prizonierii confortabili ai propriei sfere de propagandă.

Istoria propagandei ne învață că tehnologia, de una singură, nu garantează nici libertatea, nici aservirea spiritului – totul depinde de modul în care e folosită și de vigilența publicului. Privind înapoi la drumul parcurs de la *Volksempfänger* la TikTok, putem aprecia mai bine unde ne aflăm. Suntem mai conectați ca niciodată și, totuși, ne confruntăm cu fantasmă propagandistice reîncarnate sub forme noi. În fond, „guvernul invizibil” despre care scria Bernays în 1928 există și astăzi, doar că e compus din algoritmi de inteligență artificială, rețele de troli, agenții de PR și demagogi abili în arta viralului. Rămâne provocarea ca, știind toate acestea, să ne păstrăm mintea deschisă, să cerem transparență platformelor digitale și să ne educăm continuu să recunoaștem manipularea. Propaganda nu va dispărea, dar dacă înțelegem cum funcționează, putem măcar diminua forța ei și salva ceea ce este esențial într-o societate liberă: capacitatea de a gândi critic și de a alege informat. ■

... sau adulți trăim tot mai mult
scufunđați în realitatea virtuală

Între 17 – 20 septembrie 2025 a avut loc în format online conferința internațională „Venice Between East, West And Itself” (Veneția între Est, Vest și ea însăși), organizată de Arhivele Naționale ale României, Departamentul de Științe Umaniste al Universității Ca’ Foscari din Veneția, Institutul „Nicolae Iorga” și Trivent Publishing. Lucrările conferinței urmează să apară într-un volum la Trivent Publishing, intitulat *Serenissima. Venice Between East And West*. Doamna prof.dr. Monique O’Connell, de la Wake Forest University, S.U.A., participantă la conferință, ne-a încredințat pentru publicare textul care urmează.

VIATA PLINĂ DE AVENTURI A DÔGELUI VENETIAN ANDREA GRITTI

MONIQUE O’CONNELL
(Wake Forest University, S.U.A.)

În vremea Renașterii, Veneția era cunoscută atât pentru forma sa de guvernare, cât și pentru așezarea deosebită (Magazin istoric, nr. 1/1970, 5/2003). Marino Sanudo, un nobil venețian care a scris lungi relatări despre viața în oraș între anii 1496 și 1533, a descris cetatea astfel: „Veneția este un oraș liber, o casă comună pentru toți oamenii [...] în mijlocul valurilor ondulate ale mării, stă pe creasta valului, aproape ca o regină ce-și astâmpără puterea.” Gasparo Contarini, alt nobil venețian care ne-a lăsat o descriere a constituției orașului, afirma: „Nu există om care să nu știe că în Veneția dogele are înfățișarea exterioară a unui rege și își asumă imaginea unui monarh”, însă a explicat în continuare că puterea dogelui era „restricționată de legi, astfel încât nu putea să facă nimic de capul lui.” Acesta era paradoxul – orașul era condus de o oligarhie, un grup de aproximativ 150 de familii, care își bazau puterea pe drepturile din naștere. Într-o epocă când majoritatea Europei era condusă de principii, în Veneția puterea politică aparținea acestui grup restrâns. Marele Consiliu al Veneției alegea un doge, ale cărui ritualuri, imagistică și ceremonii se asemănau cu cele ale unui principe, dar care avea o putere reală extrem de limitată.

Veneția, gravură din 1500 de Jacopo de Barbari

Constantinopol (Istanbul),
hartă din 1422
de Cristoforo Buondelmonti

Fiindcă aveau o putere politică redusă, nu este de mirare că există puțini dogi venețieni faimoși. Cel mai adesea, Veneția nu își dorea oameni care ieșeau în evidență sau care dobândeau prea multă putere. De aceea este atât de neobișnuit dogele Andrea Gritti: avea o personalitate puternică și a avut o viață dramatică și plină de aventuri. În tinerețe, a trăit în Istanbulul otoman și și-a dobândit averea ca negustor de grâne, creându-și o familie în suburbia Pera.

În ultimul deceniu al secolului al XV-lea, Gritti trăia în Pera de 20 de ani. Era prieten cu înalți dregători otomani, chiar și cu sultanul. Când tensiunile dintre Veneția și Imperiul Otoman au îngreunat schimburile diplomatice obișnuite, Gritti a fost presat din ce în ce mai tare să transmită Veneției informații despre marina otomană. A făcut asta folosindu-se de scrisori cifrate, mascate în forma unor știri comerciale, ce conțineau informații despre dimensiunea și dispunerea flotei. Unul dintre

curierii săi a fost prins cu mesaje necifrate, iar Gritti a fost închis în fortăreața Yedikule, unde îl păștea decapitarea. Prietenii săi influenți au intervenit ca să-l ajute, iar în cele din urmă a fost răscumpărat. A fost aclamat ca erou la întoarcerea în Veneția, în 1502.

AMBASADOR ȘI SOLDAT AL REPUBLICII

Gritti s-a transformat din negustor și spion în ambasador. Senatul Venețian l-a retrimis la Istanbul în același an ca să finalizeze tratatul de pace cu Imperiul Otoman, deoarece vorbea greaca și turco-osmana și cunoștea protocolul diplomatic otoman. A făcut parte de asemenea din altă misiune diplomatică dificilă, delegația venețiană la Papa Iulius al II-lea din 1505. Papa era din ce în ce mai nemulțumit de cuceririle Veneției din regiunea Romagna, pe care o considera teritoriul său, iar delegația din 1505 nu a reușit să-l liniștească. O alianță anti-venețiană, Liga de la Cambrai, inițiată de Papa Iulius al II-lea, formată din Franța, Sfântul Imperiu Roman și Regatul Aragonului a declarat război Veneției în 1508.

Gritti era comisar al armatei venețiene când aceasta a fost înfrântă catastrofal de Franța în

mai 1509 la Agnadello, dar și-a păstrat comanda în următorii trei ani. A condus trupele venețiene la recucerirea Padovei în iulie 1509 și a organizat apărarea acestui oraș în fața asediului împăratului Sfântului Imperiu Roman.

În iarna anului 1512, războiul se transformase într-o serie de ciocniri scurte, dar sângeroase, și manevre defensive, spre consternarea atât a Senatului venețian, cât și a nobililor anti-francezi din Brescia, oraș ocupat de Franța. Gritti a primit porunca de la Senat să recucerească orașul, cu sprijinul unei răscoale a locuitorilor împotriva ocupanților francezi, însă situația a degenerat rapid. Un contingent francez s-a retras în castelul din vârful orașului, iar o altă armată franceză a sosit la porțile cetății, prinzându-i pe Gritti și pe locuitori între cele două forțe. Prădarea orașului Brescia ce a urmat a fost unul dintre cele mai sângeroase masacre din timpul războiului, iar Gritti a fost luat prizonier.

Repetând evenimentele de la Istanbul, Gritti s-a transformat rapid din prizonier în

*Asediul Padovei,
gravură în lemn pe vellum
(pergamament
de cea mai bună calitate),
de Hans Burgkmair
cel Bătrân*

diplomat și spion, ajungând un membru de seamă al Curții regelui francez Ludovic al XII-lea și aflându-se în fruntea negocierilor de pace între Franța și Venetia. Biograful lingușitor al lui Gritti a scris că el a și spionat cu ajutorul unui venețian exilat, Lodovico Fioravanti. Fioravanti lăsa scrisori ce descriau strategia și dispozițiile franceze în spatele unei pietre de lângă un altar de biserică, iar Gritti le lua în timpul rugăciunilor sale zilnice și transmitea informațiile printr-un mesager clandestin. Gritti a reușit din nou să facă pace între Venetia și vrăjmașii săi și a fost întâmpinat ca un erou la întoarcere, Sanudo scriind cum „a avut parte de cea mai călduroasă primire, căci toate palatele, scările și curțile prin fața cărora a trecut [...] erau pline de oameni care se străduiau din răsuputeri să îi strângă mâna”.

MULȚIMEA ÎI UITĂ BINEFACERILE

S-a întors pe câmpul de luptă în ultimii ani de război și a fost de față la recucerirea Veronei din ianuarie 1517 (survenită după semnarea tratatului de pace din decembrie 1516), moment care a pus capăt Războiului Ligii din Cambrai și i-a asigurat reputația de erou de război.

Când a murit dogele Leonardo Loredan în 1521, toți se gândeau că Gritti ar putea să-l urmeze pe tron. Însă alegerile complicate din Venetia aveau și o etapă de tragere la sorți, iar

Andrea Gritti
în postura de doge,
portret de Tizian

doge a devenit un rival, Antonio Grimani. Când a murit Grimani la doar doi ani distanță, a sosit momentul lui Gritti. A fost ales doge în 1523. Istoricul american Robert Finlay a reconstituit ansamblul de alianțe și legături pe care s-a bazat Gritti ca să obțină dregătoria și a remarcat că nu îi lipseau adversarii. În ciuda reputației de erou de război, mulți patricieni venețieni îl considerau arogant și tiranic, iar favoritul popular în timpul alegerii era alt patrician, Antonio Tron. Chiar și biograful simpatizant al lui Gritti a scris că, atunci când a fost anunțată

victoria lui electorală, a existat o mare nemulțumire printre locuitorii Venetiei: „Într-adevăr, mulțimea, care întotdeauna abia așteaptă să-i cinstească pe cetățenii care au slujit-o bine la primejdie, odată ce se liniștesc apele și trece frica, ori uită de binefacerile care i s-au făcut, ori le ascunde cu lipsă de recunoștință.” Îndrăzneala, dedicarea și abilitatea de comandant ale lui Gritti erau calități utile în cariera de negustor, soldat și spion. Însă, după ce a acționat independent ani de zile, Gritti a fost nevoit să se supună principiilor care guvernau politica venețiană, ce prețuia compromisurile și acțiunile colective.

În primii ani ca doge, atenția lui Gritti a fost captată de războaiele italiene (1494 – 1559) și de chestiuni diplomatice. A fost nevoit să renunțe la prietenia cu francezii atunci când Senatul venețian a decis să se alieze cu Carol Quintul, împăratul Sfântului Imperiu Roman, puterea care devenea dominantă în Italia. Finlay, analizând acțiunile militare și diplomatice ale lui Gritti din vremea războaielor italiene, a concluzionat: „Independența relativă a Republicii Venețiene în Italia, după ce regiunea a

trecut sub hegemonia habsburgică, se datorea în mare programelor defensive propuse de Gritti în 1517 și promovate de el din 1523.” În vreme ce alte orașe italiene erau prădate sau cucerite de străini, Venetia a rămas în siguranță și independentă, deși ceva mai puțin proeminentă în rândul puterilor europene.

Alegerea dogelui, pictură în ulei
de Gabriele Bella (1730 – 1799)

REFORME ȘI ÎNFLORIRE ARTISTICĂ

Înconjurat de imperii în expansiune, Gritti dorea să transforme statul venețian dintr-un grup de consilii aflate în concurență într-o oligarhie eficientă și simplificată, având la cârma statului un doge mai puternic, un consiliu ducal și Consiliul celor Zece. A propus ca legile Veneției să fie revizuite, cu o birocrație alcătuită din experți. Aceste reforme ar fi schimbat fundamentele statului venețian. Încă dinainte de alegerea lui Gritti, consiliile venețiene recunoscuseră că sistemul juridic era greoi, având legi suprapuse și contradictorii și un număr masiv de propuneri legislative rămase în așteptare. Legile se înmulțiseră și se regăseau în nenumărate copii și volume, provocând, după cum a descris Sanudo, „mari confuzii, dezordine și neplăceri”. După mai multe întârzieri, Marele Consiliu a ales un comitet de revizori care să sistematizeze legile într-un singur volum. Deși acest comitet era responsabil oficial, există multe dovezi că Gritti însuși conducea din spate acest efort. În prologul noului volum de legi apare o miniatură în care Sfântul Marcu (patronul Veneției) înmânează volumul lui Gritti. În aceeași lună însă, șefii Consiliului celor Zece i-au reproșat lui Gritti că „se purta ca un domnitor” și că uita că era dogele unei republici, un semn că încercările sale de reorganizare a statului întâmpinau reacții negative. Eforturile sale de reformă legislativă au produs compilații ale legilor

deja existente, însă nu au dus la schimbări importante, din pricina inerției și rezistenței patriciatului. Gritti a avut mai mult succes când a încercat să reorganizeze cancelaria Veneției, bazându-se pe ajutorul marelui cancelar Andrea de Franceschi.

Gritti și apropiații săi s-au bazat pe anumite modele culturale în încercarea de a promova reformele: voiau să urmeze modelul austerității romanilor și să transforme Veneția într-un centru cultural și intelectual al Europei, un centru pentru artiști, scriitori și arhitecți. După cum a evidențiat Consiliul celor Zece, Gritti era principe cu numele, fără putere, așadar își putea exercita influența de mecena în artă și arhitectură doar cu ajutorul unor prieteni și sprijinitori ce-i împărtășeau ideile. Printre aliații lui Gritti se numărau: Gasparo Contarini, diplomat și reformator religios; cardinalul Pietro Bembo, colecționar și istoric; și Antonio Capello, unul dintre procuratorii Sfântului

Marcu (o dregătorie de seamă în Veneția, doar dogele fiind mai presus), ce era responsabil pentru deciziile în domeniul arhitecturii. Acești bărbați au promovat legătura culturală a Veneției cu Antichitatea romană și cu învățătura umanistă.

Când trupele Sfântului Imperiu Roman au jefuit Roma în 1527, s-au împrăștiat mulți artiști, scriitori și arhitecți aflați la Curtea Papală. Gritti și apropiații săi au profitat de ocazie și au adus mulți artiști talentați care să contribuie la programul lor cultural. I-a convins pe procuratori să-l angajeze pe maestrul de cor flamand Adrian Willaerts pentru Bazilica San Marco. Pietro Aretino, un scriitor satiric faimos, s-a mutat și el la Veneția după jaf, mulțumindu-i lui Gritti că l-a primit. Aretino s-a aflat în centrul unui grup de artiști și arhitecți care au contribuit la renovările în stil roman din Veneția, patronate de Gritti. Tițian, pictorul venețian, a devenit unul dintre cei mai

Colegiul venețian, principalul corp executiv al orașului, cârmuit de doge, pictură din 1604 de Pietro Malombra

*Trei dintre colaboratorii
lui Andrea Gritti:
cardinalul Pietro Bembo,
(portret de Tițian, cca 1540), ...*

*... Antonio Cappello,
(portret de Jacopo Tintoretto,
cca 1551), ...*

*... și Pietro Aretino
(portret de Tițian,
cca 1537)*

faimoși portrețiști din Europa
(*Magazin istoric*, nr. 8/2014).

UN FIU ILEGITIM, MORT ÎN TRANSILVANIA

În cercul cultural din jurul lui Aretino s-au aflat și câțiva arhitecți de seamă: Sebastiano Serlio, Michele Sanmicheli și Jacopo Sansovino. Istoricii au dezbătut cât de multă influență directă a avut Gritti asupra operei de mecenat arhitectural a statului, având în vedere practica Veneției de a conduce prin comitete. În vreme ce Henry al VIII-lea al Angliei, Carol Quintul al Sfântului Imperiu Roman și Suleiman Magnificul al Imperiului Otoman aveau mână liberă în opera de mecenat, Gritti a trebuit să colaboreze cu consiliile venețiene și oficialii aleși ca să angajeze artiști și să ridice clădiri. Arhitectul Jacopo Sansovino a început în timpul domniei lui Gritti să remodeleze Piața San Marco pe modele clasice romane, iar Monetăria, Biblioteca San Marco și Logetta

lui (un loc de întâlnire pentru nobile și pentru procuratorii Sfântului Marcu) au conferit în continuare centrului public al Veneției un caracter distinct.

Ultimii ani ca doge ai lui Gritti au fost marcați de amărăciune. Singurul fiu legitim, Francesco, murise de tânăr, lăsându-i două nepoate. Gritti mai avusese fii ilegitiimi în timpul șederii la Istanbul, iar unul dintre aceștia, Lorenzo, i-a rămas alături în Veneția. Însă Alvise (zis și Aloisio), fiul care îi împărtășea cel mai mult spiritul de aventurier și ambiția, s-a întors la Istanbul ca să-și caute norocul. Neputând să avanseze în Veneția, unde societatea nu permitea ascensiunea copiilor ilegitiimi, Alvise a dus o viață plină de aventuri la Istanbul, devenind un negustor de nestemate extraordinar de bogat și un sfetnic al sultanului. La fel ca tatăl, uneori a fost spion pentru Veneția, iar alteori a acționat pe cont propriu. Alvise și-a creat un ansamblu complex de alianțe în Imperiul Otoman, Ungaria și Veneția și a dobândit astfel mare

putere în Ungaria. Însă soarta i-a fost în cele din urmă potrivnică, iar Alvise și cei doi fii ai lui au murit cu toții în Transilvania, la Mediaș, în 1534 (*Magazin istoric*, nr. 10/2001). Se pare că tatăl, Andrea Gritti, l-a jelit profund și a și încercat să își dea demisia de amărăciune, însă nevoile republicii l-au obligat să rămână mai departe doge. Gritti nu a reușit să se opună Senatului venețian când a declarat război Imperiului Otoman în 1537. A murit în decembrie 1538 și a fost înmormântat în Biserica San Francesco della Vigna.

Este greu să ne imaginăm un doge venețian care să fi avut o viață mai palpitantă ca Andrea Gritti. După aventurile sale în Istanbul, Franța și pe câmpurile de luptă din Italia, și-a petrecut ultimii ani de viață slujind Veneția în calitate de doge. Planurile și ambițiile sale ne arată limitele și posibilitățile puterii de doge în cea mai faimoasă republică europeană.

**În românește de
Andrei OPREA**

Moscova și-a dorit capturarea și pedepsirea primului defector cu rang înalt din serviciile secrete, Gheorghe Sergheevici Arutinov, zis Agabekov. Partea a doua a articolului (Magazin istoric, nr. 11/2025) ne prezintă sfârșitul operațiunii.

OPERATIUNEA AGABEKOV

ATANASIE-TEOFIL DUMITRACHE

La 2 ianuarie 1932, Dnieprov a condus în casa conspirativă din Istanbul pe matrozul Grigori Vasilievici Aleksiev, zis Grișa, aflat la Istanbul în serviciu la Sovtorgflot (Flota Comercială Sovietică), și în prezența lui Kaminski l-a instruit în privința misiunii ce urma să îndeplinească.

Vasul „Filomila”...

Lui Grișa Aleksiev i s-a vorbit despre trădarea comisă de Agabekov, care trebuia pedepsit. Aleksiev era bulgar de origine, născut în Rusia, de profesie lăcătuș, dezertor din armata țaristă. Până în 1930 a făcut parte din serviciul lucrătorilor tramvaiului electric din Nikolaev (azi Mykolaiv, Ucraina),

fiind trecut pe lista muncitorilor ce se distingeau pentru acte de credință față de Soviete.

PREGĂTIRI LA ISTANBUL

Dnieprov și Kaminski i-au spus lui Aleksiev că Agabekov urma să fie adus până la

Constanța și convins să urce la bordul vasului „Filomila” de două persoane, care urma să-i fie prezentate la Istanbul. Odată ce vaporul ieșea din apele române, trebuia să fie dirijat către Odesa. Aleksiev urma să se îmbarce clandestin pe acel vapor și să meargă la Constanța, unde urma să aștepte la

bord aducerea lui Agabekov, iar dacă în timpul transportării sale către Odesa Agabekov s-ar fi opus, rolul său era să îl facă inofensiv cu ajutorul cloroformului. Aleksiev urma să îl predea pe Agabekov Comitetului Executiv Sovietic din oraș.

Dacă din motive independente de voința lor, cele două persoane nu ar fi reușit să determine pe Agabekov să se îmbarce la Constanța pe vasul „Filomila“, la comunicarea uncea dintre ele, Aleksiev urma să debarce clandestin și, după ce i se arăta persoana lui Agabekov, într-un moment prielnic urma să-l ucidă cu revolverul ce urma să și-l procure cu dolarii ce i se puneau la dispoziție. I s-a comunicat apoi că locul de refugiu, după omucidere, dacă nu era prins, era vasul „Filomila“.

Între timp, Nikolai Ivanovici Dnieprov și Iosef Mihailovici Kaminski au reușit să determine pe Gheno Țoncev, bulgar domiciliat în Istanbul, să colaboreze cu ei. Lui Țoncev i s-a ordonat să plece cu prima cursă a vaporului Societății Maritime Române la Constanța, să-i întâlnească

pe Lecoq, descins la Grand Hotel, și pe Agabekov și să le spună că, sosind de la Varna, un prieten de-al său, Dimitrov, l-a rugat să se pună la dispoziția lor spre a-i ajuta sub orice formă. Urma să le povestească că aștepta sosirea unui vapor al cărui armator îi era prieten și cu care se putea aranja orice voiaj, în orice direcție, vasul urmând să plece la Varna.

I s-a recomandat să acorde la Constanța ajutorul necesar lui Grișa Aleksiev în caz de nevoie. L-a întâlnit și pe Samuridis, un grec care trăise multă vreme în U.R.S.S., ales de Dnieprov și Kaminski. Țoncev și Samuridis trebuia să întreprindă orice pentru a-l determina pe Agabekov să se îmbarce pentru Varna. Cu aceea ocazie i s-au plătit în dolari cheltuielile eventuale.

În declarația sa aflată la dosarul anchetei penale, Samuridis a mărturisit foarte amănunțit cum a fost instruit. A confirmat cu lux de amănunte rolul căpitanului Spiru Katapodis, angajat de Sovtorgflot pentru această operațiune, și a povestit cum acel căpitan fusese împins să servească Sovietele,

... și căpitanul acestuia,
Spiru Katapodis

spunea el, spre a putea să scape de datoriile contractate ce apăsa asupra proprietății vasului său cumpărat cu mari sacrificii.

La 8 ianuarie 1932 vasul a pornit în direcția Constanța.

NU SE MAI POATE PLECA LA VARNA

În tot acel interval, Lecoq s-a străduit să îl rețină pe Agabekov și zilnic a transmis telegrafic ori telefonic la Paris raportul situației, manifestând deosebită nervozitate pentru că afacerea nu se termina. Într-una dintre acele telegrame, Lecoq a arătat complicilor săi din Paris că era bolnav și nu mai putea aștepta. Agabekov era nerăbdător și stăruia să se soluționeze urgent chestiunea.

La toate acele comunicări telegrafice, agenții sovietici din Paris aveau un singur răspuns: „Așteptați liniștiți sfârșitul săptămânii“.

Tot la 8 ianuarie 1932, Gheno Țoncev debarca la Constanța și, după câteva ore, s-a prezentat lui Lecoq. Țoncev i-a

Gheno Țoncev, fotografia
din dosarul de la Siguranță, profil și față

Greul Samuridis

spus lui Lecoq că un amic din Varna l-a rugat, întrucât merge la Constanța, să întâlnească pe Lecoq și să-i comunice că într-adevăr a primit scrisoarea lui Stopford și, dacă avea nevoie de vreun ajutor, să i se adreseze lui.

Agabekov a fost chemat la Grand Hotel și prezentat lui Țonțev. Informat despre scopul vizitei sale, Agabekov a determinat pe Țonțev să telegraficeze „amicului” din Varna. Țonțev însă, neputând să-și aducă aminte numele care îi fusese spus la Istanbul sau neprimind instrucțiuni în acea privință, a expediat telegrama în prezența lui Lecoq și Agabekov adresată unui anume Teodorov. Acest fapt i-a întărit lui Agabekov suspiciunile. Presupunerile lui Agabekov au fost confirmate și de faptul că telegrama în chestiune s-a restituit după două zile, cu mențiunea că adresantul era necunoscut la Varna.

Țonțev a raportat telegrafice la Istanbul despre sosirea la Constanța și întâlnirea cu Lecoq și Agabekov. A doua zi, la 9 ianuarie 1932, vaporul „Filomila” a ancorat în portul Constanța și Samuridis a descins

la Hotel Regina. Grișa Aleksiev a rămas la bordul vasului, potrivit instrucțiunilor primite.

În după-amiaza aceleiași zile, sub pretextul unei plimbări în port, Țonțev cu Lecoq și Agabekov s-au îndreptat pe bulevard către Cazino, apoi Țonțev s-a despărțit de însoțitori și s-a întâlnit cu Samuridis. I-a povestit tot ce făcuse și i-a arătat de la distanță spre a-i recunoaște pe Lecoq și Agabekov, fără ca aceștia să observe. I-a relatat că a aflat că așteptau sosirea cu vaporul a unei persoane din Varna, care să-i ajute să scoată o femeie din Odesa. Nu se mai punea problema plecării lor la Varna.

După indicațiile lui Samuridis, Țonțev trebuia să anunțe pe Lecoq și Agabekov că vaporul a sosit și să insiste că Agabekov trebuia să ajungă la Varna.

UN ASASIN DEZORIENTAT

Duminică, 10 ianuarie 1932, Țonțev i-a adus la cunoștință lui Samuridis că cei doi, în special Agabekov, cereau ca vasul să plece direct spre Odesa. Dar nici Țonțev și nici

Samuridis nu aveau cunoștință despre evacuarea unei persoane din Odesa, pentru simplul motiv că rezidentul O.G.P.U. din Istanbul, în graba de a executa ordinul primit de la Moscova – sau poate intenționat –, omisese a le vorbi. Le spusese doar că Agabekov trebuia urcat pe vas, sub pretextul că trebuia să ajungă la Varna.

Țonțev și Samuridis au decis să spună lui Lecoq și Agabekov că vasul nu putea călători la Odesa, neavând marfă. Francezul a avut o convorbire telefonică cu Parisul, anunțând înapoierea sa și faptul că Agabekov nu mai voia să rămână la Constanța. Drept rezultat al conversației, în ziua următoare Lecoq a primit telegrama lui Mintz: fostul agent sovietic trebuia să fie convins să rămână până miercuri, 13 ianuarie 1932, ceea ce francezul a comunicat mai departe lui Agabekov. În aceeași zi, Arutinov a primit și el o telegramă semnată de Stopford prin care acesta își anunța sosirea la Constanța până miercuri, asta bineînțeles spre a-l determina să rămână.

Între timp, în grupa lui Samuridis s-a hotărât debarcarea lui Grișa, după ce acesta fusese pus la curent cu insuccesul lor, și expedierea la Istanbul a lui Țonțev, pentru a cere instrucțiuni. De fapt, doar Grișa Aleksiev știa precis ceea ce trebuia să îndeplinească. Debarcat clandestin de pe vasul „Filomila”, Grișa s-a îngrijit în primul rând să-și asigure un loc de adăpost peste noapte și a cerut să-i fie arătat Agabekov. Ceea ce s-a întâmplat în restaurantul „Jubileu”, unde Agabekov venea regulat la masă cu

Grigori Vasilievici Aleksiev, zis Grișa

Țoncev. În seara aceleiași zile, Aleksiev a fost plasat în casa unei prostituate.

Debarcarea lui Aleksiev la Constanța a fost semnalul pentru Siguranță că era timpul să acționeze.

În ziua de luni, 11 ianuarie 1932, Lecoq a luat trenul spre Paris, crezând că operațiunea era aproape finalizată. În aceeași seară, Țoncev mergea în port, spre a se imbarca pe vasul Societății Maritime Române, pentru a porni spre Istanbul. A fost arestat și transportat la București.

În dimineața zilei de marți 12 ianuarie 1932, Grigori Aleksiev, pregătit să îl ucidă pe Agabekov, s-a prezentat la hotelul unde știa că era acesta și a cerut personalului să-l conducă în camera lui. A aflat de la recepționar că Agabekov părăsise hotelul, spunând că pleacă la București. Dezorientat, l-a căutat pe Samuridis spre a-i povesti insuccesul întâlnirii cu Agabekov. Fiind asigurat de Samuridis că Agabekov trebuia să revină în localitate, Grișa a rătăcit pe străzile orașului, încercând să revină la bordul vaporului „Filomila”, însă a

constatat că pe acel vas veniseră echipe de lucrători pentru reparații ordonate de inspecția ce avusese loc.

EPILOG

Siguranța a procedat în cele din urmă la arestarea lui Aleksiev, găsindu-se asupra sa revolverul procurat pentru atentat. La primul interogatoriu, a declarat o identitate falsă, Gheorghe Stoianov, susținând că era venit din Odesa cu o barcă cu motor și că eronat a debarcat în cursul nopții la Constanța, în loc de Varna. Până la urmă a făcut mărturisiri complete.

Au fost anchetați și Țoncev și Samuridis, arestați în București, și Lecoq, arestat la Episcopia Bihorului, în momentul când încercase să treacă frontiera. S-a procedat la interogarea lor și reconstituirea faptelor. Toți trei au recunoscut faptele.

Într-un articol din *The New York Times*, din 18 ianuarie 1932, s-a scris că peste 2.000.000 de dolari au fost recuperați de la 16 comuniști care au fost arestați în România, în urma operațiunii „Agabekov”. Ini-

țial, identitatea lui Agabekov nu a fost dezvăluită. Cazul a fost făcut cunoscut în toată lumea, dar fără multe detalii. S-a vehiculat la început că a fost vorba de un denunț al unui agent al serviciilor secrete belgiene, care a dus la arestarea comuniștilor. S-a scris în presa vremii și că grupul capturat, care avea relații cu centre de spionaj sovietice din Vest, organiza și acte de violență în România, inclusiv explozii în clădiri publice și atacuri asupra diferiților miniștri, printre care generalul Ștefănescu, ministrul de Război, și ministrul de Interne Argetoianu, precum și fostul premier Maniu.

Ulterior, agenții sovietici arestați în România în urma operațiunii „Agabekov” au fost eliberați din lipsă de probe, iar complotiștii au fost expulzați în țările lor. Agabekov s-a reîntors în Belgia, unde autoritățile i-au spus că activitatea lui a fost o violare a condițiilor de azil temporar. A fost expulzat și doar soția a fost lăsată să locuiască în continuare la Bruxelles. În realitate, spionajul britanic (S.I.S.) îl voia la Berlin, un loc plin de agenți sovietici. În 1933 însă, S.I.S. a oprit orice contact cu Agabekov, lucru care se explică prin faptul că după venirea la putere a naziștilor, sovieticii nu mai erau o prioritate pentru britanici. În 1936 Agabekov s-a reîntors la Bruxelles, separându-se de soție, care s-a mutat în Anglia, lucrând ca stenodactilografă. Agabekov a fost văzut ultima dată în martie 1938. Există mai multe versiuni care susțin că a fost în cele din urmă asasinat de serviciile secrete sovietice. ■

BRÂNCUȘI ȘI MUZELE DANSULUI

De la stânga
la dreapta:
Demeter András
István,
ministrul Culturii,
Zoe Caraiani,
colaboratoare I.N.P.,
Oana Zaharia,
director I.N.P.

ZOE CARAIANI

(Colaboratoare Institutul Național al Patrimoniului)

Anticipând Anul Brâncuși 2026, care marchează 150 ani de la nașterea marelui sculptor (Magazin istoric, nr. 2/1976; 3/1991; 7,8/2012; 2/2016), Institutul Național al Patrimoniului a lansat la Muzeul Național de Artă al României, în cadrul Mercedes-Benz Bucharest Fashion Week (15 – 18 octombrie 2025), expoziția „Brâncuși și Muzele Dansului”, care a constituit un prilej de dialog despre moștenirea artistică a lui Constantin Brâncuși și legătura dintre patrimoniu, artă și modă. Tema expoziției s-a aliniat perfect cu cea a concursului NEXT GENERATION – Fashion Talent Award din cadrul MBBFW, „Cultural Heritage in Fashion: A Bridge between Tradition and Innovation” (Patrimoniul cultural în modă: o punte între tradiție și inovație), context în care am putut aduce în fața publicului tânăr o latură mai puțin cunoscută a creației brâncușiene, celebrând dialogul atemporal dintre tradiție și inovație.

Născut în 1876 la Hobița, un sat din județul Gorj, Constantin Brâncuși și-a început studiile la Craiova și București, iar apoi a plecat la Paris, unde a devenit rapid o figură marcantă a artei internaționale.

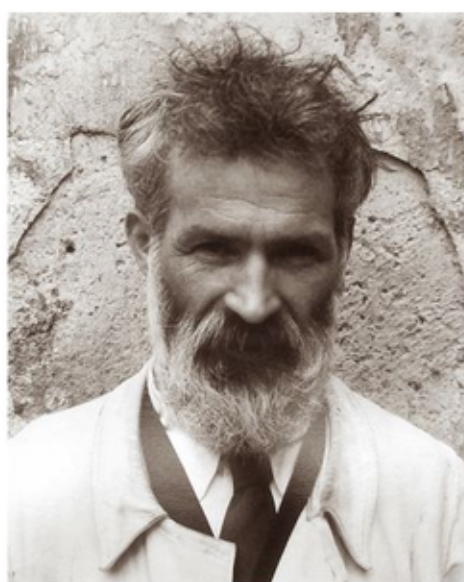
Una dintre cele mai complexe creații brâncușiene este Ansamblul Monumental „Calea Eroilor” din Târgu-Jiu, creat în anii 1937 – 1938, ca omagiu adus eroilor gorjeni căzuți în Primul Război Mondial. Comandat de Liga Națională a Femeilor Gorjene, condusă de Arethia Tătărescu, soția lui Gheorghe Tătărescu, ansamblul se desfășoară de-a lungul unei axe Vest – Est, care traversează orașul, începând de la malul Jiului, în Parcul Central, unde sunt amplasate sculpturile din piatră – Masa Tăcerii, Alea

Scaunelor și Poarta Sărutului. Traseul continuă de-a lungul Căii Eroilor, și se încheie cu Coloana Infinitului.

O sinteză între sculptură, arhitectură, urbanism și peisagistică, Ansamblul de la Târgu-Jiu redefinesc complet ideea de monument comemorativ în arta modernă. Considerat un moment-cheie în evoluția sculpturii moderne, acesta reprezintă sinteza spiritualității românești și, în același timp, un limbaj universal al modernității. Datorită valorii sale universale excepționale, a fost inclus în anul 2024 în Lista Patrimoniului Mondial UNESCO.

ABATEREA DE LA NORME

Noul suflu creativ, eliberat de constrângerile clasice, a condus la noi înțelegeri ale reprezentării în spațiu, care se vor propaga în mai multe ramuri de expresie artistică: dans,

Constantin Brâncuși în atelierul său de la Voulangis, Seine-et-Marne, Franța, 1922
(Foto: Edward Steichen)

sculptură, pictură, design vestimentar sau de decor. Constanta febră creativă specifică acestei perioade a produs fuziuni inedite între experiențele artistice: dansatorul devine propriul lui coregraf, pictorii sau sculptorii concep costume și decoruri, devenind scenografii spectacolelor de dans.

Marthe Leberer, Irina Codreanu, Constantin Brâncuși și Lizica Codreanu
(sursa: www.balet.ro)

Secolul al XX-lea marchează trecerea la o nouă civilizație, caracterizată prin progres, viteză, industrializare și inovație în plan științific. Acest dinamism a modificat toate domeniile de activitate, tradițiile și necesitățile noii societăți. Abaterea de la norme, specifică acestei perioade, provoacă, în materie de dans, o eliberare de codurile și de structurile clasice, rigide, reprezentând momentul originar al dansului modern.

În genere, artistul începutului de secol XX evoluează într-o ambianță propice experimentării, care duce la apariția mai multor manifestări de avan-

gardă europeană. Concomitent, Serghei Diaghilev (critic de artă rus, organizator și fondator al „Ballets Russes”) exportă în Vest baletul rusesc, cu ajutorul celebrei trupe „Ballets Russes”, care a debutat la 9 mai 1909 la Théâtre du Châtelet în Paris și a fost activă timp de 20 de ani. Tot atunci devin cunoscuți Occidentului cei mai mari dansatori ai vremii: Anna Pavlova, Tamara Karsavina și Vațlav Nijinski. Coregrafii, compozitorii și scenografii trupei erau tot ruși: pictorii Leon Bakst și Natalia Goncharova se ocupă de decoruri, Mihail Fokin și Leonid Miasin sunt responsabili cu coreografiile. Relațiile artistice ale vremii sunt, așadar, în constantă metamorfoză: s-au creat noi perspective pentru reprezentarea în spațiu, devenit și acesta loc plastic deschis creației, în care este privilegiată expresia corporală. Dansatorul a devenit propriul coregraf sau

compozitor, iar pictorii sau sculptorii concepeau costume sau decoruri pentru spectacolele de dans.

NOI EXPERIENȚE ARTISTICE

Constantin Brâncuși, deja consacrat în Parisul anilor '20, nu a sculptat dansatoare, dar a fotografiat-o, către 1922, pe prietena sa româncă, dansatoarea Lizica Codreanu, și a creat costume pentru spectacolele ei. În euforia începutului de secol, în iunie 1901, în Micul Paris, se naștea Eliza Codreanu, alintată în familie Lizica.

Tatăl, Ion Simion(escu) Codreanu, era avocat, iar mama, Eliza Eufrosina (născută Grigorescu), provenea dintr-o familie de moșieri. În România acelei perioade și, mai ales în mediile burgheze, se obișnuia ca familiile avute să organizeze în casele lor serate artistice inspirate din viața culturală franceză. Lizica se va dezvolta în acest mediu foarte atașat de o viață culturală intensă și diversă. Ea și ceilalți frați ai ei erau încurajați să participe activ la seratele de poezie și muzică organizate în familie. Lizica însă a ales să se exprime preponderent prin dans, în ciuda faptului că toți membrii familiei cântau la instrumente muzicale.

În 1918, după terminarea studiilor secundare la Institutul Pompilian, Lizica, în absența unei secții de dans la Facultatea de Arte din București, a fost înscrisă la Școala de Belle-Arte din București, la artă plastică și istoria artei, urmând să studieze dansul în particular. În

Lizica Codreanu
(sursă: Radio România Internațional)

această perioadă, cultura română încerca detașarea de ambianța orientală și alinierea la tendințele inovatoare de la Paris. Tot atunci, se dezvolta învățământul artistic, cele două școli de belle-arte românești, fondate începând cu a doua jumătate a secolului XIX: prima, la Iași, în 1860, iar a doua, la București, în 1864. Acestea își propuneau să reducă decalajul față de școlile și curentele occidentale, angajând profesori străini și acordând burse elevilor merituosi. În 1904, mânat de dorința de a cunoaște noi experiențe artistice, Constantin Brâncuși s-a mutat la Paris.

Lizica se va face cunoscută în cercurile artistice bucureștene prin contribuția la spectacole organizate de școlile de artă, evoluând adeseori solo. De altfel, era autorul singurului dans prezentat în programul primului cearșet artistic al societății „Prietenii orbilor”, de la Teatrul Carol cel Mare din București, din anul

1918. În paralel, alături de alți artiști care dau dovadă de același spirit civic, s-a implicat în strângerea de fonduri, atât de necesară odată cu sfârșitul războiului.

ATELIERUL, UN SPAȚIU FAMILIAR

În 1919, la spectacolul Societății elevilor Școlii superioare de arhitectură, a prezentat dansuri de caracter într-o atmosferă de „bal mascat”, fapt care sugera imaginație și personalitate, poate rebeliune și nevoie de independență. Liberta-

tea de creație la care visează o îndreaptă spre Paris, centrul cultural cel mai efervescent al epocii, intuind că în capitala franceză va găsi contextul prielnic pentru a-și exprima întregul potențial artistic.

Lizica ajungea la Paris în 1919, în plină afirmare a modernității lui Diaghilev și a Balletelor Ruse. Contactul cu dansatori, pictori și compozitori avangardiști și cu o atmosferă în care toate artele sunt solicitate în realizarea unui spectacol „total” (*Gesamtkunstwerk*) reprezenta singura ei dorință. Voia să cunoască acest mediu și să fie absorbită de el. Ambiția de a reuși a făcut-o să depășească dificultățile întâmpinate la contactul cu realitatea dură de o tânără româncă aflată pe cont propriu la Paris. A continuat să caute școala cea mai adaptată ideilor și stilului ei și își reia rutina antrenamentelor zilnice.

În același an, sora ei, Irina, a urmat-o la Paris pentru

a-și continua studiile în sculptură. În căutarea celor mai potrivite căi de asimilare în noua lume artistică, cele două surori Codreanu îl regăsesc pe compozitorul Marcel Mihalovici, cunoscut probabil în cercurile artistice bucureștene. Noul grup de tineri artiști români ajungea, natural, în contact cu deja faimosul Constantin Brâncuși, cu care Irina a început să studieze. Deși sculptorul, nefiind profesor, nu accepta ucenici în atelier, a fost înduplecat în cele din urmă de curiozitatea și dorința

tinerilor săi compatrioți și a primit trei românce în ucenicie: pe Irina Codreanu, Margareta Cosăceanu și Milița Petrașcu.

Alături de compozitorul Marcel Mihalovici, Brâncuși începea să frecventeze spectacole de teatru de revistă din strada Gaîté. Aproximarea dintre cei doi și strânsa relație dintre maestru și ucenici transformau atelierul sculptorului într-un spațiu familiar. În această atmosferă relaxată, tinerii artiști intrau în contact cu multe personalități, printre care și compozitorul Erik Satie. Tot aici, compozitorul Florent Schmitt o va prezenta pe Lizica fostei dansatoare în trupa lui Diaghilev Ida Rubinstein, care îi propune un rol de figurație în drama *Martiriul Sfântului Sebastian*, scrisă de Gabriele d'Annunzio special pentru ea. Lizica nu va practica mult timp figurația și se va impune ca interpretă încă din 1921, în evenimente de înaltă ținută, ca inaugurarea

Costumul recreat al Lizicăi, prezentat în expoziția „Brâncuși și Muzele Dansului” organizată de Institutul Național al Patrimoniului

Universității de Cinematografie și serata de gală din sala cinematografului „Convention” din arondismentul XV, care au reunit artiști din cele mai importante teatre ale Parisului.

PERIOADA DE APOGEU

În 1922, în antracul unui eveniment la care poezii Antonin Artaud, Céline Arnaud, Marcel Sauvage sau Max Jacob citeau fragmente din propria creație, Lizica a interpretat „dansuri excentrice”, printre care prima *Gymnopedie* de Erik Satie, *Două muzici* de Jean Wiener și *Lento* de Marcel Mihalovici.

Ca urmare a acestor evenimente și datorită asocierii cu compozitorul Jean Wiener, la 23 mai 1922 la sala „Pasdeloup”, Lizica era vedeta spectacolului *Fragmente de dans*, care marca noua estetică a dansatoarei.

Constantin Brâncuși o fotografiază în atelierul său în timp ce interpreta *Gymnopediile* lui Erik Satie și i-a creat „un costum ritmat prin jocuri de linii, realizat din bucăți de pânză cu model în dungi, prinse cu ace de siguranță”, o notă contrastantă am putea spune, dacă ne referim la formele ovale brâncușiene. Aceste imagini sunt printre puținele probe care au rămas în istoria dansului modern despre Lizica. Colaborarea celor doi a fost dublată de o prietenie sinceră, începută în Parisul anilor '20 și care

a durat mai bine de 30 de ani.

„Pentru sculptor, Lizica – sau Țiganca, cum o poreclea el prietenește –, prin mișcările ei, când unduitoare, când sacadate, se integra perfect în ansamblul sculpturilor sale și crea prin acest costum o notă de noutate printre formele ovale la care lucra sculptorul.

Numai o operă a sculptorului, *Vrăjitoarea*, ar putea să o evoce pe Lizica dansând în atelier, dar nu să o reprezinte prin reproducerea costumului sau a siluetei. În 1922, Brâncuși începe să sculpteze, într-o creangă solidă de nuc tăiată exact la baza a două brațe, o operă aparte prin forma ei geometrică complexă. Un coif pus pe un cap fără trăsături care se prelungește cu un picior asimetric, de o parte și de alta a conului; la bază, sunt dispuși doi cilindri orientați înspre spate. Această operă, foarte puțin comentată, rămâne cu atât mai misterioasă cu cât ea nu se poate încadra în nicio serie

și în niciun alt subiect tratat de sculptor“ (Doina Lemny, *Lizica Codreanu, o dansatoare română-că în avangarda pariziană*).

Anul 1923 a adus multe oportunități Lizicăi. Originalitatea ei a fost remarcată rapid, iar mișcărilor îi sunt descrise ca fiind cubiste, ingenioase și grațioase. Reprezentația sa de dansuri originale românești și cubiste de la un dîneu organizat sub patronajul lui Constance Maille și Jean Cocteau nu a trecut neobservată. A fost invitată la Marele Bal transmental/travesti organizat de Uniunea artiștilor ruși în celebra sală „Bullier“, unde va interpreta o coregrafie de Mihail Larionov. Programul îi includea și pe Goncharova, Delaunay, Léger, Tristan Tzara, Nina Payne, iar fraza „balul va fi filmat și fiecare

va fi uimit de ciné-portretul Pathé“ confirma și prezența celei de-a șaptea arte cu ocazia acestor manifestări futuriste.

Prezența Lizicăi la seratele-spectacol se va intensifica. Într-o seară dedicată poetului Boris Bojniev a dansat într-un costum creat de Sonia Delaunay, pictoriță care trecea prin faza de experimentare a conceptului de „teatru al culorii“.

Delaunay o considera pe Lizica cea mai potrivită pentru esul intitulat *Dansatoarea cu discuri*, datorită puterii sale de sugestie și a abilității de a imprima suplețe unui costum rigid, alcătuit din discuri și semi-discuri. Lizica a reușit să domine costumul, depășind prin posturi armonioase rigiditatea acestuia, fiind numită de Delaunay o „eliberatoare a imaginației“.

Delaunay o va recomanda pe Lizica cinceastului René le Somptier pentru rolul lui Pierrot Éclair (Pierrot Fulgerul) în cîine-romanul *Le Petit Parigot* (Micul Parizian), după un scenariu de Paul Cartoux și Henri Decoin. Sonia a creat costumele și decorurile, iar rolul principal a fost interpretat de Georges Biscot.

Lizica exploatează încă o dată creația Soniei Delaunay și accentuează un dans al culorii, prin alternanța planurilor și a motivelor geometrice: ea devenea un arlechin futurist al cărui guler era format din trei discuri enorme flexibile, propunând o ritmicitate cromatică proprie, deja recognoscibilă. Deși un rol episodic, Pierrot Éclair a marcat perioada de apogeu a activității sale de dansatoare. ■

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 10 ianuarie 2026, prin poștă, e-mail sau Facebook, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și adresa dumneavoastră și puteți câștiga un abonament pe un an la revista **Magazin istoric**.

– Unde ascundea Lodovico Fioravanti scrisorile în care descria strategia și dispozițiile franceze destinate lui Andrea Gritti?

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din octombrie 2025 este:

„Portland-Traian“

Premiul de un abonament pe un an la revista **Magazin istoric** a fost câștigat de **doamna Maria-Isabell Gărvăneanu**, din **București**.

Abonamentul se efectuează începând cu luna ianuarie 2026.

Nu luăm în considerare răspunsurile trimise pe Facebook și pe e-mail fără numele celui care trimite și care nu indică adresa.

Adresa noastră: **Magazin istoric**, Calea 13 Septembrie, nr. 13, mezanin, camerele M364 și M366, cutia poștală 45, cod 050711, sector 5, București

E-mail-ul nostru: **mistoric@gmail.com**

VA TRECE MODA TATUAJELOR ATLANTICUL?!

Se pare că moda tatuajului își exercită ravagiile în cea mai bună societate new-yorkeză.

Unele americane neputând să-și ofere coliere de perle veritabile, pun să li se deseneze coliere pe gât, cu cerneală care nu se șterge. Asta e, indiscutabil, o garanție contra furtului! Altele își fac alunițe sau cuvinte înflorite, care proclamă anumite sentimente gingașe, ce vor trece cu siguranță mai repede decât suvenirul pe care și-l gravează în carne. E foarte imprudent lucru! Ele ar putea, contemplându-și brațele, pulpele și sânii înfloriți și decorați cu trandafiri, să se gândească la fragilitatea jurămintelor omenești. Dar aceste mărturisiri ale trecutului ar putea să le pricinuiască grave pățanii.

Numai că *moda* asta ciudată nu trece fără să provoace reacțiuni din partea acelor care o consideră ca pe un scandal. Astfel, corespondentul lui *Daily Express* a povestit ce i s-a întâmplat unui tânăr la Ottawa, care-și tatuase o femeie goală pe antebraț. Sub inculpația de ofensă la bunele moravuri și în tovarășia autorului capodoperei, a compărut înaintea justiției. Judecătorul a condamnat pe tatuator la o lună de închisoare. Dar cum asta nu scotea desenul învinovat, care rămânea o ofensă la virtutea publică, judecătorul a tranșat chestiunea luând o hotărâre înțeleaptă. El a condamnat pe tânărul din Ottawa să adauge un pantalon femeii goale de pe brațul său.

Să sperăm, pentru noi, că această modă nu va trece Atlanticul tot așa de ușor ca jazz-bandul.

(*Ilustrațiunea română*,
nr. 36, 2 septembrie 1931)

„Doriți să fac o față mai frumoasă decât lumina, pe Adam și Eva sub pom sau preferați un peisaj, o grădină înflorită, un apus de soare sau

răsăritul lunii? Cereți ce voiți, la ce vă dă ghies inima. Noi putem să vă facem orice doriți!“. Omul care vorbește astfel nu e deloc un escroc. Ceea ce făgăduiește, îndeplinește imediat, cu zâmbetul pe buze.

Așa l-am cunoscut pe tatuatorul Selim, la Cairo. Spre deosebire de alți colegi de-ai săi, ambulanți, Selim are o prăvălioară mică. Dacă dorești să ai un tatuaj pe obraz, pe brațe, pe spate sau pe picior, descoperă locul unde vrei să-l faci și aibi răbdare. Fantaziile cele mai eteroclite ale artei tatuajului vor fi făcute pe picior, pe braț sau pe piept.

Unii tatuatori care n-au un loc stabil umblă de la un loc la altul, cu bicicleta, având într-o cutie toate ustensilele necesare. Ei se instalează ici sau colo, schimbându-și de zece sau de 20 de ori pe zi locul și așteaptă clienții care vin să le ceară serviciul. [...]

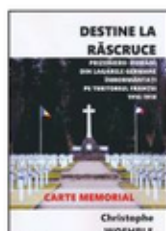
Nu trebuie să credem însă că cei care se tatuează o fac din dragoste. Fantazia joacă ea un rol. Dar atunci, tatuajele sunt peisagii sau desene de animale și, în special, de șerpi. Și alții se tatuează doar spre a dovedi bărbăția și, atunci, desenele sunt lei, tigri sau alte animate din junglă, pe care și le aleg singuri. Alții se mai tatuează spre a evita pe cât se pare anumite boli. Astfel, când îți tatuezi o pasăre pe față, ești ferit de

cutare boală; un pește pe spate, de alta. Aceste credințe fac să prospere industria tatuatorilor, care, cu toată criza, continuă să facă afaceri bune.

(*Realitatea ilustrată*,
nr. 274, 28 aprilie 1932)

PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

● **Christophe Woehrle – DESTINE LA RĂSCRUCE: PRIZONIERII ROMÂNI DIN LAGĂRELE GERMANE ÎNMORMÂNTAȚI PE TERITORIUL FRANȚEI 1916 – 1918. CARTE – MEMORIAL** (pref.: ambasador Dumitru Preda; ed. trad. și îngrij. de Doru Pogoreanu)
Editura Prospecxi, Dorohoi, 2025, 410 pp.

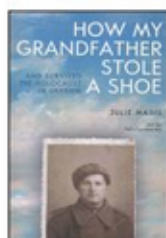
● **Cosmin Popa – ECONOMIE, CORUPȚIE ȘI POLITICĂ ÎN ROMÂNIA LUI NICOLAE CEAUȘESCU**
Editura Corint, București, 2025, 411 pp.

● **ISTORIA BIBLIOTECII ACADEMIEI ROMÂNE: 1948 – 1989. PARTEA I, A II-A, A III-A** (Lucrare publicată la inițiativa și sub coordonarea Profesor inginer Nicolae Noica, Membru de onoare al Academiei Române, Director General al Bibliotecii Academiei Române)
Editura Magic Print, Onești, 2025, 623 pp. (partea I), 656 pp. (partea a II-a), 592 pp. (partea a III-a).

● **Ștefan Tănase – MUSTĂȚILE FELDMAREȘALULUI MACKENSEN – ANTIROMAN: BUCUREȘTI SUB OCUPAȚIE STRĂINĂ, 1916 – 1918**
Editura Corint, București, 2025, 397 pp.

● **Julie Masis – HOW MY GRANDFATHER STOLE A SHOE AND SURVIVED THE HOLOCAUST** (Art by Felix Lembersky)
Cherry Orchard Books, Newton, 2025, 245 pp.

● **Constantin-Virgil Mihălescu – DIN TRECUTUL COMUNEI GLOGOVA-GORJ**
Editura M.J.M., Craiova, 2025, 144 pp.

● **Liviu Corciu – JUSTIȚIA MILITARĂ ÎN PERIOADA RĂZBOIULUI DE ÎNTREGIRE (1916 – 1920)** (Cuvânt-înainte de Ion Giurcă)
Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, Iași, 2025, 430 pp.

● **Bogdan-Ion Jelea – AVATARURILE POPULISMULUI NAȚIONAL ROMÂNESC ÎN PRIMII 100 DE ANI: DE LA MIȘCAREA PAȘOPTISTĂ LA MIȘCAREA LEGIONARĂ. LECȚIILE TRECUTULUI ȘI CONCLUZIILE PREZENTULUI**
Editura Oscar Print, București, 2024, 308 pp.

● **NICOLAE GRANT, UN PICTOR APROAPE UITAT – CATALOG DE PICTURĂ – EDIȚIA A II-A, REVIZUITĂ ȘI ADĂUGITĂ** (Editare: Gerard Călin, Cristina Boțoghină)
Muzeul Viticulturii și Pomiculturii – Golești, Ștefănești, 2020, 64 pp.

● **KGB – DGSE: DOI SPIONI FAȚĂ ÎN FAȚĂ (Serghei Jirnov și François Waroux în dialog cu Martin Leprince. Traducere din limba engleză de Alina Pavelescu. Prefață de Florian Banu)**
Editura Corint, București, 2025, 221 pp.

● **Traian D. Lazăr – FAMILIA MĂNESCU**
Editura „PLOIEȘTI-MILE-NIUL III”, Ploiești, 2025, 279 pp.

● **Jean Lopez, Lasha Otkhmezuri – OPERAȚIUNEA BARBAROSSA: FRONTUL DE EST. RĂZBOIUL TOTAL** (Traducere din limba franceză și note de Sorin Cristescu. Prefață de Ottmar Trașcă)
Editura Corint, București, 2025, 1134 pp.

BILETUL LUI CAESAR

Statuie modernă din bronz a lui Julius Caesar aflată la Rimini, Italia

5 decembrie 63 î.H. Cicero, cunoscutul orator și unul dintre consuli aceluia an, a convocat Senatul Romei. Cu o lună în urmă, dezvăluise conspirația lui Lucius Sergius Catilina, care încercase să organizeze o lovitură de stat, rostind patru discursuri devenite faimoase. Adunat în templul zeiței Concordia din Forum, Senatul dezbate soarta complicilor lui Catilina. De o parte, Cato cel Tânăr și majoritatea senatorilor cer pedeapsa cu moartea; de cealaltă, Julius Caesar, ales pretor pentru anul următor, militează pentru clemență.

Cicero, bust din secolul I d.H.

Cu toate că planul lui Catilina a fost expus, iar acesta fugise din Roma, situația politică încă era tensionată. Rebelul a fugit spre nord, unde Gaius Manlius, un complice, adunase 3.000 de oșteni. Întrucât complotul eșuase, Catilina plănuia să cucerească Roma cu forța. În momentul dezbaterii din templul zeiței Concordia, celălalt consul al anului 63 î.H., Gaius Antonius Hybrida, plecase cu armata ca să-l învingă.

Pericolul nu dispăruse încă nici în interiorul Cetății Eterne. Complicii lui Catilina din oraș ceruseră ajutorul galilor alobrogi, ce sălășluiau în apropierea lacului Geneva. Trimișii acestora însă au dezvăluit totul Senatului. Au fost arestați cinci complotiști la 2 – 3 decembrie, dar primejdia nu fusese încă înlăturată. La 4 decembrie, cineva a încercat să îl încredințeze fără succes pe Marcus Licinius Crassus, cel care a dezvăluit existența unui complot înainte să se știe că ar fi fost mâna lui Catilina. În aceeași zi, altcineva a încercat să îi elibereze pe cei cinci complotiști.

Cicero considera drept cea mai bună soluție executarea cât mai rapidă a acestora. Prin urmare a convocat Senatul a doua zi, dorind să obțină condamnarea la moarte fără judecată. Avea să aibă, în cele din urmă, câștig de cauză, iar execuțiile l-au lăsat pe Catilina fără sprijin politic.

Cato cel Tânăr, statuie în marmură realizată în 1840 de sculptorii francezi Jean-Baptiste Roman și François Rude

Inițial, senatorii au fost de acord cu pedeapsa cu moartea. Însă când a sosit rândul lui Julius Caesar să vorbească – senatorii au fost chemați în ordinea rangului lor –, acesta a cerut clemență. În loc să fie condamnați la moarte, complotiștii să fie ținuți în arest până la judecată sau, eventual, închiși pe viață. Discursul lui Caesar a avut un oarecare răsunet. Când a văzut că exista riscul să nu mai fie condamnați la moarte, Cicero a cerut Senatului să se hotărască rapid.

S-a ridicat atunci chestorul Cato cel Tânăr. A ținut un discurs acerb, acuzându-l pe Caesar că s-ar afla în căldășie cu complotiștii și criticându-i pe senatori că nu mai erau la fel de aspri precum strămoșii lor. În acel moment, cei doi oratori se aflau unul lângă altul în fața Senatului, captând atenția tuturor.

În toiul discursului lui Cato, ne spune biograful Plutarh, cineva i-a înmănat lui Caesar un bilețel, iar acesta a început să-l citească în liniște. Văzând aceasta, chestorul l-a acuzat că ar fi primit instrucțiuni de la vrăjmaș. S-a stărnit agitație, iar Cato i-a cerut să citească bilețelul cu voce tare. Caesar nu a spus nimic. I-a înmănat în tăcere hârtiuța lui Cato, care a început să citească. Era o scrisoare de dragoste deosebit de licențioasă adresată lui Caesar din partea Serviliei, sora lui Cato. Văzând acestea, chestorul i-a aruncat bilețul lui Caesar, strigând „Ia-ți-l, bețivule!”, și și-a continuat discursul.

Catilina înfățișat în Cronica de la Nuremberg, o enciclopedie medievală din 1493

A. O.

Încheiem aici prezentarea modului cum s-a produs restituirea Tezaurului identitar românesc evacuat la Moscova în timpul Primului Război Mondial (Magazin istoric, nr. 10 – 11/2025).

TEZAURUL IDENTITAR AL ROMÂNIEI ÎN EXPOZITII LA MOSCOVA ȘI BUCUREȘTI

ILIE SCHIPOR

Spațiile generoase dedicate prezentării creațiilor de artă plastică restituite României constituiau o adevărată galerie, în care au fost etalate aproape 800 de lucrări ale unor autori români (între care 651 de tablouri) și străini.

Avându-se în vedere marea diversitate a temelor și stilurilor abordate de cei peste 100 de autori, s-a ales ca etalarea exponatelor să fie făcută cronologic și – ca urmare – primele lucrări prezentate în galeria de artă modernă aparțineau începuturilor picturii românești, perioadă ilustrată prin două creații, „Portret de bărbat” și „Portretul domnitorului Grigore Ghica”, care nu aveau autori stabiliți cu certitudine.

Mihai Töpler,
„Portret de femeie”

O VALOROASĂ CONTRIBUȚIE

Convinși fiind că lucrările „păstrate cu grijă în Uniunea Sovietică și reintrate acum în patrimoniul nostru artistic completează în bună măsură o seamă de lacune din domeniul picturii românești moderne”, coordonatorii expoziției au avut grijă ca în aceasta să se regăsească creații ale lui Mihai Töpler (pictor austriac ce a lucrat în România între 1800 și 1820), C.D. Rosenthal (1820 – 1851), Gheorghe Tattarescu (1820 – 1894), Theodor Aman (1831 –

Nicolae Grigorescu, „Spionul“

1891, căruia i s-a asigurat un panou distinct, Ștefan Luchian (1868 – 1916), Sava Henția (1848 – 1904), Carol Popp de Szathmári (cu „Peisaj de munte“ și „Târg la munte“), Octav Băncilă (cu patru lucrări: „Autoportret“, „Femeie cu pălărie în peisaj“, „Cap de evreu“ și „Trandafiri“), G.D. Mirea (1854 – 1934), Alexandru Mihăilescu, Alexandru Romano, Ion Andreescu (1850 – 1882) etc.

Lui Nicolae Grigorescu i-au fost alocate opt panouri ale expoziției, pe care au fost etalate lucrări care „ilustrează bogat aproape toate perioadele de creație ale artistului“, de la primele sale călătorii în Franța și participarea lui la Războiul de Independență (1877 – 1878), până la sfârșitul vieții.

De la Arthur Verona (1867 – 1946) au fost expuse 23 de tablouri, iar de la Gheorghe Petrașcu (1872 – 1949) – 22 lucrări, în timp ce Jean Al. Steriadi (1880 – 1956) și Camil Ressu au avut câte o singură lucrare: „Hamali în port“, respectiv „Turci la cișmea“.

Pe ultimul panou au

fost expuse lucrările pictorilor Ștefan Popescu (1872 – 1948) și Nicolae Vermont (1866 – 1932).

Pe lângă tablouri, în expoziție au fost prezentate și câteva zeci de lucrări grafice (desene, schițe, litografii și acuarele) ale unor artiști clasici români (Aman, Grigorescu, Georgescu, Andreescu și Luchian).

Au mai fost expuse „câteva zeci de uleiuri pe lemn, aramă și pânză, opere ale școlilor de

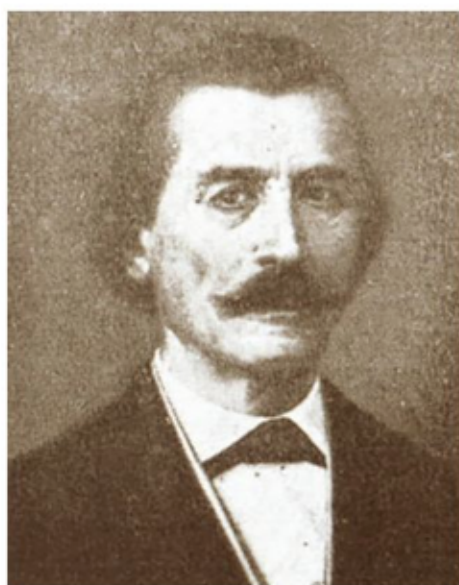
pictură flamandă, olandeză, italiană, germană și austriacă“, între care stampe realizate de Pieter Brueghel cel Tânăr, Solomon von Ruysdael, Salvator Rosa, Wilhelm Leibl, Benjamin Constant, Jean Jacques Henner, Carolus-Duran.

După vernisarea Expoziției din 1956, trei capitole din lucrarea *Studii asupra Tezaurului restituit de U.R.S.S.*, coordonată de academicianul G. Oprescu, publicată la Editura Academiei R.P.R., în 1957 (în continuare: *Studii*), au fost dedicate prezentării Tezaurului bisericesc restituit în 1956. Autorii acestora (Teodora Voinescu, Corina Nicolescu și M.A. Musicescu) au „mascat discret“ referirile la acest subiect sub titluri mai puțin explicite, pentru a nu putea fi interpretate – în vremurile tulburi ale prigonirii Bisericii – drept „propagandă religioasă“: *Argintăria în colecția de artă medievală din tezaur, Broderia din Țara Românească în secolele*

XIV – XVIII și Broderia din Moldova în veacurile XV – XVIII. Alte două capitole sunt dedicate icoanelor (autor: Dumitru Năstase) și manuscriselor (nouă cărți de cult – tetraevanghele – scrise în greaca veche, dintre care șapte proveneau din mănăstirile moldovenești), autori: E. Lăzărescu și I.R. Mircea.

Catalogul expoziției și această lucrare (tipărită în 2.200 de exemplare) constituie și în prezent – atât prin profesionalismul studiilor publicate, dar și bogata ei ilustrație – o valoroasă contribuție la identificarea odoarelor și obiectelor de cult nerestituite bisericilor

„Portret de bărbat“, autor necunoscut

și mănăstirilor aparținătoare, ci aflate încă în depozitele unor instituții muzeistice de stat românești.

MARI SEMNE DE ÎNTREBARE

În același an 1957, I.D. Ștefănescu, renumit istoric de artă și bizantinolog român, a publicat, în *Buletinul Oficial al Patriarhiei Române*, un important studiu dedicat prezentării câtorva importante valori din Tezaurul bisericesc restituit statului român, în care Epitaful de la Cozia este descris astfel: „Măsoară 1,71 m pe 1,40 m (nesocotind marginea de catifea). La origină, pânza de lemei [atlas, țesătură mai groasă decât satinul] a fost acoperită cu o foaie de mătase albastră verzuie, care nu mai apare azi decât pe alături. Mântuitorul coborât de pe cruce și întins pe piatra roșie din Efes are capul încins de nimbul cruciger. Patru îngeri înveșmântați luxos în lorosul [piesă importantă a costumului de ceremonie] imperial bizantin înaltă ripide și făclii aprinse. Fecioara Maria, aplecată deasupra Mântuitorului, își reazemă capul pe pieptul Lui și plânge. Ioan Evanghelistul, adânc înclinat, apare în aceeași parte cu Maria. O inscripție marginală frumos cusută în fir și mătase ne dă cuvintele imnului din sâmbăta patimilor: «Să tacă tot trupul omenesc. În picioare (drepti), cu frică și cutremur. Iată că regele celor ce domnesc și stăpânul celor ce poruncesc, Hristos Dumnezeu nostru, vine să se junghie și să se dea spre mâncare credincioșilor».”

Expozițiile de la Moscova și București din 1956 au constituit

Manuscrisul miniat dăruit în 1502 de Ștefan cel Mare Bisericii Sf. Ioan Domnesc din Piatra Neamț

nu doar o adevărată „bornă” în destinul Tezaurului identitar al României evacuat în Rusia în 1917, ci și o manifestare politică profund ideologizată, care a estompat – din 1916 și până în prezent – cunoașterea adevărului istoric despre soarta valorilor cultural-patrimoniale și religioase românești confiscate de bolșevici în 1918.

La scurt timp de la vernisarea celor două expoziții, tipărirea catalogului celei de la București și publicarea articolelor ori studiilor de prezentare a valorilor restituite României, unii dintre specialiștii momentului (heraldiști, muzeografi, istorici de artă etc.) au constatat un paradox ce a rămas nedeștelegat până în zilele noastre: procesele-verbale realizate în 1916 și 1917 (la predarea-primirea sau pregătirea la Iași, pentru evacuare, a Tezaurului identitar) și 1941 (inventarierea *in rem* a valorilor patrimoniale trimise în Rusia) indicau că, la restituirea din 1956, României i-au fost returnate mai multe obiecte decât apăreau în inventar că au

fost predate la Moscova în iulie – august 1917.

Astfel, din comunicatele oficiale, articolele de presă și *Catalogul* editat la București s-a aflat că „României i-au fost restituite de către U.R.S.S. 1.350 picturi, gravuri și desene”, în timp ce – din însumarea tuturor inventarelor și proceselor-verbale cu lucrările de artă evacuate – rezulta că la Moscova ar fi fost expediate în 1917 doar 221 de tablouri și desene (46 de tablouri din Pinacoteca Statului, 81 de picturi și 62 desene ale Muzeului Kalinderu, 32 lucrări din colecția Nicolae Bălănescu).

De asemenea, României i-au fost returnate 33.068 de monete din aur, argint sau metale comune, o cantitate de 3,5 ori mai mare decât cea reclamată de aparținătorii acestor bunuri evacuate în Rusia și inventariate *in rem* la București în decembrie 1941, când cei doi proprietari *de jure* ai valorilor numismatice aflate încă la Moscova au susținut în scris că în 1916 – 1917 au predat împuțerniciilor statului român „în total 8.500

*Epitaf lucrat la porunca lui Ștefan cel Mare
și terminat în domnia fiului, Bogdan cel Orb,
pentru Mănăstirea Dobrovăț*

de piese“ (Academia Română), respectiv 1.000 monete (Muzeul de Antichități din Iași), ceea ce reprezenta puțin peste 1/3 din totalul monetelor restituite de U.R.S.S. în august 1956.

Situații identice s-au constatat și la alte categorii de valori patrimoniale restituite țării noastre în urmă cu aproape 70 de ani, ceea ce ridică mari semne de întrebare privind dimensiunea reală a recuperării Tezaurului identitar al României pribegit timp de patru decenii (1917 – 1956) în Rusia țaristă și Uniunea Sovietică și trimis acolo de multe ori fără inventare sau cu inventare incomplete.

1.000 DE DOCUMENTE

În mod sigur, în august 1956, autoritățile sovietice nu au trimis la București niciun singur obiect patrimonial care să nu fi aparținut României. În fapt, acestea au predat oficia-

lilor români – cu mici excepții – toate valorile patrimoniale (arheologice, numismatice, heraldice, cultural-artistice, muzeografice, bisericesti) evacuate la Moscova în iulie – august 1917.

Descoperirea adevărului istoric privind soarta Tezaurului identitar-patrimonial românesc sechestrat de Rusia sovietică (din 1918 și până în 1956) și cunoașterea modului în care acesta a fost administrat de statul român din august 1956 și până în prezent se poate face doar prin valorificarea științifică și nepărtinitoare a aproape 1.000 de documente (dintre care mai bine de jumătate sunt inedite) identificate, scanate și – după caz – traduse, descoperite într-un deceniu de cercetări sistematice efectuate în zece arhive naționale și departamentale din Federația Rusă și România.

Dintre cele mai relevante documente arhivistice pe care se fundamentează acest demers științific laborios, nepărtinitor și foarte util, sunt: procesele verbale de predare-primire sem-

nate de aparținătorii bunurilor patrimoniale ce aveau să fie trimise în Rusia și împuterniciții statului român desemnați să le evacueze la Moscova; documentele din iunie – decembrie 1941 pentru pregătirea și efectuarea inventarierii și evaluării Tezaurului României evacuat în decembrie 1916 și iulie 1917; documentele redactate de comisiile sovietice care au inspectat, inventariat, recepționat și evaluat, în 1919 – 1924 și 1948 – 1950, bunurile identitare românești aflate în depozitele de la Sudnaia Kazna și apoi din Kremlin; inventarul detaliat în trei volume – *Opisul 1950* – anexat Protocolului de predare către partea română a valorilor restituite în august 1956; inventarele obiectelor aflate în fiecare dintre cele 88 de lăzi în care a fost expediat la București Tezaurul identitar restituit în august 1956; documentele redactate de comisia condusă de academicianul George Oprescu pentru „clasificarea și repartizarea bunurilor ce formează tezaurul înapoiat din U.R.S.S.“; deciziile politice și administrative românești, adoptate între 1956 și 1966, privind distribuirea bunurilor reintrate în patrimoniul național către alte entități decât proprietarii lor *de jure*; cele opt liste finale (care totalizează 613 file) pentru transferarea a peste 39.000 „de bunuri restituite“ către trei instituții ale statului român (Muzeul de Artă al R.P.R., Muzeul Național de Antichități și Academia R.P.R.); zecile de decizii statale, ministeriale și instituționale – adoptate, între 1918 și 2010, de diferite autorități sovietice, ruse și române – referitoare la Tezaurul identitar al României. ■

Continuă odiseea petrolului românesc în Al Doilea Război Mondial, pe baza memoriilor lui Hermann Neubacher (Magazin istoric, nr. 11/2025).

LUPTA PENTRU PETROL

HERMANN NEUBACHER

Cine nu s-a dat bătut, a fost serviciul secret englez. În aprilie 1940 a pornit o acțiune de-a dreptul aventuroasă împotriva transporturilor noastre pe Dunăre.

Neubacher, cu fața, în centrul imaginii

La vărsarea Dunării la Sulina, o navă a încărcat la doc deschis nenumărate lăzi în două șleperi, care au pornit pe Dunăre. Contraspionajul german al Dunării, bine organizat, s-a interesat în legătură cu această procedură și a determinat un hamal să lase o asemenea ladă să cadă din macaraua de încărcare, să se spargă și apoi să bage ceva din conținutul ei în buzunar. Erau bucăți de consistența săpunului, însă, cum a reieșit în urma unui control neîntârziat, bucăți inutile pentru igiena corporală: era un explozibil remarcabil. O șalupă a Abwehr a însoțit șleperile pe Dunăre în amonte. Se știa deja și că vor acosta în portul românesc Giurgiu, la Dunăre, unde o înghesuială de șleperi germane s-a grăbit să facă loc cu larghețe, pentru a se închide pe urmă imediat în jurul nou-sosiților, într-un inel dens.

Acum, că erau blocați, a început lupta diplomatică. Am cerut Guvernului român, pe baza unor motive întemeiate, percheziționarea acestor nave, fapt refuzat de acesta, invocându-se caracterul internațional al transportului naval pe Dunăre. În cele din urmă, am amenințat cu sistarea imediată a livrărilor de armament și percheziția a avut loc. Rezultatul a fost surprinzător: peste 100 de marinari, pionieri și artileriști englezi, cantități masive de material exploziv, aparatură tehnică, arme – chiar și un tun – se găseau în pânțele navei. Întreaga expediție aventuroasă urma să execute în punctul cel mai îngust al defileului Dunării, la Porțile de Fier, pe malul iugoslav, o dinamitare uriașă, spre a paraliza pentru multă vreme, printr-o prăbușire a masivului stâncos, calea noastră „udă” de transport. Guvernul român a dispus cu amabilitate

ca expediția să facă de îndată cale întoarsă.

O a doua acțiune, de astă dată îndreptată împotriva căii „uscate”, a fost mai puțin aventuroasă. Când trenurile noastre cu vagoane-cisternă se târau tot mai des peste Carpați, începuseră să se înmulțească incendiile la vagoanele-cisternă, care porneau de la incendii ale cutiilor de osii. În urma cercetării a rezultat că în cutiile cu unsoare a osiilor fusese plasat praf de cărbune, un adaos care sporește substanțial încingerea lor (*Magazin istoric*, nr. 3/2014). Presupoziția că locul înfăptuirii acestui sabotaj ar trebui să fie păienjenişul de șine al teritoriului rafinăriilor din Ploiești s-a dovedit a fi corectă. Nu a durat mult și făptașii – câțiva muncitori români sub conducerea unui agent englez – au fost depistați în flagrant și arestați. E remarcabil că deja de pe atunci, încă

sub Guvernul orientat spre Vest, Abwehr colabora cu Siguranța română pentru a proteja petrolul. România nu dorea, nici măcar de dragul prietenilor săi vestici, să admită acte de sabotaj îndreptate împotriva tezaurului său petrolier.

Când trimisul italian s-a prezentat la mine, propunându-mi să predăm transporturile de carburanți către Italia unei societăți armatoare italiene care se bucură de încrederea regimului, indicând faptul că la reprezentanța liniei Levante, folosită de noi până atunci, s-ar afla doi greci (din octombrie 1940 Italia se afla cu Grecia în stare de război), nu am putut să refuz. Însă noul regim de transport n-a durat mult. Într-o zi colegul italian n-a mai avut ce obiecta la adresa liniei Levante: firma lui de încredere pompase, în largul albastrei Mări Egee, la prețuri avantajoase, carburanții românești în vapoare-cisternă englezești. O procedură destul de primitivă; una mult mai rafinată avea să urmeze.

Nu mică va fi fost mirarea ofițerilor lui Rommel, care în 1942 au găsit în mijlocul deșertului de la El Alamein, într-un depozit englezesc de carburanți, un morman de butoaie cu ulei de motor, care purtau inscripția „Deutsche Wehrmachtmission Rumänien“. Probabil se mai miră și astăzi; pentru că atunci, în febra luptelor din deșert, nu s-a ajuns la o anchetă. Voi povesti cu palpitanta istorie a acestor

Tun anti-aerian german, la Ploiești

butoaie cu ulei de motor.

Într-o zi m-a vizitat șeful de la București al firmei de transport a Reichului, Schenker & Co., și mi-a mărturisit că anumite transporturi cu ulei de motor, în care ar fi implicată și firma lui, i se păreau suspecte. Aceste uleiuri de motor ar merge cu șlepuri românești pe Dunăre către destinatarul „Deutsche Wehrmachtmission Finnland“, în butoaie inscripționate „Deutsche Wehrmachtmission Rumänien“, pe Dunăre în sus, la Viena. Însă pe Dunărea ungurească fac cale întoarsă, sunt descărcate într-un mic port bulgăresc și expediate prin transport feroviar la Svilengrad (stație de graniță bulgaro-

turcă). Pătruns de ideea că aprovizionarea Finlandei cu greu se poate face prin Gibraltar, am mobilizat contraspionajul de pe Dunăre și mi-am dat acordul ca, în urma obținerii binevoitoarei curtoazii din partea autorității portuare bulgare, un șlep românesc din cele pornite înapoi de pe porțiunea ungurească să fie „abordat“ și descărcat.

Amiralitatea română a constatat cu drept formal o ofensă adusă stindardului românesc, iar un înalt funcționar al Ministerului de Externe a înregistrat cu o figură serioasă un incident diplomatic. Însă din anchetă a rezultat foarte repede că, pe această cale, în ultimele luni necesarul de uleiuri superioare de motor pe o lună întreagă al Puterilor Axei luase, prin Sтамбуl, calea nu către Finlanda, ci către englezi, în Africa de Nord; ca urmare, funcționarii români care protestaseră cel mai vivace s-au cufundat într-o adâncă tăcere.

Firele acestei originale acțiuni duc până în Elveția. Nu am mai deranjat cu întrebări incomode oficiile românești, altminteri atât de inventive în materie de chestiuni petroliere. În asemenea cazuri, încă și într-o țară aliată suverană, nu se recomandă pedanteria. Un sabotor dovedit, care trebuie să ia seama, e mai puțin periculos decât un ins nou, care încă se simte sigur.

Primele butoaie cu ulei de motor fuseseră cumpărate drept material vechi de intențența

Rafinăria „Astra Română“

Un avion B 24 deasupra Ploieștiului, august 1943

Misiunii Militare Germane. Și acțiunile îndoielnice capătă prin elementul umor un caracter conciliator.

Cel dintâi atac aerian american asupra Ploieștilor, în august 1943, a fost preludiul celei din urmă bătăliei pentru petrolul românesc. 177 de bombardiere americane, care fuseseră pregătite în deșertul nord-african pe baza unei machete întinse a teritoriului rafinăriilor de la Ploiești, au zburat în cel dintâi atac masiv asupra Ploieștilor. Aproape jumătate din aparatele de zbor a fost pierdută la întoarcere prin acțiunea avioanelor germane de vânătoare, a antiaerienei și prin aterizări forțate. Pierderea noastră, prin incendii de rezervoare și deranjarea funcționării, a fost de aproximativ 50.000 t de carburanți. Nu a mai avut loc un alt atac de la baza prea îndepărtată din Africa. Puterea de ripostă a „Fortăreței Petroliere Ploiești” a fost întărită prin antiaeriană grea și avioane de vânătoare care puteau acționa pe timp de noapte. Organizația pentru paza incendiilor și reparații a fost extinsă într-un mod cu adevărat magistral prin intermediul unor formațiuni speciale germane și române.

Când Aliații au cucerit bazele aeriene italiene, a început, în aprilie 1944, marea bătălie aeriană pentru Ploiești. Iar și iar își făceau apariția flotile masive de bombardiere Liberator, protejate prin escadrile dominante de avioane de vânătoare, și transformau întinderi mari din teritoriul rafinăriilor într-un morman fioros și răscolit de fier vechi. Coloanele negre ale rezervoarelor de combustibili în flăcări urcau 1.000 m spre cer. Temporar, producția era drastic redusă la 30, 20 și chiar mai puțin la sută și refăcută neobosit, până când capacitatea, atinsă cu mari eforturi și care se situa tot mai adânc sub jumătate din necesar, merita un nou atac. Realizările la Ploiești ale organizării germano-române de la sol fac parte dintre realizările cele mai strălucite ale celui de Al Doilea Război Mondial. Acestui duel înverșunat ar trebui să i se ridice și dinspre partea profesioniștilor un monument literar.

Serviciul inamic de spionaj era informat în mod strălucit cu privire la progresul lucrărilor de reparații la Ploiești și la dislocările de rigoare ale producției. Când, în urma unuia dintre atacurile

cele mai eficiente, am fost să vizionez câmpul de bătălie, un inginer olandez de la „Astra Română” m-a rugat să intervin în următoarea chestiune: ar fi pur și simplu imposibil să se dea curs neconținutelor cereri telefonice ale diferitelor oficii de la București cu privire la progresul lucrărilor de reconstrucție; nici nu mai reușește să plece de lângă telefon! Nu s-ar putea ca aceste lămuriri să fie centralizate la București? Mi s-a tăiat respirația. Marea majoritate a acestor apeluri telefonice erau bineînțelese apeluri ale unor agenți: „Alo! Aici Ministerul de Război, secțiunea cutare și cutare! Comunicați-mi imediat, în scop de control, încă o dată principalele dumneavoastră pagube!... Mulțumesc! Cât de avansați veți fi în 14 zile cu reparațiile?... Bine, am să revin!”

Mulți ingineri înclină să privească totul dinspre partea tehnică și agenți de informații cu tupeu se disting prin ingenuitate. E o catastrofă când se întâlnesc!

Prin invazia Armatei Roșii în România, în august 1944, lupta pentru petrolul românesc a luat sfârșit. Instalația ultra-modernă pentru benzină de avioane a companiei olandezo-engleze „Astra Română” a supraviețuit vârtejului de foc, dar nu a supraviețuit eliberării României. Germania o livrase (valoare circa 60 de milioane de mărci), fapt care, conform regulilor severe ale Uniunii Sovietice, îndeplinea condiția prăzii de război: a fost demonstrată și a plecat către est.

**Prezentare și versiune
în limba română**

Claudiu Mihai FLORIAN

CAPODOPERA LUI NICOLAE GRIGORESCU DIN SALA DE CONSILIU A BĂNCII NAȚIONALE A ROMÂNIEI

ADINA CONSTANTIN
(expert, B.N.R.)

După înființarea în anul 1880, Banca Națională a României și-a stabilit sediul într-un spațiu din clădirea Universității din București și apoi în clădirea Creditului Funciar Rural, situat atunci pe strada Colței (astăzi la intersecția străzii Doamnei cu Bulevardul I.C. Brătianu), unde a funcționat până în 1890. În luna iunie a acelui an, Banca Națională a României s-a mutat în palatul construit între 1884 și 1890, pe strada Lipscani din București, după planurile arhitecților francezi Cassien Bernard și Paul Louis Albert Galeron.

În consonanță cu semnificația unui sediu de bancă națională, care trebuia să inspire încredere și să denote rafinament, noua construcție avea un stil eclectic de inspirație franceză. Utilizarea celor mai moderne materiale și tehnologii și executarea unor decorații exterioare încărcate de simboluri au continuat cu decorarea interiorului, în primul rând

a spațiilor de reprezentare care se aflau la etajul I, respectiv: sala de Consiliu, holul de onoare, biroul și locuința guvernatorului, sălile de recepție. Aici avea să-și găsească locul cea de-a doua lucrare de dimensiuni impresionante a pictorului Nicolae Grigorescu, „Rodica” („La secerat”), 326/200 cm, aproape 7 m², despre care va fi vorba în continuare. Tabloul cu cele

mai mari dimensiuni pictat de Nicolae Grigorescu este „Atacul de la Smârdan“ (295/388 cm), tablou care a fost comandat de Primăria Capitalei și care se află astăzi la Muzeul Național de Istorie, pictorul primind pentru această lucrare suma de 10.000 de franci și un teren la Șosea.

COLEG CU AUGUSTE RENOIR

În 1890, spațiile de reprezentare din Palatul Lipscani erau lipsite de strălucirea proiectată, dar se lucra la decorarea și amenajarea lor rafinată. La 30 martie 1890, în ședința Consiliului general al B.N.R. s-a consemnat: „În sala Consiliului, ar fi bine ca cele patru cadruri principale să fie decorate cu tablouri în ulei ce s-ar comanda principalilor artiști români și care ar reprezenta sau ceva istoric sau alegorii relative la comerț, industrie, agricultură și navigațiune“. Cele patru „cadruri“ principale de mari dimensiuni erau rezultatul decorării pereților cu o serie de pilaștri realizați în stucomarmură roșie, cu capitelluri aurite, ce delimitau ferestrele, cele cinci uși încadrate cu „savante decorații de esență clasică și vegetală“, care asigură și în prezent accesul spre holurile și camerele alăturate, și cele două șemineuri din lemn de nuc sculptat cu grilaje de fier forjat.

Propunerea a fost reluată în ședința Consiliului de administrație al B.N.R. din 11 iunie 1890, care autoriza „a comanda lucrările de pictură decorativă în sala Consiliului edificiului cel nou al Băncii, d-lor Grigorescu, Mirea și Voinescu, în limitele creditului acordat de Consiliul general“, ce fusese stabilit la suma de 30.000 de lei. Două dintre cele patru pânze au fost executate de pictorul G.D. Mirea (1852 – 1934), în 1891. Amplasate deasupra șemineurilor, cele două tablouri (173/260 cm) reprezintă pe Mercur, zeul comerțului, și pe Prometeu, semizeul care a dăruit oamenilor focul. Celelalte două mari picturi (326/200 cm) încadrau intrarea principală dinspre holul de onoare. Prima lucrare, care apare în documentele de arhivă ale B.N.R. sub denumirea de „Port maritim“, a fost realizată în 1893 de Eugen Voinescu (1842 – 1909), diplomat de carieră și fost elev al lui Aivazovski, marele pictor rus al marinelor. Cealaltă, denumită în documente „Rodica“, sau „La secerat“ sau „Munca câmpului“, a fost realizată de Nicolae Grigorescu (1838 – 1907), în 1894.

În 1890, Nicolae Grigorescu atinsese maturitatea artistică. Potrivit biografiei datorate specialiștilor

Nicolae Grigorescu

de la M.N.A.R., Nicolae a fost al șaselea copil al unei familii sărace de țărani din comuna Pitaru, județul Dâmbovița. Înzestrat cu un talent nativ remarcabil, autodidact, cu doar două clase primare și doi ani de ucenicie pe lângă pictorul austriac,

de origine cehă, Anton Chladek, ce activa în București ca miniaturist, portretist, litograf și pictor de subiecte religioase, Grigorescu a fost remarcat de Mihail Kogălniceanu pentru picturile murale executate la Mănăstirea Agapia (1858 – 1861) și a obținut o bursă în Franța. Coleg de studii cu Auguste Renoir (1841 – 1919) la cursurile pregătitoare pentru admiterea la École des Beaux-Arts, pictorul a părăsit în scurt timp studiile academice pentru a se alătura celebrului grup de pictori de la Barbizon, care îi vor marca definitiv concepția și viziunea artistică.

POEZIA MUNCII

Participarea la Expoziția Universală de la Paris din 1867 și achiziționarea de Napoleon al III-lea pentru colecția sa personală de la Tuileries a unei pânze dintre cele expuse în cadrul expoziției picturilor de la Barbizon, organizată la Fontainebleau din 1868, i-au adus consacrarea pe plan internațional. În ceea ce privește achiziția făcută de Napoleon al III-lea, istoricul și criticul de artă George Oprescu scria că a fost vorba despre lucrarea „O glastră cu flori“ sau „Creangă de măr înflorit“, în timp ce Alexandru Vlahuță (1858 – 1919), prieten apropiat și, mai târziu, cunoscutul lui Grigorescu, menționa și o a doua lucrare, intitulată „Studiu (un cap de fată)“.

Notorietatea asigurată de achiziția împăratului francez a jucat, foarte probabil, un rol important și în țară, căci, în 1877, prim-ministrul Ion C. Brătianu l-a chemat de la Paris pentru a-l desemna pictor atașat pe lângă Marele Stat Major, pentru imortalizarea luptelor pentru Independența României (1877 – 1878). De asemenea, în același context, Comisia Biletelor Ipotecare a aprobat modelele desenate de pictorul Nicolae Grigorescu pentru

imprimarea viitoarelor bancnote (bilete ipotecare) ce au fost emise de Ministerul de Finanțe în 1877. În 1880, regele Carol I l-a solicitat pentru a realiza două pânze de mari dimensiuni, una cu un car cu boi și cealaltă cu o caravană de țigani. Ascensiunea și recunoașterea publică a lui Grigorescu nu au putut să îi scape lui Eugeniu Carada, considerat întemeietorul Băncii Naționale a României, el însuși un mare colecționar de pictură națională și posesor, cum afirma Mihail Gr. Romașcanu, al celor „mai aleși Grigorești”, fapt ce a influențat decizia Consiliului de administrație de a-i comanda un tablou.

Tabloul decorativ de mari dimensiuni destinat B.N.R. a ocupat prima poziție a Catalogului expoziției organizate de Grigorescu la Ateneul Român în 1895, cu denumirea „Munca câmpului”. Alexandru Vlahuță, primul monograf al lui Grigorescu, descrie lucrarea astfel: „Sub un cer de iulie, pe un șes întins, reavăn încă de roua dimineții, răsare, ca o zână a florilor, țărâna tânără, voinică, zveltă, rumânca Rodica, ce vine de la fântână cu donița plină pe umăr; îndărătul ei, în fund, se văd brazde

de iarbă cosite de curând, femei la adunat, bărbați la rostul stogurilor, boi la tânăla, toată mișcarea, toată largă priveliște a celei mai frumoase dintre muncile câmpului – strânsul, căratul și clăditul fânului. Poezia muncii.”

B.N.R. OBLIGATĂ DE COMUNIȘTI SĂ CEDEZE COLECȚIA DE ARTĂ

Se pare că pictura a fost precedată de mai multe studii, fiind o practică obișnuită a pictorului de a surprinde și a immortaliza, prin desen, mișcări, atitudini înainte de a le transfera apoi pe pânză. G. Oprescu, unul dintre criticii cei mai avizați ai lui Grigorescu, considera că un studiu al „Rodicăi” ar fi chiar „mult mai viu și mai interesant decât tabloul”.

Pentru Grigorescu, un adevărat poet al țărânului și al peisajului românesc, eroina reprezenta unul dintre personajele sale preferate: fata tânără de la țară, puternică, inteligentă, simplă, cinstită, îndemânică, pe care se sprijină toată gospodăria casei. Surprinsă în diferite ipostaze, la gura sobei, la fântână, la munca câmpului, este prezentă atât într-o lungă serie de schițe, din care face parte și studiul pentru „Rodica”, cât și în desenele destinate realizării biletelor ipotecare. Și deși designul final al acestor bilete nu i-a aparținut lui Grigorescu, reprezentările cu tematică rurală au marcat istoria bancnotelor românești emise până în 1947. În acest context, ca o continuare a acestei tradiții și ca un omagiu adus pictorului Nicolae Grigorescu, bancnota de 10 lei îi este dedicată având portretul acestuia pe avers și personajul tabloului „Rodica” pe revers.

Valoroasa colecție de artă a B.N.R. număra, în 1948, 64 de sculpturi și 632 de tablouri și desene, dintre care 104 erau semnate de Grigorescu. Regimul comunist a obligat B.N.R. să cedeze colecția Muzeului de Artă al României, dar tabloul „Rodica – La secerat” și celelalte trei pânze și-au păstrat locul în sala de Consiliu. Cel puțin până în prezent, nu deținem informații privind evacuarea lor nici măcar în timpul celor două conflagrații mondiale. Supuse unui amplu proces de restaurare desfășurat între 2005 – 2010, ca parte a lucrărilor de consolidare și renovare a vechiului sediu al B.N.R., cele patru tablouri și-au recăpătat strălucirea de odinioară și împodobesc și astăzi sala de Consiliu a Băncii, alcătuind unul dintre cele mai valoroase ansambluri de decorație interioară realizat de maeștrii plastici români ai secolului al XIX-lea. ■

Academicianul George Oprescu considera acest studiu „mult mai viu și mai interesant decât tabloul”

CĂLĂTORIA ÎN LUMEA DE DINCOLO ALĂTURI DE CEL MAI VECHI AUR PRELUCRAT DIN LUME

Dr. VASILE OPRÎȘ

O vizită la muzeul de arheologie este în opinia mea cea mai bună metodă de evadare din cotidian și aventurare în excepțional. Acolo, pierduți printre artefacte milenare, trăim un paradox al timpului: observarea scării istoriei într-un format comprimat contribuie la senzația unei dilatări a timpului personal. Găsești răgazul pentru reflecție, moft scump în vânzoleala zilelor de astăzi. Iar dacă, prin circuitele sinaptice ale minții, o îndreptăm spre noi, se transformă în introspecție, definită aici ca o dezbatere interioară cu iz filosofic. Întrebările pe care ni le punem pot fi dintre cele mai sofisticate, unele retorice, altele cu răspunsuri multiple și vagi, validate sau invalidate de motoare de căutare pe ecranul telefonului imediat ce ieșim în curtea muzeului. Am niște propuneri de întrebări concrete și răspunsuri incomplete.

Oare când a fost inventată umanitatea? Se poate să fi fost acum 1,5 milioane de ani, când au fost realizate și perfecționate primele unelte, deși unelte folosesc și alte primat. Alte variante propuse sunt legate de folosirea controlată a focului sau de arta și simbolismul redat în primele gravuri și decorații rupestre. Însă primele dovezi ale empatiei, văzută ca trăsătură definitorie a umanității moderne, sunt practicile funerare intenționate. În plus, o comunitate care aplică un ritual funerar dă dovadă de o conștiință a morții, atașament față de defunct, precum și credința într-o formă de existență post-mortem. De-a lungul timpului, aceste practici au fost atât de complexe și de variate, încât

*Mărgele din aur descoperite
în necropola II de la Varna
(aproximativ 4750 – 4600 î.H.)*

*Reconstituire a mormântului nr. 43
din necropola I de la Varna
(aproximativ 4650 – 4450 î.H.)*

antropologia și arheologia funerară încă se chinuie să distingă între comportamente „standard” sau „deviante”, pe baza dovezilor păstrate în depozite arheologice. Pentru a evidenția această diversitate remarcabilă, este suficient să ne aplecăm asupra unei singure zone locuite din preistorie până în prezent, cum ar fi regiunea Varna din Bulgaria, la care vom reveni imediat.

Care este cea mai timpurie dovadă a specializării? Înainte de a încerca un răspuns, este de la sine înțeles că nu ar putea exista o societate modernă fără specializare pe diverse domenii și activități. Iar aceasta presupune o diviziune a muncii, o supraproducție, rețele de schimb și structuri sociale complexe, care să permită distribuția. O revoluție tehnologică și socială are loc la începutul mileniului V î.H. în Orientul Apropiat și Balcani, atunci când apare metalurgia cuprului, recunoscută ca atare și prin denumirea epocii respective – Calcolitic sau Eneolitic, după denumirea aramei în greacă, respectiv latină. Complexitatea procesului, de la cunoștințe specializate la infrastructuri și rețele de distribuție, asigură metalurgiei timpurii statutul de una dintre primele specializări umane. Aproape concomitent sau la puțin timp după (oricum, spre finalul primei jumătăți a mileniului V î.H.), în regiunea actuală Varna din Bulgaria metalurgia cuprului avea să influențeze apariția unei noi ramuri, selecte și localizate, dedicată prelucrării aurului. Aici, în morminte cu inventare variate, au fost descoperite cele mai vechi obiecte realizate din aur din lume. Analizarea lor a demonstrat că au fost făurite din aur aluvionar, prelucrat atât la rece, prin batere, cât și la cald, prin turnare în tipare, prin metoda cerii pierdute. Mai mult, unele podoabe de aur prezintă proporții nenaturale de cupru, dovadă a unor aliaje intenționate de aur și cupru, de altfel

cel mai vechi aliaj metalic intenționat din istoria umanității.

Unde se întâlnesc empatia și tehnologia?

În mormintele calcolitice de la Varna, două forțe aparent opuse se întâlnesc: compasiunea pentru cel dispărut și măiestria tehnologică a meșteșugarilor. Aurul devine mediul prin care comunitatea exprimă, simultan, iubirea și ierarhia. Mormântul 43 din necropola Varna I, cu aproape o mie de piese de aur și peste 1 kg și jumătate de metal prețios, nu vorbește doar despre bogăție, ci și despre apariția unei elite. În jurul acestui lider se conturează prima imagine a unui sistem social stratificat. Mai mult, existența cenotafurilor – morminte simbolice, fără trup, dar pline de obiecte – sugerează ritualuri colective de reînnoire a puterii. În aceste acte, moartea era înțeleasă nu ca o dispariție, ci ca o transformare, o continuitate a ordinii cosmice. La Varna, aurul devine limbajul acestei continuități: el nu strălucește doar în fața vieții, dar mai ales în fața morții. Strălucirea lui a fost scurtă, pentru că, spre finalul mileniului V î.H., civilizația care l-a creat decade și dispare aparent subit, fără urme care să sugereze vreo continuitate.

A fost cândva pământul mai prețios decât aurul? Câteva secole mai târziu, din a doua jumătate a mileniului al IV-lea î.H., triburile nomade din stepele nord-pontice, purtătorii culturii Yamnaya, ajung în zona Mării Negre. De data aceasta, nu aurul este materialul reprezentativ, ci

*Stelă antropomorfă din piatră,
descoperită lângă satul Ezerovo
(aproximativ 3200 – 2700 î.H.)*

*Cele trei relicvare din biserica
de pe Colina Dzhanavara, secolul al V-lea*

pământul, utilizat și manipulat în cantități uriașe pentru a da naștere unei noi forme de expresie funerară: tumulul. Spre deosebire de mormintele plane ale Calcoliticului, acestea ridică trupul defunctului în peisaj. Sub aceste movile impresionante ca dimensiuni, corpurile chircite și acoperite cu pigment roșu sunt protejate de plăci de lemn și de pământ. Uneori, deasupra lor se ridică *stelae* antropomorfe din piatră: siluete umane schițate în linii, cu arme, păr și haine sugerate minimalist – primele sculpturi monumentale din Sud-Estul Europei. Fiecare movilă este o poveste despre identitate și memorie, iar moartea continuă să fie o formă de afirmare socială. Prin ele, peisajul însuși capătă o biografie care dăinuie și în prezent.

Preistoria s-a îmbinat vreodată cu istoria?

La începutul Epocii Fierului, în același teritoriu, tracii duc mai departe tradiția movilelor, transformându-le în sanctuare ale nemuririi. Pentru ei, moartea nu era o pierdere, ci o eliberare. Herodot scria că la înmormântările nobililor se plângea și se cânta, se aduceau jertfe de animale și se organizau oșpețe și întreceri. Cei bogați erau depuși în morminte monumentale din piatră, acoperite apoi de movile, uneori împreună cu caii, câinii, slujitorii lor și o varietate de obiecte, nu puține realizate din metale prețioase, precum aur și argint. În felul acesta, moartea devenea o afirmare a puterii și a rangului, iar mormântul – un templu. Prin ritualurile comemorative anuale, tracii își transformau strămoșii în eroi, iar eroizarea devenea o formă de religie a continuității.

Cum priveau moartea cei mai civilizați?

Când grecii au ajuns pe țărmurile vestice ale Mării Negre, au adus cu ei o viziune lucidă asupra morții: ea era o trecere ireversibilă către lumea umbrelor. În necropolele lor, situate întotdeauna în afara zidurilor orașului, moartea era despărțită

de viață, dar nu lipsită de ritual. Corpul era spălat, uns, așezat pe catafalce și condus spre mormânt înainte de răsărit – ca să nu ofenseze soarele viu al lui Helios. În mâna sau gura defunctului se punea un obol – plata pentru Charon, luntrașul Styxului. Romanii, moștenind, dar și rafinând aceste tradiții, au transformat înmormântarea într-un act public. Sarcofagele lor sculptate, *stelaele* cu banchete și portrete realiste vorbeau despre demnitate, familie și memorie. La Odessos, o stelă unică îl înfățișează pe un cetățean traco-roman ca pe un călăreț eroic – imagine care îmbină credințele celor trei lumi: tracică, greacă și romană. În Antichitate, a fi aminat era echivalentul nemuririi. Mormântul nu era doar un loc al morții, ci și un loc al continuității identității.

Când a triumfat speranța asupra morții?

Odată cu răspândirea creștinismului, atitudinea față de moarte se schimbă radical. În locul fatalismului antic apare speranța în înviere. Trupurile sunt așezate pe spate, orientate spre răsărit, într-un somn al așteptării. Mormintele devin mai simple, dar încărcate de sens. La Varna, bisericile timpurii și necropolele creștine reflectă această transformare. În secolul al V-lea, pe colina Dzhanavara, o biserică cu patru turnuri adăpostea relicvele unui sfânt necunoscut. În apropiere, doi ctitori și-au dorit să fie înmormântați *ad sanctos*, cât mai aproape de sfintele oase, convinși că, la Judecata de Apoi, sfințenia va mijloci pentru ei. Moartea nu mai era o despărțire, ci o așteptare a luminii.

Cum transformăm moartea în memorie?

De la aurul calcolitic la pietrele funerare creștine, istoria funerară a regiunii Varna este o succesiune de răspunsuri la aceeași întrebare: cum transformăm moartea în memorie? În fiecare epocă, obiectele – de la bijuterii la relicve – devin limbajul unei speranțe comune: dorința de a continua dincolo de timp.

Vizitând expoziția „Călătorie în lumea de dincolo. Ritualuri funerare din vremuri străvechi în regiunea Varna”, organizată la Palatul Suțu în perioada 23 octombrie 2025 – 29 martie 2026, călătorim nu doar prin milenii de credințe și ritualuri, ci și prin propria noastră condiție umană. În fața unui mormânt de acum 5.000 de ani, recunoaștem același gest esențial: încercarea de a da sens sfârșitului. Și poate înțelegem, fie și pentru o clipă, că umanitatea s-a născut din empatie și s-a desăvârșit prin tehnologie – iar între cele două se întinde întreaga noastră istorie. ■

VICTOR HUGO ÎN COLECȚIILE BIBLIOTECII

ION VOLCU
(Bibliograf, Serviciul
Catalogare – Clasificare Periodice,
Foi volante)

Poet, dramaturg și romancier francez, Victor Hugo a fost cel mai de seamă exponent al romantismului în literatura franceză. Personalitate de anvergură universală, Hugo a fost martor, în decursul vieții, al unor evenimente importante din istoria Franței – de la constituirea imperiului lui Napoleon Bonaparte, la restaurația Bourbonilor, revoluțiile din 1830 și 1848, proclamarea celei de-a doua Republici și a Comunei din Paris.

Victor Marie Hugo s-a născut la 26 februarie 1802, la Besançon, Franța, și a decedat la 22 mai 1885, la vârsta de 83 de ani.

A fost pair al Franței din 1845, senator al Parisului și membru al Academiei Franceze din 1841. Printre operele sale cele mai cunoscute se numără *Notre-Dame de Paris* (1831) și *Mizerabilii* (1862), precum și volumele de poezii *Les Contemplations* și *La Légende des siècles*.

Prin dramele sale *Cromwell*

și *Hernani* a militat pentru cauze sociale, printre care eliminarea pedepsei capitale. Deși era un regalist convins în tinerețe, opiniile sale politice s-au schimbat cu trecerea vremii, devenind susținător pasionat al republicanismului. Opera sa literară include majoritatea temelor politico-sociale, în tendințele artistice ale timpului. Cu toate că diversitatea operei sale este incontestabilă, iar profunzimea ei a stârnit interesul în toate epocile literare, Victor Hugo a rămas în conștiința

cititorilor săi ca marele autor al *Mizerabililor*.

Imaginea i-a fost onorată în numeroase moduri, inclusiv prin imprimarea portretului pe bancnotele franceze.

Biblioteca Academiei Române păstrează în patrimoniul său un bogat fond de publicații din opera ilustrului scriitor francez. Colecția cuprinde cărți editate în Franța, traduceri în limba română, foi volante, publicații periodice, fotografii, gravuri, caricaturi, referințe critice.

Semnalăm câteva dintre

cele mai vechi cărți ale autorului, aflate în colecțiile Bibliotecii: *Han d'Islande* (Han din Islanda), tipărită în primă ediție la Editura Dessins de G. Rochegrosse din Paris, în 1823; *Le Dernier Jour d'un condamné* (Ultima zi a unui condamnat la moarte), Paris, J. Hetzel Libraire-Editeur, 1832; *Le roi s'amuse* (Regele petrece), Paris, Jules Rouff et Cie Editeurs, 1832 – aceasta din urmă cu semnătura olografă a autorului pe pagina de titlu; *Les châtiments* (Pedepsele), Genève et New York, 1854.

Într-o țară francofonă precum România, opera scriitorului a fost tradusă în diverse ediții. În 1902, la Centenarul nașterii scriitorului, revista artistică-literară *România Muzicală* a inițiat, sub coordonarea unui comitet constituit din personalități culturale, un program de manifestări ample, dedicate lui Victor Hugo. În colecția de foi volante a Bibliotecii Academiei există o mapă cu 12 foi volante (anexe) privind centenarul scriitorului de la 26 februarie 1902. În contextul împlinirii a 223 de ani de la nașterea lui Victor Hugo, vom prezenta aceste documente.

La 26 februarie 1902 „întreaga lume latină” a luat parte la celebrarea centenarului lui Victor Hugo, manifestări ample organizându-se în Spania, Italia, Portugalia, Italia etc. În România, asocierea la această sărbătoare a fost dovada unei manifestări de înfrățire, artă și recunoștință, ca răspuns la apelul Comite-

Afișul manifestării de la Ateneu

lor franceze din Paris.

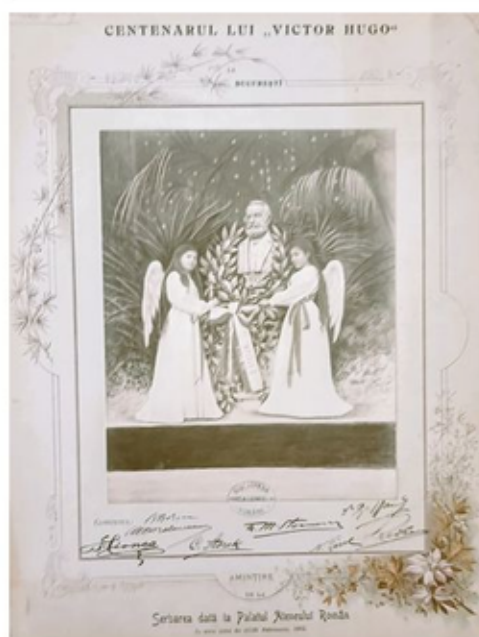
Redactorul revistelor *România Muzicală* și *România Literară*, Iuliu Roșca, a fost ales de Comitetul Poetilor Francezi din Provincie delegat pentru România. El a constituit un comitet compus din: Iuliu

Roșca, Carol Storck, Nicolae Ținc, Bosini Bozin, C.M. Corduneanu, Th. Stoenescu, I. Cionca, G.A. Mandy. Serbarea literară și artistică a fost organizată în sala Ateneului Român, în ziua de 26 februarie 1902, în paralel cu manifestarea de la Pantheonul din Paris. Iuliu Roșca s-a adresat pentru pregătirea acestui eveniment atât profesioniștilor, cât și amatorilor pentru a-și da concursul dezinteresat la omagierea geniului francez. Manifestarea a avut sprijinul lui Th.C. Lipatti și a secretarului de legațiune al M.S. regelui României, J. Piantini.

La 13 februarie Iuliu Roșca solicita președintelui Societății Ateneului Român, I. Aurelian, acordarea sălii Ateneului pentru desfășurarea manifestărilor dedicate lui Victor Hugo. Deoarece desfășurarea acestor manifestări în Ateneu presupunea anumite cheltuieli administrative, s-a propus emiterea unor bilete de intrare la prețul de 1, 1,5 și 2 lei pentru locurile din sală și 5 – 12 lei pentru cele din lojă. Jumătate din banii încasați pe aceste bilete urma să fie reținută de Ateneu pentru acoperirea cheltuielilor administrative și jumătate era acordată comitetului organizator al revistei *România Muzicală*.

Programul dedicat acestor manifestări includea două părți. Partea I cuprindea: 1. *Odă lui Victor Hugo* de N. Ținc. A fost recitată de autor după deschiderea manifestării, versurile fiind publicate

Tipăritura care înfățișează bustul realizat de Carol Storck

Cele două caricaturi...

în întregime în revista *România Muzicală*, anul 1902, nr. 4 – 5, p. 27. Vom reda câteva versuri din această *Odă*, tipărită separat ca foaie volantă, păstrată în original la B.A.R., în colecția de *Foi volante*, Anexa nr. 12. „În litere și’n artă revoltă a făcut/ Nainte-ți clasicismul anemic s’a plecat/ Vulcan ce scoate flăcări, romantic ne’ntrecut/ Cuvântul ți-a fost fulger: vorbești și-ai triumfat!/ Hugo, azi totă lumea pe tine te slăvește!/ Cu imnul ce se’naltă și vocea-mi nu lipsește/ O notă românească să dea’n grăbite rime,/ Vrând cultul ș’admirarea imensă să-ți exprime,/ Răsună în concertul ce’l dau, de tine plin/ Azi, țerile latine, poetului latin.”

2. „Încoronarea bustului lui Victor Hugo“. Opera sculptorului Carol Storck a fost prezentată publicului în Sala Ateneului, imediat după deschiderea manifestării. Dezvelirea

bustului a fost immortalizată și transpusă într-o tipăritură grafică, având în plan central o fotografie cu bustul scriitorului înconjurat de lauri, susținut pe ambele părți de doi copii îmbrăcați în alb și cu aripi de îngeri, reprezentând România și Franța, deosebindu-se prin tricolorul celor două țări. Fotografia alb-negru, lipită pe carton triplex, era încadrată într-un chenar dublu, liniar și fitomorf, policrom, colțuri semiovale și cu motive geometrice. La baza fotografiei sunt semnăturile olografe ale membrilor comitetului de organizare a manifestărilor de sub egida revistelor *România Muzicală* și *România Literară*.

3. *Les Contemplations*, *écrit au bas d’un Crucifix* (Contemplații, scrise în josul unui Crucifix), poezie de Victor Hugo, melodie de J. Faure, pentru voce, violoncel și pian: Carlotta Feluiciani, Emil Ținc, I.A. Paschil.

Portretul realizat de Auguste Rodin, ...

... realizate de Honoré Daumier

4. *Les Feuilles d’automne* (Frunzele toamnei): *Pentru săraci*, *Pour les pauvres*, poezie de Victor Hugo, tradusă și recitată de Th.M. Stoenescu, profesor la Academia de Muzică și Artă Dramatică.

5. *Balade*, de F. Chopin, pentru pian, I. Cionca.

6. *Lucrèce Borgia*: Scenă și arie din opera lui G. Donizetti, Aurel Eliade.

7. *Méditation*, de J. Massenet; *Bergeuse* (Păstorită), de J. Hubay; *Serenade*, de G. Pierne; pentru vioară, Th. C. Lipatti.

Partea a II-a: 1. *Les Contemplations, aimons toujours* (Contemplații; să iubim mereu), melodie de M. Cohen-Lănarul; *Si mes vers avaient des ailes* (Dacă versurile mele ar avea aripi), melodie de Reynaldo Hahn.

2. *Chanson: Si vous n’avez rien a me dire* (Cântec: dacă nu aveți

... cel semnat de Deveria...

nimic a-mi spune), melodie de B. de Rotschild; poezii de Victor Hugo – V. Nilda.

3. *Ruy Blas*, dramă de Victor Hugo, tradusă de D.C. Ollănescu, scena V, din actul III, declamată de C.I. Nottara, profesor la Conservator, și C. Mărculescu, artist al Teatrului Național.

Pentru a obține participarea la serbarea cultural-artistică a unor actori consacrați, redactorul-șef al revistei *România Muzicală*, Iuliu Roșca, a trimis o adresă directorului Teatrelor din România, Șt. Sihleanu, rugându-l să încuviințeze ca artiștii C. Nottara și C. Mărculescu să ia parte la manifestarea de frăție și de artă dedicată scriitorului Victor Hugo, la 26 februarie 1902, în București.

4. *Le Rhin (Lorelay)*, legen-

dă de Gh. Oberthur, pentru harpă și pian: Florinda Piantini și B. Bozin.

5. *Légende des siècles: La Conscience* (Legenda secolelor: Conștiința), poezie de Victor Hugo, recitată G.A. Mandy, doctor în drept și om de literă.

6. *Romance*, de L.v. Beethoven; *Le Déluge (Prélude – Potopul. Preludiu)*, de C. Saint-Saëns; *Chant du Crépuscule* (Cântecul crepusculului), elegie și vioară de Th.C. Lipatti.

7. *L'art d'être Grand-Père* (Arta

de a fi bunic), poezie de Victor Hugo, melodie de C. Saint-Saëns, pentru bariton-solo, cu acompaniament de cor

având dimensiuni 33,5x20,5 cm. Manifestarea a fost promovată în ziarele importante din București, dar și prin afișe de dimensiuni mari, expuse în locuri importante din Capitală. Un exemplar original al afișului evenimentului se află în mapa de foi volante de la B.A.R., tipărit pe hârtie de volum, cu tipar negru, dimensiuni 94x23 cm, extrem de casant și cu riscuri de degradare. Necesită o conservare preventivă și o restaurare recuperatorie.

Programul s-a putut stabili definitiv și distribui către ziare abia cu patru zile înainte, iar afișele au fost lipite în spațiile publice abia cu o zi înainte. Programul a fost alcătuit pentru a evidenția cât mai bine opera lui Victor Hugo, trecând diferitele piese sub titlul „Culegeri”, reamintind cât mai multe dintre acestea. La alegerea pieselor muzicale s-a ținut cont și de partea vocal-instrumentală, textele să fie de Victor Hugo și să cuprindă piese variate ale autorului.

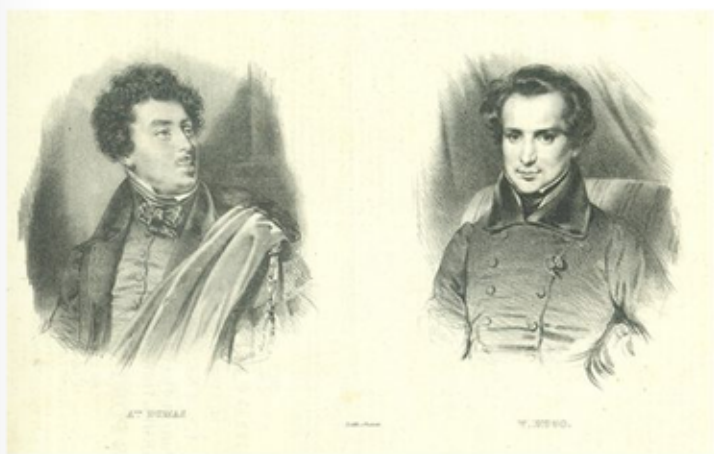
Nimic din ce poate vedea ochiul spiritual
nu este mai minunat sau mai tainic
decât omul; nimic nu e mai incredibil,
mai complex,
mai misterios și mai infinit.

Victor Hugo

bărbătesc, dirijat de C.M. Corduneanu și Aurel Eliade. Corul compus din elevii cursului superior din Institutul Pedagogic de băieți.

Programul manifestărilor a fost tipărit în ediții diferite, în limba română la Tipografia J. Binder și în limba franceză la Imprimerie Moderne Gr. Louis,

Din partea Legației franceze a participat trimisul extraordinar și ministrul plenipotențiar Arsène Henry, atașatul militar Pellarin, consulul Mellon, secretarul Ambasadei De Vienne. Manifestarea a fost deschisă cu o scurtă conferință ținută de Iuliu Roșca, care a trecut în revistă opera și personalitatea

... și cele realizate de B.R. Julien
lui Alexandre Dumas (stânga) și Victor Hugo

scriitorului, urmată de desfășurarea întregului program. La redacția revistei *România Muzicală* au fost primite multe materiale de la scriitori din țară și din străinătate. Un poem în limba franceză dedicat reginei României, Elisabeta, cunoscută în lumea literară sub numele de Carmen Sylva, scris de J.M. Simon, ar fi trebuit să fie citit pe scena Ateneului în cazul în care Majestatea Sa ar fi onorat invitația de a participa la manifestare. Poemul și alte contribuții dedicate lui Victor Hugo primite la redacție și care nu au putut fi integrate în programul manifestărilor au fost publicate în numerele 2 – 5 ale revistei *România Muzicală* din 1902.

Victor Hugo a acordat o atenție deosebită fotografiei, în special în anii de exil. Împreună cu fiii săi a înființat un studio fotografic în Marine Terrace, numit „Atelierul din Jersey”. Câteva fotografii ale scriitorului din diverse perioade ale vieții se păstrează în Cabinetul de Stampe al B.A.R. Fotografiile

sunt de format mic, alb-negru sau sepia, editate pe hârtie specială, lucioasă, și imprimate pe suport de carton, unele având pe verso emblema/sigla sau alte elemente grafice, cum ar fi fotografia imprimată la atelierul Schragar. Majoritatea acestor fotografii cu valoare documentară și artistică prezintă portretul scriitorului din diferite unghiuri, bust sau în picioare, într-un decor de birou. (B.A.R. Colecția *Fotografii*, cotele: 18160, 109804, 109805)

Scriitor devenit politician, Victor Hugo, ales deputat în 1848, a fost adesea ironizat de caricaturiști. Republicanul și artistul Honoré Daumier l-a cruțat cu greu pe scriitorul romantic și regalist, luându-l în derâdere pe „noul convertit la republică”. După modelul portretelor oficiale ale reprezentanților poporului, a publicat caricatura (litografie) „Les Représentants Représentés – Assemblée législative 13”, tipărită în 1849, chez Aubert Pl. de la Bourse (la Aubert, Piața Bursei). Cocoțat pe cărți,

cu brațele încrucișate, fruntea disproporționată, semn distinctiv al lui Victor Hugo, marcată de o zbârcitură de concentrare, are această legendă: „Tocmai i s-a pus o întrebare întunecată și poate clarifica reflecții serioase – deci este cel mai întunecat dintre toți oamenii serioși!” Cealaltă caricatură – „Caricatures du jour” –, realizată tot de Honoré Daumier, a fost tipărită la Pannier & Cie, în 1843. (B.A.R. Cabinetul de Stampe. Gravuri. Cotele: 35912, 39653)

Auguste Rodin i-a realizat portretul lui Victor Hugo în 1885, când scriitorul era bătrân și bolnav. Îl înfățișează în prim-plan, iar jos, în partea dreaptă, îi apare un alt chip, mai mic, din alt unghi. Schițat în creion, are dimensiunile 31,3x22,4 cm; la baza portretului, în partea stângă, apare semnătura A.R. Alte trei portrete ale lui Hugo aflate în colecție sunt realizate de: Deveria, în 1828, L. Boisson și Julien; desenul ultimului îl prezintă alături de A. Dumas. (B.A.R. Cabinetul de Stampe. Gravuri. Cotele: 3317, 1909, 23547, 35491)

Victor Hugo a fost un scriitor cu o personalitate puternică. A dominat categoric națiunea și literatura franceză din epocă. Lider de necontestat al romantismului francez, scriitorul și-a exercitat influența în toate genurile existente: poezie, dramă, ficțiune, critică literară, eseuri politice și religioase. Un fenomen și o forță mai curând decât o figură literară convențională, Victor Hugo a întruchipat istoria și spiritul Franței pe tot parcursul vieții. ■

POVESTEA DOAMNEI WINCHESTER

ANA DARIE

Dacă în trecut (Magazin istoric, nr. 12/2023, nr. 10/2025), am arătat cum erau descriși în presa interbelică eroii marelui ecran sau tinere personaje ale caselor regale europene, astăzi vă propunem un caz mai aparte: povestea unei bogate americane, abilă femeie de afaceri și spirit filantropic, intrată în atenția presei mai ales după tragicele dispariții ale celor dragi sufletului său – Sarah Lockwood Winchester.

POVESTEA

Cea mai îndrăzneată fantezie a unui E.T.A. Hoffmann sau Edgar Allan Poe nu ar fi putut imagina ceva mai grotesc decât construcția casei misterioase din Santa Clara Valley, în California. Clădirea se înalță stranie, fără niciun plan arhitectural, adăugire după adăugire, într-un amestec baroc de acoperișuri, turnuri și turnulețe. Mii de ferestre privesc spre lumină și

cam vreo 2.000 de uși conduc spre interiorul misterioaselor încăperi, răspândite în numeroasele vilișoare reunite laolaltă. Autorul moral al acestei clădiri e Sarah Winchester. Nimănui, nici chiar președintelui Statelor Unite, nu i-a fost îngăduit, atâta timp cât Mrs Winchester era în viață, să pășească pragul acestui ținut, care era parcă un orașel căzut în vrajă. Bineînțeles că fantomatica clădire nu era opera unei minți sănătoase. Doamna Winchester nu era decât o biată

femeie bogată, soție a unui mare rege industrial al Americii. Ea îi pierdu, la scurt interval, răpuși de tuberculoză, mai întâi pe unicul ei copil, apoi pe tovarășul de viață. Nenorocirea ei fără margini îi detracă nervii. Doamna Winchester căută mângâiere și uitare pe toate căile posibile, dar nimic nu fu de folos. Ea se hotărâse să afle un refugiu pentru mâhnirea ei într-unul dintre numeroasele cercuri spiritiste ale Americii. Unul dintre spirite îi comunică vești consolatoare

Vedere de ansamblu a construcției

din partea iubitorilor ei dispăruți. Din acea clipă, Winchester deveni o credincioasă pătimasă a spiritelor. La una dintre ședințe, prin mijlocirea mediului, un spirit binevoitor îi spuse că ea nu va fi răpită de moarte atâta timp cât căminul ei va fi în stare de construcție. Comunicarea din lumea spiritelor fu ascultată de doamna Winchester ca litera de Evanghelie. Ea hotărî să-și clădească un nou cămin nu numai ei, dar să pregătească și micilor ei prieteni – „spiritelor” – un adăpost. Ca moștenitoare a 20 de milioane de dolari, plus un venit de 1.000 de dolari zilnic, cheltuiala nu avea nicio importanță. [...]

Arhitectul și constructorii care se ocupară, la început, de ridicarea acestei clădiri părăsiră curând lucra-

rea, căci își dădură seama că aveau de-a face cu planul unei demente. Winchester preluă ea însăși conducerea lucrărilor. Ceea ce construia din propria ei inițiativă și din ordinul spiritelor, deveni curând o clădire fantomatică. Cei mai buni specialiști și lucrători fură chemați pentru a-i executa fanteziile. Cele mai scumpe materiale erau aduse din toate colțurile lumii. Timp de 40 de ani s-a clădit fără întrerupere, fără ca măcar una dintre case sau vreuna dintre odăi să fie complet terminate. Doamna Winchester nu părăsea niciodată locuința ei și a spiritelor. Dar, în anul 1906, un puternic cutremur distruse cea mai mare parte a castelului. Spiritele o sfătuiră atunci să nu mai continue construcția, ci să se retragă pe un lac artificial,

într-o casă plutitoare, până ce pericolul va fi trecut. [...]

Doamna Winchester muri totuși peste zece ani, la vârsta de 85 de ani. De abia după moartea ei se putu pătrunde în toate încăperile acestui castel, pe care însăși păzitorul, care fusese 18 ani în serviciul lui Mrs Winchester, nu le cunoștea cu de-amănuntul. Castelul conține: 25 odăi de baie, 45 de calorifere cu cinci diferite sisteme de încălzire, unele dintre ele neputând fi conduse decât... de spirite. Posedă ascensoare electrice și hidraulice. Unul nu se urca decât la etajul întâi. Ferestrele, de cele mai fanteziste forme, sunt ornamentate cu aur și argint. Toate ornamentele odăilor sunt din lemn și metale prețioase. Scările casei constituie, poate, cea mai mare curiozitate a ei. Una dintre scări, de pildă, înaltă numai de 3 m, numără 24 de trepte și șapte cotituri. Într-una dintre case sunt șase bucătării complet instalate, în care se gătea zilnic pentru 13 oaspeți, 12 spirite și cu doamna Winchester 13. Masa era servită zilnic pentru 13 persoane în cea mai elegantă sală a castelului. În camera albastră, ținea ședințele cu cele 12 spirite. [...] O ușă obișnuită a odăii se deschide, pentru a lăsa să se vadă un zid de cărămizi. Această operă a nebuniei, rămasă moștenire unei nepoate, servește azi ca un obiect de senzație pentru curioși. Doamna Winchester a fost însă atât de cu minte în nebunia ei, încât toată averea s-o lase unui sanatoriu de tuberculoși.

Dr. L. [Ioan Al. Bran-Lemeny
(1886 – 1954)],
în *Ilustrațiunea română*,
nr. 36, 30 august 1933

O ușă care nu duce nicăieri

Celebra pușcă care a adus prosperitatea financiară a familiei

REALITATEA

La începutul verii anului 1839 (după alte surse biografice, 1840) în familia Pardee – Sarah (născută Burns) și Leonard – din New Haven (Connecticut) venea pe lume încă un copil, al cincilea, respectiv a patra fiică. Oficial a fost înscrisă în actele de stare civilă Sarah, dar, odată ce bunica paternă Sally Pardee Goodyear s-a stins, la scurtă vreme de la nașterea copilei, toată lumea a început s-o strige Sally.

Leonard a fost un bărbat cu mâini dibace și minte ascuțită – tâmplar de succes, respectat în comunitate, a reușit să ridice o moară și să deschidă un atelier, asigurând astfel un trai bun pentru numeroasa-i familie.

Curtată de mulți dintre tinerii din oraș, Sally a ales să-și unească viața cu William Wirt Winchester (1837 – 1881), unul dintre prietenii din copilărie, cu care fusese și vecină. Nunta, celebrată la 30 septembrie 1862, a fost un eveniment important pentru oraș, căci numele Winchester era bine cunoscut, socrul, Oliver, fiind coproprietar al unei importante fabrici de cămăși.

1866 avea să fie un an decisiv pentru clanul Winchester. Bătrânului Oliver de mult îi trecuse prin minte să se implice

și în afacerile cu arme de foc, iar atunci, după ce a preluat o cunoscută firmă din domeniu, a transformat-o, înființând Winchester Repeating Arms Company. William l-a urmat, devenindu-i mâna dreaptă.

Fericirea părea să fie totală: la 16 iunie 1866, Sally a născut o fiică, botezată Annie, după sora lui William, ce-și pierduse viața în timpul travaliului. Însă totul s-a destrămat dintr-odată. Copila suferea de o maladie rară, marasm, corpul fiindu-i incapabil să proceseze proteinele vitale și, în doar câteva săptămâni, s-a stins. Cuplul a fost devastat. În timp ce Sally s-a izolat, refuzând să părăsească locuința, William s-a dedicat complet muncii.

Afacerea cu arme s-a dovedit, în scurt timp, una de succes. Unul dintre modelele de puști fabricate – Winchester 1873 – a intrat în istorie drept „arma care a cucerit Vestul”.

Pentru a-și mai potoli durerea, Sally a început să se intereseze de construcții, deoarece tragedia lovise tocmai când erau în toi lucrările la o nouă locuință. De atunci, arhitectura și designul interior i-au definit viața. Conștientă că, pentru a-și putea pune în aplicare visurile, avea nevoie de temelii financiare solide, a apelat la soț și la socru, pentru a deprinde secretele strategiilor financiare și pe

cele ale investițiilor imobiliare.

Între 1880 și 1881, alte trei ființe dragi s-au stins. În mai 1880, și-a privit mama cum își dădea ultima suflare (tatăl murise cu câțiva ani în urmă, în 1869), iar la finele anului – socrul. La 7 martie anul următor, a murit și soțul, după o luptă chinuitoare cu tuberculoza.

Cu sufletul sfâșiat, Sally s-a refugiat, mai întâi, într-un oraș de coastă, petrecându-și zilele în singurătate, admirând oceanul. Apoi, a decis să facă o lungă călătorie prin Europa. Înainte însă de a pleca, din uriașă moștenire primită, a donat o sumă importantă pentru înființarea unei noi clinici în cadrul Spitalului New Haven Yale.

La întoarcere, simțindu-se foarte slăbită, a vizitat un medic. Acesta i-a recomandat să schimbe climatul – suferea de o artrită reumatoidă –, așa că avea nevoie de mult soare și mai puțină umiditate. California i-a venit imediat în minte. Cu ani în urmă, împreună cu William, vizitase San Francisco și ambii s-au bucurat de peisaje. S-a interesat și a aflat că terenurile de acolo aveau și prețuri foarte avantajoase.

În 1886, Sally s-a decis să cumpere un teren de peste 180.000 m², pe care l-a achiziționat de la un fermier local pentru suma de 12.570 dolari. Nu erau deloc bani puțini pentru

acea vreme, dar văduva își permita, deoarece, doar între 1880 și 1885, reușise să câștige din dividende aproximativ 8.000 dolari anual.

A botezat proprietatea (care includea și o casă cu opt camere) Llanada Villa, deoarece îi amintea de o zonă din Spania de nord, din zona bască – Llanada Alavasa –, unde petrecuse clipe minunate împreună cu soțul.

Din anul achiziției și până în 1922, anul morții ei, șantierul a fost unul aproape perpetuu; de la opt camere, casa s-a transformat într-una dintre cele mai neobișnuite și întinse vile din lume: 2.250 m²; 160 de camere; 9.000 de ferestre; 2.000 de uși; 52 de luminatoare; 47 de scări și șemineuri; 17 coșuri de fum; 13 băi; 6 bucătării... În 1923, vila a fost estimată la aproximativ 5 milioane de dolari, peste 70 de milioane în zilele noastre.

Pentru construcții a apelat, mai ales, la mâna de lucru locală; însă pentru amenajarea spațiului verde a plătit specialiști veniți din Europa sau chiar din China și Japonia, biografii estimând că în grădinile pro-

prietății erau plante din peste 110 țări.

Încă de la început, nu s-a bazat pe niciun sfat al arhitecților. A realizat ea însăși schițele pentru fiecare spațiu în parte; tot ea a gândit și designul interior. Această a fost, în fond, marea problemă – nu a existat un plan general bine pus la punct ce trebuia urmat. S-a lucrat cameră cu cameră; dacă nu era mulțumită de rezultat, începea fie demolarea, fie locul era lăsat în paragină... Dar toate acestea au condus, până la urmă, după cum și era de așteptat, la nașterea unui labirint întunecat și extrem de ciudat.

Cutremurul care a lovit San Francisco în dimineața zilei de 18 aprilie 1906 a creat și mai mare haos pe șantierele de la Llanada Villa. Un turn înalt de șapte etaje, ce domina o parte a clădirii, a fost pus la pământ. Etajele superioare ale întregii vile au fost grav avariate. No-

roc că Sally, împreună cu trei dintre surori (pe care le adusese alături de când a început să construiască), nu erau acolo în momentul dezastrului. Ele se aflau la bordul casei plutitoare pe care doamna Winchester o amenajase cu doi ani înainte în Parcul Burlingame (în sud-vestul statului Portland). Atât de grave au fost avariile, încât întreaga familie a fost nevoită să plece de pe proprietate și să se mute la o casă din apropiere de Atherton, achiziționată mai demult. Și astfel, o parte din Llanada Villa a căzut în paragină.

Proprietara unei asemenea imense și ciudate locuințe bineînțeles că a atras atenția presei. Ceea ce a fost, inițial, un simplu zvon s-a transformat într-o adevărată fobie. Sarah Winchester, cea care nici nu accepta să-și folosească propriul prenume; cea care își clădise, aproape la

În 2018, o coproducție americano-australiană, cu titlul *Winchester* (variantea română *Casa spiritelor*) impresiona cinefilii de pretutindeni. În regia fraților australieni Michael și Peter Spierig – recunoscuți creatori de pelicule de groază – și urmând un scenariu conceput de cei doi, împreună cu producătorul și scriitorul american Tom Vaughn, pelicula a avut-o protagonistă pe Helen Mirren. A impresionat mai ales prin efecte speciale și decoruri. Conacul doamnei Winchester se poate înscrie cu ușurință în lista scurtă a celor mai înspăimântătoare locuințe create în filmele horror. Cadrele strânse și felul cum este manevrat aparatul de filmat creează o teribilă senzație de sufocare. Criticii și publicul nu au primit însă cu prea mare entuziasm producția, încasările rămânând mult sub așteptări.

Dormitorul principal

propriu, palatul departe de ochii lumii; cea care nu mai ieșea în societate; cea care aproape că nu avea prieteni și nu își arăta chipul; cea care nu se afla în Santa Clara tocmai în momentul cutremurului, nu putea să fie decât o... vrăjitoare, în contact cu spiritele întinericului.

Primele zvonuri au apărut în presă încă din 1895. Mulți o considerau pe bogata văduvă lovită de blestem, deoarece banii moșteniți proveneau din comercializarea armelor care ucideau. Excentricitățile personajului, care, pe deasupra, deținea și o avere impresionantă, i-au determinat pe mulți să dea crezare celor mai stranii povești.

Și miturile au dăinuit multă vreme. În 2010, cartea pe care i-a consacrat-o Mary Jo Ignoffo a reușit să demonteze legende. În primul rând, haosul construcțiilor/reconstrucțiilor a avut și cauze firești, nu mofturi sau cerințe ale... spiritelor, ci scop de prevenție. „Din anumite motive, trebuie să fac mereu schimbări” – îi mărturisea uneia dintre surori, într-o scrisoare, datată 11 iunie 1898. „De exemplu, holul meu

de sus, care duce la dormitor, a devenit atât de neașteptat de întunecat după o mică adăugire, încât, după ce mai mulți oameni au ratat scările și au căzut, am decis că siguranța impune ceva. Așa că, acum mai bine de un an, am dărâmat un perete și am pus un luminator; apoi a trebuit să tencuiesc și, cum acest lucru nu se putea face pe căldura care a urmat, a trebuit să aștept o vreme mai răcoroasă; apoi, când am văzut ce obosiți erau muncitorii, i-am trimis pe toți acasă, să se odihnească peste iarnă.”

După avariile importante produse de cutremur, Sally a decis să sigileze unele pasaje, considerate prea periculoase; ceea ce a condus la apariția unor uși sau a unor scări care, aparent, nu duceau nicăieri. Treptele mici ale numeroaselor scări au fost construite astfel tocmai din cauza stării ei precare de sănătate. Faptul că era o persoană retrasă avea și ea o cauză precisă: până în 1903, artrita reumatoidă de care suferea îi afectase mâinile și picioarele, limitându-i atât capacitatea de a merge, cât și de

a scrie. Odată cu trecerea anilor, își pierduse dinții, având nevoie de proteze dentare; medicul descoperind și că prezenta semne de neuropatie, nervii sistemului periferic fiindu-i deteriorați.

Nu era nici pe departe o fire superstițioasă, care să fi arătat semne de vinovăție din cauza naturii averii sau de nebunie – a mai subliniat Ignoffo. Mulți dintre angajații apropiați, ca și avocatul și medicul personal au declarat, în nenumărate rânduri, că doamna Winchester era chiar o fire amabilă și foarte ascuțită la minte. Nimeni dintre cei care lucrau pe domeniu zi și noapte nu au auzit despre vreo ședință de spiritism. Mai mult chiar, ciudata cameră albastră, unde Sally ar fi invocat spiritele întinericului, s-a dovedit a fi fost dormitorul grădinarului-șef!

În ceea ce privea așa-zisa fascinație a proprietarei față de cifra 13, s-a descoperit că ar fi fost un artificiu comercial, introdus de cei care gestionau conacul după 1929.

Puțini au observat însă inovațiile integrate în proprietate: sisteme de instalații sanitare și electrice de ultimă generație pentru acea vreme; o grădină interioară, dotată cu un sistem de irigații, cu podelele înclinate, care permitea dirijarea apei în exces spre trapele care conțineau șiruri de conducte către jardinierele exterioare. A utilizat, pentru a-și chema servitorii, și o versiune timpurie de interfon.

Imediat după moartea proprietarei, casa a intrat în circuitul turistic, iar poveștile cu stafii au atras numeroși vizitatori din întreaga lume. De abia în 1974 a intrat în Registrul Național al Locurilor Istorice. ■

În ziua de 1 noiembrie, încă de la ora 8 dimineața, mii de credincioși s-au îndreptat spre străzile din centru. Elevi și eleve, sub conducerea profesorilor, ocupau locurile destinate pe ambele trotuare ale străzilor ce duc de la Palatul Regal la Patriarhie. La ora 10.00, când circulația a fost oprită pe Calea Victoriei, ambele trotuare erau înțesate de public.

ROMÂNIA, ACUM 100 DE ANI

Pe trotuarul din fața aripii stângi a Palatului Regal se afla o companie cu elevii Școlii de Infanterie, iar la dreapta orfanii de război, cu mici drapele tricolore în mâini. La intrarea principală, în dreapta, erau așezate corurile seminariilor, iar în fața intrării la sala de ceremonii erau delegațiile mănăstirilor de călugări și călugărițe, delegația credincioșilor Mitropoliei Ungro-Vlahiei, compusă numai din țărani, delegația invalizilor de război și cea a locuitorilor din Toplița, comuna natală a patriarhului Miron Cristea.

La Catedrala Patriarhală s-a desfășurat Sf. Liturghie festivă. Au asistat premierul Ion I.C. Brătianu, miniștrii Al. Constantinescu, G. Mărzescu, I.G. Duca, Vintilă Brătianu, C. Angelescu, Al. Lapedatu, Ion Inculeț, reprezentanții Patriarhiei de Constantinopol, ai altor biserici ortodoxe. La 10.30 a pornit cortegiul, din curtea Patriarhiei către Palatul Regal. La 11.00 au intrat în Sala Tronului regele și regina, altelele regale Carol și Elena. Alexandru Lapedatu, ministrul Artelor și Cultelor, a dat citire Decretului regal de întronizare a primului Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române și a predat regelui cârja patriarhală. Acesta a înmănat-o patriarhului.

Patriarhul Miron Cristea părăsește Palatul Regal

In noiembrie sosește la București o delegație condusă de scriitorul francez Henri Barbusse pentru a asista la procesul teroriștilor de la Tatar Bunar (*Magazin istoric*, nr. 8/2024). Era un mare admirator al lui Lenin, membru în partidul bolșevic rus și în Partidul Comunist Francez. Aflăm din ziarul *Adevărul* că a venit însoțit de domnișoara Paule Lamy, avocat la Curtea de Apel din Bruxelles, și Vernochet, secretarul general al Internaționalei muncitorilor intelectuali, ca să facă o anchetă. Au venit în numele unui grup de intelectuali care au semnat un protest față de nedreptățile din justiția din România. Între semnatari: Romain Rolland și Albert Einstein. Se interesează în mod special de procesul Tatar Bunar. A fost primit de I.G. Duca, ministrul Afacerilor Străine, și Gheorghe Tătărescu, subsecretar de Stat la Interne. Interpelat, Gheorghe Tătărescu răspunde: „De ce l-am primit? Dar cum am fi putut să nu-l primim? Cum i-aș putea refuza o audiență? Și mai ales cum i-aș fi refuzat-o scriitorului de mare valoare care e d. Barbusse, căci subliniez, noi pe scriitorul Barbusse l-am primit.”

Sosirea lui Barbusse la București a provocat mai multe manifestații. Duminică dimineața, 22 noiembrie, el a ținut o conferință la sediul sindicatelor muncitorești unitare, din strada Șelari 10. La 12.30 a plecat spre centru, însoțit de participanți. Când au ajuns în dreptul Casei „Capșa”, un grup de cetățeni, între care și studenți naționaliști, i-au huiduit. Pe Sărindar, cele două grupuri s-au luat la bătaie și au fost împrăștiate de poliție și jandarmi. Duminică seara, un grup de comuniști a vrut să facă o manifestație de simpatie lui Barbusse la Athénée Palace. Personalul hotelului i-a împie-

A nins din greu

dicat să intre în clădire. Au fost împrăștiați de poliție. Marți, câteva sute de studenți s-au strâns în fața Ateneului, manifestând contra lui Barbusse. Au fost trimise câteva plutoane de jandarmi, care i-au împins spre Calea Griviței. Dar în spatele jandarmilor s-au strâns alți manifestați. O parte au plecat pe Calea Victoriei, Ion Câmpineanu, Sf. Ionică și Brezoianu, strigând contra lui Barbusse. Unii dintre ei au spart cu pietre geamurile ziarului *Adevărul*.

Societatea scriitorilor români a dat publicității un protest contra prezenței lui Barbusse. Printre semnatari: Liviu Rebreanu, președintele Societății, Octavian Goga, Al. Brătescu-Voinești, P. Gusti, Ion Minulescu, Ion Pillat, Victor Eftimiu, Victor Ion Popa, M. Sorbul, Nichifor Crainic, Vasile Voiculescu, Pamfil Șeicaru, Tudor Vianu, Camil

Școala de fete nr. 3; era situată la poalele Mănăstirii Mihai Vodă și a picat victimă buldozerelor care au ras Dealul Spirei

Petrescu. Constantin Bacalbașa, fost președinte al Sindicatului ziariștilor, a adresat o scrisoare actualului președinte, cerându-i să convoace de urgență Comitetul Sindicatului sau, dacă consideră necesar, o Adunare generală, pentru a lua o decizie privind un protest al presei contra ingerințelor străine reprezentate de acțiunea lui Barbusse, contrare demnității statului român. Luni dimineața, 14 decembrie, la Palatul Sindicatului ziariștilor s-a ținut o adunare generală extraordinară la care au participat 100 de persoane. Considerând incompatibilă acțiunea domnului Costa-Foru, care s-a pus în slujba delegațiilor Internaționalei conduși de Barbusse cu calitatea de membru al Sindicatului, a decis excluderea lui din Sindicat. Cu două zile înainte, în restaurantul gării din Cluj, mai mulți studenți din Liga Creștină l-au bătut pe C.G. Costa-Foru, lăsându-l în stare gravă. La 25 noiembrie Constantin Bacalbașa trimisese o scrisoare ziarului *Adevărul*, în care scria, printre altele: „Nu știm ce se petrece la Tatar Bunar. Este acolo un tribunal care judecă, sunt avocați cari apără, sunt ziariști cari controlează, sunt partide politice în opoziție care supraveghează. Cred că este destul. Dar dacă nu este destul și totuși există o opinie mondială care ar fi alarmată, sunt atâtea organe autorizate cari pot controla. Sunt mai întâi reprezentanții oficiali ai tuturor statelor, și amice și neamice. Sunt consulii. Sunt spionii cari colcăie de la un capăt la celălalt al țării. Sunt corespondenții ziarelor străine. Este Liga Națiunilor. Ce nevoie mai era de acest mănunchiu de romancieri și de alți scriitori cari vin periodic în România spre a provoca opinia publică? Fiindcă aceste vizite făcute toate nu de oameni imparțiali, ci numai de

oameni cari aparțin aceleiași opinii prietene Moscovei sunt o ofensă pentru toată lumea în această țară. "Avea apoi să întrerupă colaborarea cu ziarele *Adevărul* și *Dimineața*.

La Fundația „Carol I”, domnul inginer Al. Davidescu vorbește, în cadrul conferințelor A.G.I.R., despre proiectul canalului București – Dunăre. Este un proiect pe care l-a întocmit din 1913. Prevedea un mare canal colector, pe la poalele dealurilor, care să lege Oltenia de Moldova, prin Craiova, București, Adjud. Din el s-ar desprinde două canale transversale: București – Dunăre și Râmnicu Sărat – Dunăre. Primul s-ar putea construi independent de celelalte. Ar începe la Băneasa, ar continua prin Lacul Tei, Colentina, Cernica, Mostiștea, până la Dunăre.

Sâmbătă, 5 decembrie, s-a pus piatra de temelie a noului local al Liceului „Sf. Sava”, ce se ridică lângă cel vechi, în strada Berthelot. Începuturile liceului coboară până la Șerban Cantacuzino, care a întemeiat „Școala Românească” în chiliile Mănăstirii „Sf. Sava”. Constantin Brâncoveanu a înzestrat-o cu danii bogate și a chemat profesori vestiți din Grecia. Gheorghe Lazăr a deschis aici, în 1819, Academia Românească. A fost apoi adăpostit, vremelnic, în metocul Mănăstirii Măgureanu, din capul Podului Mogoșoaiei, apoi în casele lui Mazar Pașa de lângă Biserica Enci. În toamna lui 1885 s-a așezat în fosta clădire ce aparținea Spitalului Colței, unde este și astăzi.

„Educația trecutului era falsă pentru că voia să creeze cu de-a sila elite, să dea educație princiară micilor burghezi sau copiilor de țărani. Tendință foarte democra-

Se înalță clădirea Liceului „Spiru Haret”

tică, dar nefolositoare, în cele mai multe cazuri. Cine ne va dezminți că 90% din cei cari învață la școală și ceea ce învață nu se folosesc de învățătura lor în viață? În loc să ne însușim meșteșugul, să conducem mașini, dezvoltând spiritul practice, în loc să intensificăm producția în toate domeniile, de ce, de pildă, am ști pe toți regii Asiriei și ai Egiptului pe dinafară și toți afluenții Amazoanelor?” – se întreabă ziarul *Universul*. În *Viața Românească* I. Simionescu, profesor universitar, membru al unei comisii de bacalaureat la Iași, publică un articol în care arată că, cu puține excepții, cei mai mulți dintre elevi erau niște analfabeți, nu absolvenți de liceu. Nu aveau nici cele mai elementare cunoștințe, despre geografia, istoria și limba țării știa tot atât cât un cioban din vârful munților.

„Cine se va mira azi că nimeni nu citește atât de faimoasele romane în scrisori – interminabile – ale lui Richardson sau romanele povești nesfârșite ale d-rei Scudéry sau celebra *Astrea* a cavalerului d'Urfé? Astfel, nici Dumas-père nu mai e urmărit de noile generații; iar Ponson du Terrail, Eugène Sue – atât de cunoscuți –, cine le mai știe numele, nu să-i mai și citească cineva!” – comentează tot *Universul*.

Scandal la Opera din București. Tenorul Emil Marinescu a protestat în timpul unei reprezentații pentru că nu a fost angajat de instituție, după ce cântase câteva

serii pe scena Operei. Direcția Operei l-a concediat apoi pe Edgar Istrati pentru că l-a felicitat pe Marinescu pentru gestul lui. Baritonul Baziliu, care interpreta rolul lui Figaro, răsplătit cu aplauze la scenă deschisă pentru interpretarea lui excelentă, a scos în timpul unei reprezentații din pieptar, în locul

unui bilețel de dragoste, un protest contra direcțiunii care reziliase contractul domnului Istrati. Cu greu s-a lăsat convins de public să continue spectacolul.

La începutul lunii decembrie, viscolul și ninsori abundente aproape paralizază țara. Trenurile sunt blocate sau au mari întârzieri, se rup cablurile de curent sau telegrafice, haite de lupi dau târcoale. Apoi, de Crăciun, e prăpăd în Transilvania. Dezghețul provoacă mari inundații. Podul de cale ferată de lângă Câmpia Turzii a fost luat de ape și s-a întrerupt circulația trenurilor spre București. De două zile plouă neîntrerupt. Someșul Rece a ieșit din albie. Inundații și la Cluj. Inundații și în județul Mureș. Și la Sibiu plouă de două zile și s-a topit zăpada. De Anul Nou, apele Dunării continuă să crească, la fel și Prutul.

O însemnare din *Adevărul*, la început de noiembrie: „Bătrânul și foarte deșteptul meu prieten îmi asculta mai alaltăieri cu ironie satisfacția pentru această minunată primăvară, care a explodat deodată, pe neașteptate, în plin sfârșit de toamnă, și-mi zicea: «Ei, nimic nu mai e ca lumea în vremea de-acum! Altă dată, în noiembrie ningeau... Uite, mi-aduc precis aminte că în 1888, la Sf. Dumitru, a nins. Dar ce zăpadă!»” ■

Rubrică realizată
cu sprijinul Bibliotecii
Academiei Române

DORINȚA PRIMULUI ÎMPĂRAT CHINEZ

Qin Shi Huang, primul împărat al Chinei (221 – 210 î.H.), era în ultimii ani de viață obsedat de dorința de a fi nemuritor. A trimis mai multe expediții spre est, posibil chiar până în Japonia, în căutarea unui elixir al nemuririi și a căzut în repetate rânduri victimă șarlatanilor. Se presupune că a murit atunci când, în încercarea de a-și atinge scopul, a băut o licoare ce conținea mercur.

În iunie 2025, a fost descoperită o inscripție în piatră în Munții Kunlun, în nordul Tibetului, la peste 4.300 m înălțime. Textul a fost scris cu scrierea logografică arhaică specifică dinastiei Qin: „Împăratul a poruncit marelui maestru în gradul al cincilea Yi să meargă cu un grup de alchimiști aici ca să caute yao.” Yao putea însemna plante medicinale, minerale, sau chiar elixirul nemuririi. Administrația Națională a Patrimoniului Cultural din China a confirmat autenticitatea acestei inscripții. Ar fi prima atestare a unei expediții trimise de Qin Shi Huang spre vest.

ARTEFACTE FURATE DE NAZIȘTI

În anul 1983, un colecționar privat a donat Landesmuseum für Natur und Mensch (Muzeul de Stat al Naturii și Omului) din Oldenburg, Germania, șapte obiecte, între care și o statueta și două fibule. Colecționarul a declarat că proveneau de la situl arheologic din Bentumersiel, unde s-au descoperit obiecte militare și de lux romane. Au existat dubii încă de la început; muzeul a înregistrat obiectele în timpul achiziției: „presupuse a fi de la Bentumersiel?”

În urma unui studiu recent, s-au stabilit compoziția și datarea acestor obiecte și că nu aparțin sitului de la Bentumersiel. Analizând documente și fotografii vechi, a rezultat că obiectele proveneau din colecția privată a unui fotograf olandez din Arnhem, Adam Jacobus Hieronimus Van der Toorn (1870 – 1919). Spre finele celui de Al Doilea Război Mondial, colecția a fost jefuită de soldații naziști aflați în retragere. În prezent, restul colecției se află în Muzeul Fries din Leeuwarden și în Muzeul din Arnhem, donată de moștenitorii fotografului.

MAREA PRADĂ A PIRAȚILOR

În aprilie 1721, pirații Olivier Levasseur „La Buse”, John Taylor și Jasper Seagar au capturat una dintre cele mai mari prăzi obținute în istorie: nava portugheză „Nossa Senhora do Cabo”. Era încărcată cu nenumărate bogății și 200 de sclavi, întrucât transporta averea viceregului portughez din Goa la Lisabona. Era o corabie masivă, de 700 t, și avea 72 de tunuri, care, în mod normal, nu ar fi trebuit să cadă pradă piraților. Însă și-a pierdut catargul în urma unei furtuni și a fost capturată prin

abordaj. A fost dusă la baza lor din Insula Sainte-Marie, Madagascar. Pirații au redenumit nava „Victorieux” și au reparat-o, dar, după ce s-au certat, au scufundat-o.

În ultimele decenii, într-o lagună puțin adâncă aflată la scurtă distanță de insulă, au fost descoperite peste 3.300 de artefacte datate în secolul al XVIII-lea, inclusiv 1.500 de bucăți de porțelan chinezesc, ceramică din India, monete europene, marocane, otomane și asiatice și numeroase bucăți de lemn. Arheologii au identificat că acestea aparțineau unei epave lungi de peste 30 m. Nu există artefacte care să ateste numele ei, însă este probabil vorba de o navă portugheză. În 2025, cercetătorii Brandon Clifford și Mark R. Agostini au publicat un studiu, argumentând că acestea sunt urmele epavei „Nossa Senhora do Cabo”. ■

SCRISORI DIN EXIL

Încheiem publicarea raportului aflat în Fondul Constantin Vișoianu (10 – 11/2025), păstrat la Hoover Institution on War, Revolution and Peace și adăugăm o altă scrisoare din același fond destinată generalului C. Petre-Lazăr, adjutant regal. Mulțumim doamnelor ELENA DANIELSON și LAURA COSOVANU pentru această posibilitate.

Comitetul General al Adunării Națiunilor Europene Captive continuă eforturile sale pentru a combate tendințele unor guverne și unei părți din opinia publică din lumea liberă de a elimina chestiunea independenței țărilor noastre de pe ordinea de zi a adunării proiectate.

Și în anul acesta, Adunarea Națiunilor Europene Captive va ține o scurtă sesiune la Strasbourg, în aceeași vreme cu Adunarea Europeană, care va avea loc spre sfârșitul lunii aprilie.

Sunt cu cel mai profund respect

Sire,

Al Majestății Voastre prea plecat și prea
supus servitor,

Președintele Comitetului Național Român,
C. Vișoianu

26 martie 1958

Domnule general,

Ziaristul Fulton Lewis a pornit acum câțeva vreme un atac, prin ziare și prin radio, împotriva Comitetului Free Europe. El îl acuză de a avea infiltrațiuni de stânga și de a preconiza o politică mult prea îngăduitoare față de comunism.

Aceste atacuri, începute împotriva Comitetului Free Europe, au fost îndreptate apoi și împotriva unor exilați. După ce s-a ocupat de cehoslovaci și unguri, s-a ocupat și de români. Fulton Lewis a atacat în mod calomnios pe suveran, pe Comitetul Național Român și pe dl. Bernard, șeful secțiunii românești de la Radio Free Europe München. Când am văzut textul, am recunoscut numaidecât nu numai că era inspirat de Fărcășanu, dar că era scris chiar de el. Toată lumea onorabilă din refugiul românesc a fost indignată de aceste

injuste și calomnioase atacuri. Prințesa Ilcana a avut prilejul să-l vadă pe Fulton Lewis. Prințesa a protestat împotriva atacurilor îndreptate împotriva suveranului, iar dl. Fulton Lewis a făgăduit că va rectifica informațiile calomnioase pe care le-a primit. El i-a confirmat că aceste informații i-au fost date de Fărcășanu și de doamna Gunther. Zilele acestea am văzut eu însumi pe Fulton Lewis și i-am arătat cât era de greșit informat și cât de nedrepte au fost atacurile sale, mai ales în privința suveranului. I-am descris viața exemplară a regelui nostru precum și activitatea pe care suveranul o desfășoară, atât pentru cauza românească, cât și pentru a-și câștiga viața. Fulton Lewis mi-a confirmat și mie că informațiile i-au venit de la Fărcășanu și de la doamna Gunther. A cerut iertare pentru răul [pe] care l-a făcut și mi-a făgăduit – așa cum i-am sugerat – să vorbească din nou prin radio și să rectifice atacurile sale.

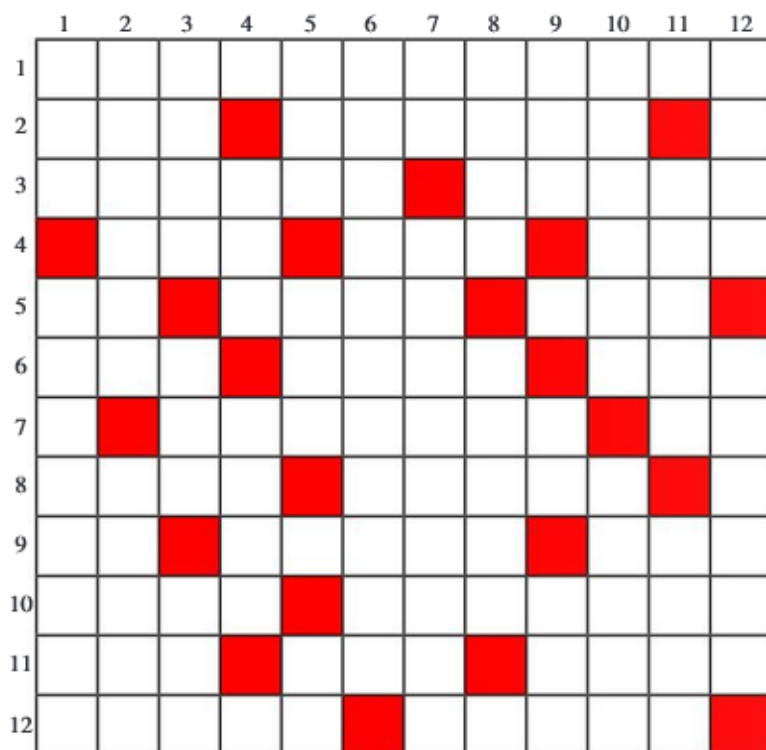
Nu am scris direct M-S. regelui în această privință pentru că nu am dorit să-i tulbur liniștea aducându-i la cunoștință aceste josnice atacuri.

Fărcășanu a multiplicat textul vorbirii la radio a lui Fulton Lewis și l-a trimis tuturor românilor. Poate că va fi avut nerușinarea să-l trimită și suveranului. Nu doresc să comentez lipsa de onoare a doamnei Gunther sau lipsa de patriotism și de rușine a lui Fărcășanu.

Sper că Fulton Lewis se va ține de cuvânt și că va revorbi la radio despre chestiunea românească, prezentând-o, de data asta, în lumina ei adevărată. Vă voi ține la curent cu dezvoltarea acestei chestiuni.

Vă rog să primiți, domnule general, încredințarea sentimentelor mele de deosebită considerațiune. ■

DOMN ROMÂN (1632 - 1654)

ORIZONTAL: 1) Domn al Țării Românești, despre care cronicarul Miron Costin nota că a fost „om fericit preste toate domniile acei țări, nemândru, blând, drept, om de țară, harnic la războaie, așa neînfrânt și nespăimat, cât poți să-l asemeni cu mari oșteni ai lumii” (2 cuv.). 2) A lucra pământul – Mănăstire ridicată de domn, despre care diaconul Paul de Alep scria că „este zidită cu asemenea întărituri pentru că Dunărea se află în preajmă, la o oră și jumătate de drum”. 3) A mări de trei ori – Ginerile domnitorului moldovean Vasile Lupu care, în fruntea unei armate de cazaci, a luptat alături de moldoveni la Finta împotriva voievodului Țării Românești. 4) Siglă pentru „Organizația pentru Alimentație și Agricultură” – Localitate în nord-vestul Turciei – Nicolae N. Tonitza. 5) Cont gol! – Fiul lui Alexandru Iliș, numit de sultan domn al Țării Românești în 1632, care însă nu a preluat tronul, fiind învins de voievodul nostru la Plumbuita, care a ocupat tronul cu sprijinul principe-

lui transilvan Gheorghe Rákóczi I și al pașei de Silistra – Zeci de sute. 6) Prăpastie, abis – Slujitor (inv.) – Abreviație pentru constelația Corvus. 7) Localitate pe Tisa unde domnul, înainte de a ajunge pe tron, a luptat în armata lui Gheorghe Rákóczi I în 1631 împotriva habsburgilor – Dânsa. 8) Membru al unui grup etnic german din Banat și Transilvania – Statul condus de țarul Aleksei Romanov, care a încercat printr-o scrisoare din februarie 1654 să îl angreneze pe domnul nostru într-o unire a ortodocșilor împotriva Porții. 9) Elena Ionescu – Pașa de Silistra care l-a sprijinit pe domnul nostru să-și obțină tronul – Dig de piatră construit spre larg. 10) Fiul lui Ștefan Tomșa al II-lea, voievodul Țării Românești (1629 – 1632) împotriva căruia a luptat domnul nostru – Mănăstire de la marginea Bucureștiului, de pe apa Colentinei, renovată de domnul nostru. 11) Est-nord-est – Pakistan, abreviație auto – Arbore din zăvoi. 12) Dare înființată de domnul nostru ce purta numele unei monete de argint – Mare istoric român care l-a considerat pe domnul nostru un „adevărat păstor și părinte” (Nicolae; 1871 – 1940).

VERTICAL: 1) Luna anului 1653 în care a avut loc bătălia de la Finta, unde voievodul nostru l-a învins pe Vasile Lupu – Sat în apropiere de București, domnul nostru poruncindu-le locuitorilor la 2 iulie 1648 să asculte de egumenul mănăstirii Sf. Troiță și să iasă la muncă atât rumânii, cât și țărani liberi. 2) Mănăstire ctitorită de domnul nostru, unde astăzi se află osemintele sale – Oraș european unde au ajuns solii domnului în 1635, pentru a-l invita pe împăratul Ferdinand al II-lea să atace Imperiul Otoman, domnul promițând sprijinul său și al „alți vecini”. 3) Vornicul Danciu, pentru domnul nostru – Dușmănie – În mijlocul aloecilor! 4) Puțin numeros – Începutul abandonului! 5) Provincie medievală japoneză – Localitate în Norvegia – A căzut din par! 6) Mină care a cunoscut o dezvoltare deosebită în vremea domnului (3 cuv.). 7) Aflate în radă! – Istoric și om politic român, care a afirmat, despre frământările din armata Țării Românești, de la sfârșitul domniei voievodului, că acestea au fost o „răscoală militară” provocată de neplătirea lefilor (Eudoxiu, 1812 – 1874). 8) Domnul nostru și doamna Elena – Constructor de vase din lemn. 9) Referitor la păsări – 20 octombrie 1638 este cea în care s-a terminat construcția mănăstirii Căldărușani, ctitorie a domnului – Vehicul rustic. 10) Localitatea unde s-a retras spătarul Diicu în 1653, învins de Vasile Lupu și de cazaci, domnitorul moldovean reușind astfel să se îndrepte spre Târgoviște, fiind învins apoi la Finta – Crepuscul. 11) Act realizat de Mihai Viteazul în 1600, domnul nostru încercând pe parcursul domniei să-și impună stăpânirea asupra Moldovei – Enciclopedie scrisă de Gervase de Tilbury pentru împăratul Otto al IV-lea (... *Imperialia*). 12) Sculptură în bronz a domnului, realizată de Maria Grigorescu Vasilovici în anul 1943 și plasată în curtea liceului bucureștean ce poartă numele domnitorului – Bunicul din Brâncoveni al domnului, prin care se înrudea cu Neagoe Basarab, fiind astfel coborât din vechea familie a Basarabilor.

Dicționar: AHL, CRV, ISE, ASK, OTIA.

Gheorghe BRAȘOVEANU

DIALOG CU CITITORII

Urăm tuturor cititorilor, colaboratorilor și colegilor tipografi sărbători fericite, pace și liniște și un An Nou cu multe bucurii!

LUPTĂTOR PENTRU UNIRE

Doamna MARIA CRISTEA, din Iași, județul Iași, ne-a povestit în numărul 3/2025 al revistei despre fratele bunicii ei materne, plutonierul Comănescu, care a luptat în Primul Război Mondial. Corespondenta noastră ne transmisese atunci o fotografie în care plutonierul apare alături de camarazii săi la Cernăuți, la 7 martie 1920, pe care am publicat-o. Doamna CRISTEA a ținut să aducă următoarele completări:

Am o umbră de neceaz în sufletul meu, din greșeala mea. Dorința mea fusese să prezint prin această fotografie Campania din Bucovina, din anii 1918 – 1920, pentru eliberarea Bucovinei, contribuind astfel la Marea Unire și înfăptuirea României Mari.

A fost o foarte frumoasă idee, după victorie, ca acești tineri rămași în viață să facă această fotografie, pe care eu îmi permit să o consider ca o pagină de istorie. Spunea cineva, nu-mi amintesc

cine, că „o fotografie spune mult mai multe cuvinte”.

Sunt de admirat îmbrăcămintea și ordinea acestor tineri, se pare bine organizați, după toate necazurile și suferințele din Primul Război Mondial, mai ales din mica și modesta noastră Moldovă. Câte a găzduit între anii 1916 – 1918 și începuturile ei literare și de Unire, iar astăzi Moldova noastră este cam marginalizată...

Fotografia este o moștenire din familie, de credință și respect de neam și tradiție și probabil acestea au menținut acest popor în istoria lui zbuciumată...

Precizăm că zicala „O fotografie spune o mie de cuvinte” îi aparține ziaristului american Arthur Brisbane, 1864 – 1936. Ulterior, a fost atribuită greșit unui „proverb chinezesc”.

AMIRALUL FRANȚEI

În cadrul rebusului din numărul 9/2025, despre Cruciada de la Nicopole, la care au luptat Mircea cel Bătrân și regele Sigismund

de Luxemburg, apare următoarea definiție: „Amiralul Franței, cel mai bătrân cavaler francez la Nicopole, o fire cumpătată, care a sprijinit propunerile strategice ale lui Sigismund și Mircea”, referitor la Jean de Vienne. Mai mulți cititori ne-au transmis o nelămurire: nu existau mai mulți amirali francezi? De ce îl numim „Amiralul Franței”?

Amiralul Franței era un titlu nobiliar de seamă la Curtea franceză, acordat unui singur om, începând din secolul al XIII-lea. Era responsabil de comerțul maritim și de flota comercială pe timp de pace. În vreme de război, avea sarcina să coopereze nave comerciale (Franța neavând atunci o flotă militară permanentă) și să se asigure de aprovizionarea lor.

În Epoca Modernă, titlul a devenit strict onorific, deținătorul nu avea nicio autoritate asupra marinei; în 1669 de exemplu, a fost numit un Amiral al Franței în vârstă de doi ani! Titlul încă este legiferat în Franța, însă ultimul Amiral al Franței a deținut demnitatea între 1869 – 1873. ■

Dragi cititori, vă puteți asigura continuitatea colecției revistei Magazin istoric prin abonarea la oficiile Poștei Române. Revista Magazin istoric figurează în catalogul Poștei Române, la poziția 19.356. Abonamentul se poate realiza și online, pe website-ul Poștei Române: <https://www.posta-romana.ro/abonamente-presa/magazin-istoric-328.html>.

Revista poate fi ridicată și de la sediul redacției din Calea 13 Septembrie, nr. 13, mezanin, camerele M364 și M366, sector 5 (interior 3706 de la intrare sau numerele de telefon 0755.290.606 și 021.312.68.77).

Vă punem la dispoziție, cu abonament, și versiunea online a revistei. Pe website-ul nostru, www.magazinistoric.ro, la rubrica Abonamente la ediția online găsiți cum se poate realiza abonamentul. Se poate face pe o perioadă de trei luni (9 lei), șase luni (18 lei) sau un an (36 lei). Pe perioada abonamentului, aveți acces la toată colecția revistei, de la primul număr, aprilie 1967, accesând rubrica Arhiva de pe website.

Îi rugăm pe autorii și colaboratorii revistei noastre să ne trimită fotografiile care însoțesc articolele în format tiff sau jpeg pe adresele de e-mail: mistoric@gmail.com și mistoric1967@yahoo.com; de asemenea, să redacteze articolele cu diacritice românești. Toate materialele trimise sau predate redacției nu se returnează.

CONTENTS (Romanian History) C. Petrescu Give children books to read ● N. Noica Save Băile Herculane! ● V. Buga Moscow did not send better ceasefire conditions to Antonescu on the 23rd of August 1944 ● D. Dămăceanu, M. Burcea, T. Vișan-Miu Attempts to arrest Ion Antonescu in 1944 ● A. Otu Gheorghe I. Brătianu did not voluntarily go to fight in the Second World War ● M. Nicolau The history of a yard on Cuțitul de Argint street in Bucharest ● G. Roșu Once upon a time, there was: the hen ● M.E. Ionescu 1848 – 2010. The different schools of thought in Romanian foreign policy (XXXIII) ● A.-T. Dumitrache The Agabekov Affair, archive documents (II) ● Z. Caraiani The National Heritage Institute: The “Brâncuși and the dancing muses” exposition ● I. Schipor Romania’s cultural treasure, on display by the Soviets (III) ● H. Neubacher, C.M. Florian Nazi Germany needs Romanian oil (II) ● A. Constantin „Rodica – At harvest“, Nicolae Grigorescu’s second largest painting, kept in the council room of the National Bank of Romania ● V. Opriș Stories of Bucharest: The “The Journey Beyond. Funeral rites in Varna and the region in ancient times” exposition ● I. Volcu An invitation to the Academy Library: Victor Hugo’s publications ● In Romania, 100 years ago ● Romanian documents at Hoover Institution (CCXXXVI)

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) Ч. Петреску Подарите детям книги, чтобы они читали ● Н. Нойка Спасите Геркулановые ванны! ● В. Буга Москва не отправила маршалу Антонеску лучших условий перемирия 23-его августа 1944 г. ● Д. Дэмэчану, М. Бурча, Т. Вишан-Миу Попытки арестовать Иона Антонеску в 1944 г. ● А. Оту Г.И. Брэтиану не ушёл добровольцем на фронт Второй Мировой Войны ● М. Николау История двора на бухарестской улице «Куцитул де Арджинт» ● Дж. Рошу Жили-были: курица ● М.Е. Ионеску 1848 – 2010. Школы мышления во внешней политике Румынии (XXXIII) ● А.-Т. Думитраке Дело Агабеков, архивные документы (II) ● З. Караяни Институт Национального Наследия: «Выставка Брынкуши и музы танца» ● И. Скипор Сокровище румынской идентичности на выставке в Советском Союзе (III) ● Г. Нойбахер, К.М. Флориан Румынская нефть необходима нацистской Германии (II) ● А. Константин «Родика – на жатве», вторая по величине картина художника Николае Григореску, в зале правления Нацбанка ● В. Оприш История Бухареста: «Древние погребальные обряды в области Варны. Путешествие по вечному миру» – выставка ● И. Волку Приглашение в Библиотеку Академии: публикации Виктора Гюго ● В Румынии 100 лет тому назад ● Румынские документы в Институте Гувера (CCXXXVI)

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali de la orașe și de la sate sau la redacție (pentru cititorii din București).

Cititorii din străinătate se pot abona direct la redacție, pe adresa Calea 13 Septembrie, nr. 13, mezanin, camerele M364 și M366, cutia poștală 45, cod 050711, București, România; e-mail: mistoric@gmail.com sau mistoric1967@yahoo.com; cont bancar B.C.R., sucursala Unic, RO80RNCB0080005630130002 (USD) sau RO15RNCB0080005630130008 (EURO). Plata se poate face prin virament sau cec bancar.

Prețul unui abonament pe un an este de 75 EURO sau 90 USD. Vă rugăm să indicați adresa poștală unde doriți să primiți revista și data de la care să înceapă abonamentul

magazin istoric

